

HET LAND VAN NEVELE

**POESELSE BLOEMEN
UIT HET HEEMKUNDIG WERK
VAN ANDRÉ BOLLAERT,
HEM AANGEBODEN
BIJ ZIJN 65^E VERJAARDAG.**

INHOUD

Woord vooraf	3
De verering van de heilige Donatus de "donderheilige"	5
Een merkwaardig bidprentje van de heilige Donatus te Poesele	69
Een bedevaartvaantje voor Poesele	74
Iets over oude grafstenen in de kerk van Poesele	77
De O.L.Vrouw-kapel in de Beentjesstraat te Poesele	83
Poesele doorgelicht tijdens de contrareformatie via de kerkrekeningen en de visitatieverslagen van bisschop Triest	90
August De Wolf, schaapherder te Poesele	116
Poeseles mooiste dag	128
Uit het dagelijks leven van de laatste 'echte' Poeselse veldwachter tijdens de Tweede Wereldoorlog	151
Bleef Poesele gespaard dank zij de H.Donatus?	157
De geschiedenis van de kerk van Poesele	162
Het retabel boven het hoofdaltaar (1881) en de orgelkas (1870) in de kerk van Poesele komen uit de ateliers Blanchaert in Sint-Denijs-Westrem	197

WOORD VOORAF

Onder de doorzichtige codenaam “André 65” werd maandenlang, achter de rug van André, een drukke e-mailcorrespondentie gevoerd tussen enkele bestuursleden van Het Land van Nevele. We zochten samen naar een geschikt heemkundig geschenk voor de 65e verjaardag van onze voorzitter.

Aanvankelijk dacht ik aan een (her)uitgave van zijn hele heemkundig oeuvre en dus ging ik aan het lezen en aan het tellen van de bladzijden. Al vlug kwam ik tot de niet verrassende vaststelling dat dit aantal bladzijden niet in één tijdschrift was samen te brengen en dat het enkele boekdelen zou beslaan.

Dan maar gezocht naar een ander criterium: waar gaat André zijn voorkeur naartoe in de keuze van zijn heemkundige onderwerpen. Het werd vlug duidelijk dat Donatus en de geschiedenis van het kerkelijk leven van Poesele bij André op de bovenste plan liggen. Ook Poeselse figuren genieten zijn belangstelling.

Deze bloemlezing omvat dus deze drie thema's. Bij het onderwerp over de heilige Donatusverering valt een zekere evolutie in de artikelenreeks te noteren. Het zal de lezer opvallen dat hier en daar in deze artikelen overlappingen onvermijdelijk zijn.

Ondanks de vele bladzijden die André heeft gewijd aan de kerkelijke geschiedenis van Poesele is dit onderwerp zeker nog niet ten gronde bestudeerd. Ik verwacht dan ook in de komende jaren nog enkele uitgediepte studies ook bijv. over de verhouding tussen de heren van Nevele en de heren van Poesele in de middeleeuwen, waarvoor de consultatie van het rijke archief van Poesele welgekomen zal zijn.

Tenslotte ging mijn aandacht bij de keuze van artikelen over Poeselse figuren naar de laatste echte veldwachter en de laatste schaapherder. Voor mij heeft het artikel van August De wolf, de laatste schaapherder een bijzondere betekenis. Net als mijn overleden vader, Jozef Luyssaert, was August De Wolf in 1940 soldaat in het 23^e Linieregiment, hij werd op dezelfde dag als mijn vader krijgsgevangen genomen in mei 1940 in Oostwinkel, ze werden in hetzelfde konvooi naar Duitsland gevoerd, belandden in het krijgsgevangenenkamp Stalag 17B in Gneixendorf in Oostenrijk en met enkele dagen verschil werden ze in februari 1941 *entlassen* en kon hun beroepsleven opnieuw beginnen.

Samen met de andere bestuursleden bied ik deze Poeselse bloemen aan André aan en we hopen van ganser harte dat dit een stimulans is om verder de leiding van onze vereniging stevig in handen te houden en om in de wintermaanden, als de groentetuin er braak bij ligt, onder te duiken in het verleden en in de archieven van zijn geliefd Poesele.

Jan Luyssaert

DE VERERING VAN DE HEILIGE DONATUS DE "DONDERHEILIGE"¹

VOORWOORD

Deze brochure heeft niet de bedoeling de lezer de gehele geschiedenis van de Donatusverering voor te schotelen, hiervoor beschikken we over te weinig gegevens wat betreft de lokaliteiten die buiten Vlaanderen gelegen zijn. In de eerste plaats is zij bedoeld als aanvulling bij de tentoonstelling¹. De tekst is dan ook in die zin aangepast.

Het zou ons nooit mogelijk geweest zijn zoveel gegevens te verzamelen over Vlaanderen indien de heer M. Broeckhove niet na de Tweede Wereldoorlog begonnen was met het opstellen van een studie die in 1959 en 1960 door de Oost-Vlaamse Volkskundigen werd gepubliceerd. De heer Broeckhove was zo vriendelijk aan ons een vijftigtal documenten en afbeeldingen in verband met de Donatusverering over te maken waarvan een deel in deze brochure en in de tentoonstelling zijn opgenomen. Onze oprechte dank hiervoor. Van kanunnik English verscheen terzelfdertijd in het West-Vlaamse *Biekorf* eenzelfde studie over de Donatusverering in West-Vlaanderen. Dat onze gegevens over deze provincie het compleetst zijn danken we niet enkel aan de hoger genoemde studie maar ook aan het feit dat M. English, bij zijn overlijden, zijn gehele archief overmaakte aan het Provinciaal Archief te Brugge, inclusief zijn persoonlijke notities over de Donatusverering die voor een groot deel niet in zijn studie verwerkt waren. Van deze onverwachte bron hebben we dan ook gretig gebruik gemaakt. Van de heer Roger Tuytschaever uit Gent ontvingen we heel wat gegevens over de Donatusverering in Frans-Vlaanderen. Een onderzoek ter plaatse liet ons toe deze enigszins te vervolledigen. Voor de informatie over het Eifelgebied konden we beroep doen op de bereidwillige medewerking van E.H. J.M. Ohlert, kerkarchivaris te Bad Münstereifel terwijl E.P. Noë, archivaris van de E.P. Minderbroeders te Gent, ons enkele oude devotieboekjes bezorgde die ons toelieten een blik te werpen op de Donatusverering bij onze Noorderburen.

¹ Deze tentoonstelling "De Verering van de heilige Donatus, de donderheilige" vond plaats in de Vrije Lagere School te Poesele op zaterdag 7 en zondag 8 september 1985.

Bij het Waalse landsgedeelte kregen we de zeer gewaardeerde medewerking van Mgr. L. De Kesel, hulpbisschop van het bisdom Gent, die naast enkele praktische wenken, voor ons alle parochiekerken in Wallonië opzocht waar onze heilige de liturgische patroon is.

Jammer genoeg zijn we pas laat begonnen met het verzamelen van gegevens over dit landsdeel en bleef een groot aantal van onze brieven onbeantwoord. Dit was trouwens ook het geval voor Vlaanderen waar van de honderd verstuurd brieven zeker een zesde onbeantwoord bleef.

Deze brochure en de tentoonstelling zouden er waarschijnlijk niet gekomen zijn ware er niet E.H. Van den Heuvel uit Knokke geweest die we, anderhalf jaar terug, als een der eersten van onze bedoelingen op de hoogte brachten. E. H. Jozef Van den Heuvel, een geboren Nevelaar, die op vandaag als een der grootste specialisten op het gebied van heiligenverering en volksgeloof in Vlaanderen mag beschouwd worden, kwam zich regelmatig van de stand van zaken vergewissen en bracht ons steeds nieuwe gegevens aan. Voor zijn medewerking en interesse zijn we hem dan ook ten zeerste dankbaar. Speciaal willen we hier toch ook de heer Antoine Janssens vermelden, conservator van het Museum Rietgaverstede te Nevele, op wiens medewerking we steeds ten volle konden rekenen tijdens onze opzoeken. Dank ook aan allen die ons op een of andere manier informatie verschaffen en wiens onbaatzuchtige hulp toch een speciale vermelding verdient.

INLEIDING

Bij de verwerking van onze gegevens, die we getracht hebben zo beknopt mogelijk te houden, hebben we bewust nagelaten iedere keer de bronvermelding op te geven omdat dit teveel ruimte zou in beslag nemen. We hebben echter gehoopt, met de achteraan bijgevoegde bibliografie, dit tekort op te lossen.

Voor de parochies waar we enkel beschikken over het gegeven dat er een relikwie is (of was) gebruiken we de letter R + het jaartal van toekenning, indien dit gekend is.

De naam "DONDERHEILIGE" hebben we ontleend uit de teksten van kanunnik English omdat ons inziens geen betere bijnaam kon gekozen worden voor de H. Donatus, één der populairste weerheiligen die ons volk ooit kende. Vooral gedurende de 18de eeuw kenden slechts weinig heiligen de populariteit die onze "donderheilige" toen genoot.

Na een korte voorgeschiedenis van het verweer van onze voorouders tegen hagel en bliksem volgt de Donatuslegende en het beknopte verhaal van het ontstaan van zijn verering. Daarna bespreken we in het kort per land en per provincie de devotie tot de heilige, dit met een korte beschrijving van deze verering per gemeente. Beginnend met de Duitstalige gebieden gaan we verder met het Groothertogdom Luxemburg, Nederland en Frans-Vlaanderen om te eindigen met België waar de provincies in alfabetische volgorde behandeld worden.

Voor de tentoonstelling wordt dezelfde volgorde gebruikt.

HET ZOEKEN NAAR BESCHERMING TEGEN HAGEL, DONDER EN BLIKSEM BIJ ONZE VOOROUDERS

Voor moderne mensen zoals wij lijkt ieder verschijnsel zo vanzelfsprekend dat we er een uitleg voor vinden of menen te vinden. De ouderen onder ons echter hebben het meegemaakt dat er nog geen elektriciteitsvoorziening was in de dorpen. Enkel een kleine petroleumlamp in huis en voor de rest alles donker, helledonker. Het is best te begrijpen dat men ineenkromp van angst als het firmament plots door een onverklaarbaar hemels vuur werd opengereten en dat dit verschijnsel gepaard ging met een oorverdovende knal en een lang natrillend, waarschuwend, gerommel. Of als bij klaarlichte dag, tijdens de warme zomers, zich zwarte wolkenmassa's samentroepen om daarna opnieuw de hemel te zien openrijten en het vernietigend hemels vuur naar de aarde te zien richten, alles verwoestend waar het de grond raakte. Om dan nog te zwijgen van de stortregens die daarmee gepaard gingen, die op enkele uren tijd de oogst konden vernielen of schaden met veelal voedseltekort tot gevolg.

Tegen deze (boven)natuurlijke elementen moest men zich teweerstellen. In die teweerstelling zal het vooral de fantasie zijn die het haalt op het verstand bij de primitieve mens. In een gevoelstoestand van angst ziet men alles ireëel, groter, dichter, gevaarlijker. Wie een blikseminslag meegemaakt heeft op vijftig meter afstand zou durven zweren dat het er tien of vijf waren. Bij vele volkeren bestond de gewoonte lawaai te maken, te imiteren, met de bedoeling diegene die kwaad is daarboven gunstig te stemmen of zijn toorn te milderen. Zo klopten de negers, in het vroegere Kongo, op hun tamtam. Andere Afrikaanse stammen en ook bepaalde Indiaanse stammen maakten een hels lawaai, als wilden ze het gedonder

evenaren of overstemmen om zo hun vrees te overwinnen. Ook het brengen van offers komt bijna bij iedere primitieve volksstam voor.

Bij de meer gecultiveerde volkeren werden deze gebruiken in zekere mate overgenomen maar dan op een meer verfijnde manier. Hier komt het luiden van klokken en het rinkelen van bellen voor het eerst op de voorgrond. Reeds ten tijde van Mozes is er sprake van het gebruik van belletjes bij de Semieten. Bij de Grieken was Dionysios de beschermgod van het land en vooral van de vruchtbaarheid van de velden en de tuinen. Op hun bewerkte akkers plaatsten de boeren een beeldje van de god, omhangen met kleine klokjes. Onder invloed van de Romeinse bezetting is deze cultus doorgedrongen tot onze gewesten waar in de dorpen langs de Seine verschillende van deze klokjes werden teruggevonden. De heidense volkeren deden hun vee en huisdieren belletjes aan om hen te beschermen tegen de schadelijke demonen en de boze machten, vooral deze van uit de lucht. En kennen we in de christelijke iconografie niet de afbeelding van Sint-Antonius, woestijnvader, met zijn varken, de bel om de hals hangend.

De Kerk, die zich steeds met man en macht verzette tegen de heidense gebruiken, heeft verschillende van deze gebruiken gekerstend. Dit zien we ook met de klokken. De Kerk heeft de klokken niet uitgevonden maar overgenomen, en hun betekenis aangepast. Reeds in de vijfde eeuw hingen de eerste klokken in de kerktorens. Zij werden toen reeds gebruikt om de gelovigen uit te nodigen naar de diensten, om geluid te worden bij brand, om hulp te roepen bij gevaar, om triomfen te vieren bij overwinning. De kleine huisklokjes, die vooral hier door de Germanen gebruikt werden, mochten niet meer gewijd worden. Toch zal dit bijgeloof, tot zelfs in onze hedendaagse tijd, op sommige plaatsen nog stand houden. In Vlaanderen bleef de gewoonte bestaan het "onweer te luiden". In oude stadsrekeningen van Gent uit de 16de eeuw zijn hier nog sporen van terug te vinden. Dat die gewoonte de goedkeuring van de Kerk meekreeg blijkt uit het besluit op het Concilie van Milaan in 1576 waar volgende tekst aangenomen werd: "Tegen het geweld des Donders of Blixems is er niet zo zekerder als het afschieten van grof geschut, het luyden van groote Klokken en inzonderheyd in 't peginsel des Blixems, want alle sterck geluyd is wonderlyck en snel doordringende door de locht en drijft de Donder-Wolken op ander plaatsen."

Naast het luiden van de klokken en bellen als afweermiddel tegen donder en bliksem werden ook offers gebracht en amuletten gedragen. Het offeren van bijlen was o.a. een Germaanse gewoonte, terwijl de vrouwen de hamer van Thor (Donar), de Germaanse god van donder en bliksem, als zilveren sieraad aan een halsketting droegen. Bijl en hamer genoten een enorme populariteit bij de Kelten als geluksbrenger en afweermiddel. Volgens sommigen zou deze cultus teruggaan tot in het steentijdperk. Aan Thor werden ook offers gebracht uit de natuur en werden magische tekens op stenen ingekerfd, hagelrunen genoemd, die in de velden werden geplaatst met de bedoeling de dondergod gunstig te stemmen. Deze hagelrunen zullen later vervangen worden door hagelkruisen in hout of steen doch ditmaal toegewijd aan een weerheilige. Ook het offeren van eieren voor het bekomen van goed weer is reeds een zeer oud gebruik. Dit gebeurde vooral rond Pasen. Het nuttigen van eieren was immers verboden tijdens de vasten. Later werden de eieren naar de kerk gebracht om gewijd te worden en terug meegenomen naar huis. Zo is ook niet moeilijk te begrijpen hoe de gewoonte ontstaan is met Pasen de kinderen op paaseieren te vergasten. Deze offergewoonte is lang bewaard gebleven, want in Vlaanderen was het zowat overal het gebruik aan de H. Clara eieren te offeren voor het bekomen van 'schoon weer'. Overal ontstonden streekgebonden gebruiken waarvan de oorsprong niet altijd duidelijk te achterhalen is. Zo was het o.a. in de streek van Aalst de gewoonte een kaars te laten branden tijdens het onweer en bij iedere donderslag werd volgende zin herhaald "en het Woord is Vlees geworden". In West-Vlaanderen, in sommige delen van Brabant, en bij ons kende men het "kerstblok" als beveiliging tegen blikseminslag. Men liet een grote blok hout in de open haard branden tijdens de kerstnacht maar zorgde ervoor dat het niet geheel opbrandde. De overblijfselen van het blok werden onder een bed gelegd of op een veilige plaats opgeborgen. In sommige streken werd het zelfs naast de schouw gelegd tijdens een onweer. Dit gebruik diende jaarlijks herhaald. Ook de plantenwereld speelde een belangrijke rol in het verweer tegen bliksem en donder. Zo werden aan de laurier bovennatuurlijke krachten toegekend als verweermiddel tegen blikseminslag. Tijdens een onweer zal de keizer steeds zijn laurierkroon dragen omdat de overlevering leerde dat de bliksem nimmer een laurierboom trof. En welke wondere krachten bezit de palm niet? Gewijde palm in wijwater gedrenkt, en besprenkeld over velden en huizen tijdens een onweer, zal deze vrijwaren van hagel en bliksem. Laten wij nog steeds niet onze palm wijden op Palmzondag om daarna op iedere stal, huis, hok,

moestuin en veld een twijgje te hechten of te planten. En, wordt wat overblijft niet veilig bewaard samen met een fles wijnwater? Ook bijvoet werd opgehangen tegen blikseminslag evenals de wilde wijnrank, de St.-Jansdistel (of donderdistel), een eikentak en een trosje rozemarijn. Brandnetels, in sommige streken donderdistels genoemd, hebben de triestige reputatie de bliksem aan te trekken. De reputatie bliksem afwerend te werken genieten de vlier, de hazelaar en de eik, de boom gewijd aan Thor. Omwille van deze toewijding werd deze boom gezien als beschermmiddel tegen de bliksem. Werd een eik toch door de bliksem getroffen dan werd zijn hout dubbel hard en krachtig. En vergeten we vooral de huislook niet. Bij de Romeinen was deze plant toegewijd aan Jupiter omdat volgens de legende Jupiter na het eten van deze plant de Titanen versloeg door het gebruiken van een bliksemstraal. Vroeger vond men deze donderplant op de daken van de huizen als beschermmiddel tegen blikseminslag.

Na al de reeds opgesomde afweermiddelen komen we bij de weerheiligen terecht, de beschermers bij uitstek van de gelovigen tegen de vernielende krachten van bliksem, hagel en onweer. Naast de H. Clara, voor het bekomen van goed weer, werden volgende heiligen speciaal aangeroepen. Te Moortsele werd de H. Amandus vereerd tegen de hagel en tegen het branden van het vlas. Te Pollare werd de heilige Christoffel vereerd tegen onweders en hagelbuien. De H. Man Job werd te Herentals gevierd op 10 mei, dan werd aan zijn altaar de hagelmis opgedragen. O.L. Vrouw wordt aangeroepen te Dadizele om bescherming te verkrijgen tegen hagel en blikseminslag, vooral voor het vee en het vlas. De H. Marcus wordt op 25 april aangeroepen voor het lukken van de oogst en het gespaard blijven van hagelschade. De H. Laurentius wordt op 10 augustus aangeroepen en gediend tegen brand, blikseminslag, koorts enz. In West-Vlaanderen alleen werd hij als patroonheilige op een zestigtal plaatsen gevierd.

De hierboven vermelde weerheiligen (er zijn er ongetwijfeld meer) hebben ontegensprekelijk aan de gelovigen hun goede diensten bewezen maar het volk leerde een andere weerheilige kennen. Zijn komst werd met gedonder en bliksemschichten aangekondigd. Dit moest wel 'de heilige' zijn die tegen deze vernietigende natuurelementen moest aangeroepen worden. En toen... verscheen de HEILIGE DONATUS.

DE DONATUSLEGENDE

In de 2^e eeuw van onze tijdrekening leefde te Rome het echtpaar Faustus en Flaminia. Faustus was een legeraanvoerder die vanwege zijn moed uitgekozen werd om het Romeinse leger aan te voeren.

Getroffen door een verlamming moest hij deze ambities echter laten varen. Zijn echtgenote stamde uit het edele geslacht van Lamias waaruit enkele Roomse keizers gesproten waren. Deze Flaminia had veel horen spreken over de Christenen en hun ene God en wilde hierover meer te weten komen. Zo kwam ze in contact met de Heilige Gervatius die toen in Rome zeer bekend was en er bewonderd werd omwille van zijn wijsheid, deugd en heiligheid. De H. Gervatius slaagde erin Flaminia te bekeren tot het christelijk geloof en deed haar volgende belofte: "De Almogenden Godt sal de gesontheyt van uwen man herstellen, ende gy sult uyt hem eene Sone voortsbrengen, die eenen weirdigen Dienaer van Godt sal worden en eenen glorieusen Beschermmer der Christene Religie". Kort na deze belofte genas Faustus op wonderbaarlijke wijze van zijn verlamming en heel Rome stond verstomd van deze gebeurtenis. Toen liet Flaminia zich dopen. Dit zou gebeurd zijn in het jaar 159. Het jaar daarop schonk ze het leven aan een zoon, DONATUS genoemd. De naam Donatus werd gekozen omdat hij 'gegeven' betekent, 'gegeven door God'.

Donatus werd opgevoed volgens de regels en gewoonten van zijn afkomst, zo werd hij onderwezen door de geleerdste personen van zijn tijd om hem toe te laten een functie uit te oefenen in de Romeinse maatschappij overeenkomstig met de status van zijn familie. Bovendien zorgde zijn moeder ervoor dat hij een deugdelijke opvoeding genoot en dat hij onderricht werd in de christelijke leer. Donatus was nog jong toen zijn vader overleed en zijn moeder liet hem op zestienjarige leeftijd inlijven in het Romeinse leger om zo bij te dragen tot de verheerlijking en verspreiding van het Christendom aldaar. De keizer, Marcus-Aurelius, deelde hem in bij de Militinen, een zesduizend man sterk leger dat voornamelijk uit Christenen was samengesteld. Door zijn dapperheid en wijsheid werd Donatus na korte tijd aangesteld als bevelhebber van deze troepen. Hij slaagde erin een zodanige tucht en orde te onderhouden die alom geroemd werd en de laatste heidenen uit zijn leger werden door hem bekeerd tot het Christendom.

Nu werd het Romeinse Rijk van alle kanten bestookt door Kelten, Marcomannen en Vandalen die door de in hun landen heersende hongersnood de Roomse gebieden gingen aanvallen. Marcus-Aurelius,

opgestookt door de priesters van de Romeinse afgoden, gaf de schuld van deze aanvallen aan de Christenen en verplichtte hen de afgoden te aanbidden ofwel de marteldood te sterven. Daar de Christenen geen gevolg gaven aan deze bedreiging ondergingen velen een gruwelijke marteldood. Doch het bloedvergieten van honderdduizend onschuldigen deed het tij niet keren, integendeel de dreiging der aanvallers werd groter. De Romeinse troepen telden reeds meer dan twintigduizend doden en drieduizend legioensoldaten waren gevangen genomen. Het hoofd van de Pretoriaanse wacht is toen naar de keizer getogen om hem te verzoeken Donatus te ontbieden en hem te vragen wat hij doen moest bij deze zware bedreiging. Donatus stelde voor aan het hoofd van zijn troepen tegen de vijand zelf ten strijde te trekken en zo geschiedde. Op het slagveld heerste een verzengende hitte die de ondergang van de Romeinse troepen dreigde te veroorzaken. Toen bad Donatus tot de hemel en zie, zijn gebed werd verhoord. Op de legers der christelijke Romeinen viel een zachte verkwikkende regen en de legers der belagers werden geteisterd door een hels onweer, hagel, donder en bliksem met de nederlaag der barbaren tot gevolg. Vandaar de naam die men later zou geven aan het legioen van Donatus "LEGIO FULMINATA" (bliksemlegioen).

De keizer, die zeer ingenomen was met deze verassende overwinning, liet het verhaal van de strijd uitbeelden op een zuil die te Rome werd neergezet, thans gekend als de zuil van Marcus-Aurelius. Hij liet tevens uitvaardigen dat het voortaan verboden was nog langer de Christenen schade te berokkenen of te vervolgen. Overtredingen werden met de dood bestraft. Donatus werd tot hoofd van de Pretoriaanse wacht benoemd, een zeer hoge onderscheiding in het Romeinse Rijk. Na deze overwinning werd Donatus door de stad met roem en eerbewijzen overladen en vele Romeinse officieren bekeerden zich tot het christelijk geloof. Deze successen waren ook Alexandria, de nicht van de keizer, niet ontgaan. Zij was smoorverliefd geworden op de jonge veldheer en zijn succes. Donatus die de gelofte van kuisheid en zuiverheid tegenover God had afgelegd kon op haar amoureuze voorstellen niet ingaan en trachtte haar zoveel mogelijk te ontwijken waardoor Alexandria's liefde omsloeg in blinde haat. Door een list slaagde Alexandria erin Donatus naar het keizerlijk paleis te lokken en wilde hem ertoe bewegen een offer te brengen in de tempel van de god Jupiter. Donatus, die op dit voorstel niet kon ingaan, keerde de prinses de rug toe en ging heen. Om haar wraakzucht, omwille van de veelvuldige afwijzingen, te bekoelen ging de prinses haar toevlucht zoeken tot de keizer, hem allerhande verzinsels opdissende over Donatus die de

keizer en het Romeinse Rijk vijandig gezind zou geworden zijn. De keizer, die blijkbaar alle diensten die hij van Donatus ontvangen had vergeten was, liet zich door deze listige vrouw overhalen om de veldheer te arresteren en te laten opsluiten. Donatus werd voor heidense rechters gesleept, die hem vooral het voorval met de tempel van Jupiter zeer kwalijk namen. Hij werd veroordeeld tot de doodstraf door onthoofding. De wraakzucht van Alexandria was zo groot dat zij opdracht gaf Donatus te laten onthoofden in haar paleis en de terechtstelling persoonlijk bijwoonde. Zo werd Donatus niet alleen een martelaar van de liefde tot God maar ook een martelaar der zuiverheid en kuisheid. Toen de moeder van Donatus hoorde dat haar zoon gehalsrecht was, dankte ze God omdat haar zoon de martelaarskroon mocht dragen en toog ze naar het paleis om zijn lichaam te halen. Ze verzamelde al het bloed in een fles en vervoerde het lichaam naar haar woning. Daar werd Donatus gebalsemd en in een kist gelegd. Vervolgens werd het gebalsemd lichaam overgebracht naar de Catacombe van St.-Agnes. Kort daarop stierf ook de deugdzame Flaminia en vervoegde ze haar zoon in de hemel.

Aldus in het kort het verhaal van Lactantius, verschenen in 1770. Op enkele kleine varianten na werd bijna steeds dezelfde legende van de H. Donatus in de devotieboekjes afgedrukt. In de 19de eeuw zal deze uitvoerige beschrijving meestal niet meer voorkomen en in de korte levensbeschrijving van de heilige zal eerder het woord 'waarschijnlijk' vermeld staan als het gaat om de levensgeschiedenis van onze donderheilige. Men geeft toe dat men in de kerkelijke gedenkschriften er weinig van terugvindt.

HET ONTSTAAN EN DE VERSPREIDING VAN DE DONATUSVERERING

Sinds de herontdekking der Romeinse catacomben in 1578 zijn de daar ontdekte begraafplaatsen de grote leveranciers geweest van de relikwieën. Iedere kloostergemeenschap stelde er immers prijs op het volledige gebeente van een Heilige Martelaar te bezitten. Vooral na 1629 had een echte plundering plaats van de soms meest interessante graven om er de relikwieën uit te halen en de wereld rond te verspreiden. Gezien op de graven meestal geen naam voorkwam, werd aan de stoffelijke resten van de gevonden martelaren een naam gegeven. Zo werden in 1649, in de St.-Agnescatacomben, de stoffelijke resten gevonden van een martelaar die men DONATUS doopte. Deze resten bestonden uit het hoofd, vijf tanden, zes grote en verschillende kleine beenderen, een hoeveelheid as, een aarden grafamp, een gebroken flesje met bloedsporen, drie grote ijzeren

ringen en een onbekend voorwerp dat eertijds als een foltertuig werd aanzien.

Toen in 1652 de jezuïeten te Münstereifel een nieuw college bouwden werd door de tussenkomst van de generaal van de jezuïeten te Rome "het heilig lichaam" van Donatus aan hen geschonken. Eind juni 1652 kwamen de relikwieën te Euskirchen aan. Pater Heerde, belast met de overbrenging van de stoffelijke resten naar Münstereifel, droeg eerst te Euskirchen het misoffer op. Tijdens de eredienst brak een geweldig onweer los en plotseling werd de pater getroffen door de inslaande bliksem. Als bij wonder werd hij slechts licht gewond. Dit gebeuren liet een enorme indruk na op de aanwezige gelovigen. Het gespaard blijven van pater Heerde toonde voor hen aan dat deze heilige martelaar de beschermheilige moest zijn tegen de schadelijke gevolgen van donder en bliksem. Na een week was pater Heerde volledig hersteld en konden de relikwieën vol lof en luister naar Münstereifel worden overgebracht.

Latere gebeurtenissen zullen het geloof in de H. Donatus nog doen toenemen. In 1685 werden Münstereifel en omgeving gespaard toen de oogst in de hele omgeving vernield werd door meerdere onweders. In 1700 brak brand uit in het Jezuïetencollege. Toen de paters de relikwieën van de heilige Donatus bij de vuurhaard brachten draaide de wind en doofde het vuur. En toen in 1709 een stadsbrand Münstereifel volledig dreigde te verwoesten, kon een ramp vermeden worden door het aanroepen van de beschermheilige. Opvallend is ook de gelijkkluidendheid van de naam Donatus met deze van de Germaanse dondergod Donar (Thor).

Het is duidelijk dat deze factor in zekere mate heeft meegespeeld, zodat onze donderheilige als een gekerstende Donar mag beschouwd worden wat zeker het geloof in hem moet aangewakkerd hebben in de Germaanse gebieden.

Münstereifel werd een echt pelgrimsoord voor de Donatusvereerders en uit alle streken begon men relikwieën aan te vragen zodat het de jezuïeten van Münstereifel op de duur niet meer mogelijk was hieraan te voldoen uit vrees zelf uitgeput te geraken. In België ontvingen de kapucijnen te Arlon (1738) en de jezuïeten te Mons (1749) een gedeelte van het originele gebeente. De verspreiding der Donatusdevotie was niet te stuiten. In verschillende oorden in Duitsland, België, Frans-Vlaanderen, Nederland, Oostenrijk, Luxemburg, Bohemen enz. ontstond een verering. Bij het ontbreken van een relikwie werd het beeld van de heilige vereerd dat in de kerk was uitgesteld, dit gebeurde in onze gewesten reeds in de 17de eeuw.

De heilige Donatus wordt over het algemeen afgebeeld als een Romeins soldaat. In de ene hand houdt (of met de ene hand weert) hij de bliksem en in de andere hand houdt hij de martelaarspalm. Nochtans is de verwarring omtrent het afbeelden van de heilige groot. Dikwijls wordt hij verward met Sint-Donaas, patroon van het bisdom Brugge, of met de H. Donatus, bisschop van Arezzo. Zo werd ook op sommige plaatsen het feest van de heilige op zeven augustus gevierd in plaats van op de tweede zondag van juli. Om aan de steeds toenemende vraag naar relikwieën te voldoen werd te Rome een tweede catacombenmartelaar Donatus gedoopt en werden zijn stoffelijke resten over diverse bisdommen verspreid.

In onze gewesten werd de verering vooral verspreid door de paters kapucijnen. Hun kloosterkerk te Arlon werd in het begin der 18de eeuw herhaalde malen door de bliksem getroffen. Om zich hiertegen in de toekomst te beveiligen werden alle middelen aangewend om een Donatusrelikwie te bekomen. Die kwam er in 1738 en een Donatusbroederschap werd opgericht met inschrijvingspunten verspreid over het ganse land. De ijver van de kapucijnen was zo groot dat Arlon weldra als een tweede Münsterreifel werd beschouwd en zelfs overtrof wat betreft belangstelling door de bedevaarders. Werd de eerste jaren vooral geijverd voor de broederschap te Arlon toch werden vanaf 1750 op vele plaatsen lokale Donatusbroederschappen opgericht en bekwam men een relikwie van Donatus II. De kerkelijke bemoeienissen van keizer Jozef II en de inval der Fransen betekende op vele plaatsen het einde van de Donatusverering. Een heropleving kwam tot stand rond het midden der 19de eeuw (mislukte oogsten, aardappelpLAGEN, besmettelijke ziekten, hongersnood) en vele nieuwe devotieoorden rezen uit de grond. De 20ste eeuw zou echter het einde betekenen van vele Donatusvereringen. De eens zo bloeiende Donatusdevotie in West-Vlaanderen bijvoorbeeld kreeg het vooral hard te verduren tijdens de Eerste Wereldoorlog waar naast de vernieling van de kerken ook de devotie tot onze donderheilige teloor ging. De opkomst van de verzekeringen en vooral de brandverzekeringen hebben de Donatusverering geenszins gunstig beïnvloed. Ook werden steeds minder houten woningen gebouwd wat het brandgevaar vanzelfsprekend verminderde. Daarbij komt ook het verzwakken van de godsdienstzin bij de gelovigen en de invloed van het onderwijs op de ontwikkeling der mensen voor wie een blikseminslag niet langer een onverklaarbaar verschijnsel blijft en waardoor het aanwezig zijn van een bovennatuurlijke beïnvloeding afgezwakt wordt.

Een poging de Donatusdevotie nieuw leven in te blazen door de heilige als beschermers voor te stellen tegen de schadelijke gevolgen van de luchtbombardementen kende in sommige steden en enkele dorpen op het platteland een kortstondig succes. Eens het gevaar geweken, was men blijkbaar ook vlug zijn beschermers vergeten. Tegenwoordig aanroept men de H. Donatus te Westmeerbeek (Antwerpen) ook tegen de schadelijke gevolgen van de kernbewapening. Misschien ligt wel in deze verering de toekomst van onze heilige!

DUITSLAND EN OOSTENRIJK

De devotieoordens vermeld onder deze rubriek komen voornamelijk voor in het Eifelgebied waar de Donatusdevotie ontstond en verspreid werd dank zij de ijver der jezuïeten uit Münstereifel. Toch is het belangrijk om weten dat ook in Hongarije, Bohemen, Frankrijk (o.a. Straatsburg), Italië (o.a. Rome) en vele andere landen, tientallen Donatusvereringen ontstonden. Meer gegevens over deze gebieden ontbreken ons echter.

In de Duitstalige gebieden werden in de 18de eeuw honderden Donatuskapelletjes opgericht. Veldkruisen werden op de randen van de akkers geplaatst en aan de donderheilige toegewijd. In de kerktorens kregen de klokken de H. Donatus als patroon of werd hij medepatroon. Tegen rupsplagen werd het zogenoemde *Donatuswasser* aangewend. Dit water had een Donatusrelikwie of een gewijd Donatusbeeld aangeraakt. *Hauswurz* (huislook), dat volgens het volksgeloof de bliksem afweert, wordt thans in het Duits ook *Donatuswurz* genoemd.

De heilige Donatus is de enige catacombenheilige die in het noorden van Duitsland vereerd werd. Catacombenheiligen waren in de 17de en 18de eeuw zeer populair in Zuid-Duitsland waar hun gebeente omringd met goud en edelstenen, een karakteristieke eigenschap vormde van de barokaltaren aldaar.

AKEN: Het St.-Adelbertklooster bekam een relikwie in 1727.

AKEN-BRAND: In oktober 1883 werd de eerste steen gelegd van de Donatuskerk aldaar. Om het eeuwfeest van deze gebeurtenis te vieren werd in 1983 een bedevaart naar Münstereifel ingericht.

ALFTER: Donatusklok.

ALTSCHIED: R in de 18de eeuw.

AREL: Een devotieboekje verscheen in 1901.

AUW: R.

BAASEM: R 1845.

BEZAU: (graafschap Bregenz) R 1719.

BLANKENHEIM: Een der torenklokken had de H. Donatus als schutspatroom. Tijdens de zomermaanden verzamelden de gelovigen op zondagnamiddag in de kerk en werd de rozenkrans gebeden om de bescherming van de H. Donatus af te smeken tegen onweer. Dit gebruik bleef in zwang tot omstreeks 1920.

BONN: Jezuïetenklooster R eind 17de eeuw.

BORNHEIM: Donatuskapel in de 18de eeuw. Donatusklok.

DAHLEM: zie Blankenheim.

EFFERN: R.

EUSKIRCHEN: Gebeurde het wonder van pater Heerde hier in de St.-Maartenskerk, toch zal het tot in mei 1783 duren alvorens deze parochiekerk een relikwie van de H. Donatus zal bekomen. Aanleiding hiertoe was de kerkbrand in 1782 veroorzaakt door een blikseminslag. Naast de kerk gingen 23 huizen mee in de vlammen op. Bij de opbouw van de nieuwe kerk eiste de landsheer van Jülich dat een bliksemafweer op de toren zou geplaatst worden, dit om dergelijke rampen in de toekomst te vermijden. De pastoor voerde echter aan dat dit voor de parochie een te grote kost zou betekenen en stelde voor een Donatusrelikwie uit Münstereifel aan te vragen. Dit verzoek werd door de landsheer als ontvankelijk verklaard en op de tweede zondag van mei 1783 werd de relikwie door de ganse stad plechtig ingehuldigd. Deze gebeurtenis werd het daaropvolgende jaar herdacht en is tot op heden de kermisdag gebleven in Euskirchen.

GEIST: Jezuïetenklooster R eind 17de eeuw.

GEMUNDEN: Donatuskapel.

HAMBACH: Donatuskapel in 1736.

HARSCHIED: Donatuskapel.

HERMESKEIL: Donatusbroederschap.

HILDESHEIM: Bidbriefjes uit Münstereifel werden hier in 1707 verspreid.

HILLESHEIM: Donatusklok.

HOFFELD: Donatuskapel.

HONERATH: Donatuskapel.

HURTH: Donatusklok.

IVERSHEIM: Donatusklok.

KEULEN: Aartsbisschop Max Heinrich bekwam een relikwie in 1652.

KOBLENZ: Jezuïetenkerk R 1665.

KÖNIGSWINTER: Donatusklok.

KOSFELD: Jezuïetenkerk R.

KUCHENHEIM: R 1860.

LANGENFELD: R 18de eeuw.

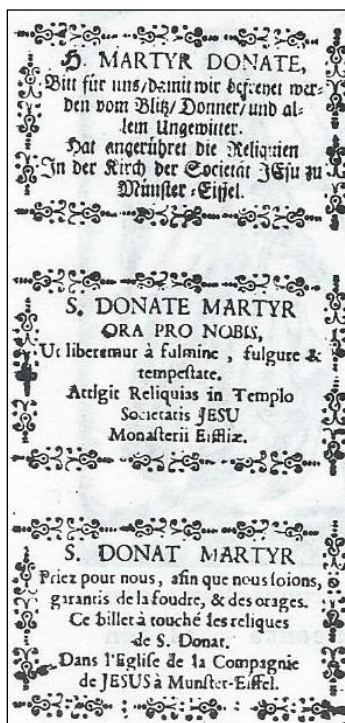
LANGERWEHE-HAMISCH: Donatusbroederschap die op heden nog bestaat. LIBLAR: Hier werd de koolmijn naar de donderheilige genoemd. LINZ (Donau): De Donatuskapel ontving een relikwie in 1739 en de klok in de toren kreeg de heilige als patroon. Reeds in 1707 werden hier bidbriefjes, afkomstig uit Münstereifel, onder de gelovigen verspreid. Een der bekendste plaatsen in de stad, de Keizerberg, zag zijn naam wijzigen in *Donatusberg*.

MAYSSCHOS: R.

MÜNSTER: Donatusklok.

MÜNSTEREIFEL: In de kloosterkerk der jezuïeten werden reeds in de 17de eeuw bidbriefjes, aangeraakt aan de relikwieën van de heilige, onder de pelgrims verspreid. Ze waren opgesteld in het Duits, Frans of Latijn. Een bidprentje, met afbeelding van de donderheilige, werd eind 17de begin 18de eeuw ontworpen door G. Walther. Het diende als model voor de prentjes

van Cornelius De Bondt en Walwein die in onze streken werden uitgegeven. In 1670 werd het hoofdaltaar der jezuïetenkerk aan Donatus toegewijd. Deze gebeurtenis werd in 1970 herdacht door honderden Donatusvereerders waaronder een delegatie uit Aarlen. De Donatuskerk bezit thans, naast de relikwieën van de heilige, nog een zilveren Donatusbuste die dateert van 1656 (zie afbeelding). De hedendaagse verering te Münstereifel heeft veel van haar vroegere glans verloren. Wel komen op vaste tijdstippen jaarlijks nog kleine groepen bedevaarders naar de kerk. Tot in 1955 kwamen echter nog diverse processies uit de omliggende dorpen naar Münstereifel, doch deze optochten werden door de overheid verboden omdat zij het toeristenverkeer op zondag hinderden. Na de mis van 10 u 15, op de tweede zondag van juli, worden de bedevaarders gezegend met de

hoofdrelikwie. Gewijde kaarsen en medailles worden dan te koop aangeboden. Devotieboekjes en bidprentjes waren tot voor korte tijd ook nog verkrijgbaar. Vermelden we nog dat de zusters van het St.-Salvatorklooster uit deze stad reeds een deel van het originele gebeente ontvingen in 1652.

NEUHAUSEL: Donatuskapel.

NEUSS: Donatusklok.

NOTHEN: idem.

OLPE: Donatusklok.

OLZHEIM: Een broederschap werd hier opgericht.

PADERBORN: Bidbriefjes, afkomstig uit Münster-eifel, werden in 1707 alhier verspreid.

PESCH: Kapel + boogschuttersvereniging genoemd naar de donderheilige.

SALZBURG: Broederschap. Van de populariteit die de heilige hier genoot getuigt nog steeds de *Donatusgasse*, een straat naar hem genoemd.

SCHEUERHECK: Donatuskapel.

SCHMITHEM: Zie Blankenheim.

STAMBACH: Donatuskapel.

STOTZHEIM: Donatusklok.

TRIER: Donatusklok + broederschap. De keurvorst in Trier ontving een relikwie in 1749.

UDENBRETH: R.

VIERSEN: Donatusklok.

WELSCHBILLIG: R 18de eeuw.

WENEN: Twee vooraanstaande personen ontvingen een relikwie in 1714. De jezuïetenkerk bekam haar relikwie in 1748.

WITTLICH: Donatusklok.

ZERMULLEN: Tijdens de 18de eeuw ontving de parochiekerk een Donatus-relikwie. Op het grondgebied van de gemeente werd een kapel ter ere van de heilige opgericht.

GROOTHERTOOGDOM LUXEMBURG

In Luxemburg ontvingen verschillende parochies rechtstreeks een Donatusrelikwie van het originele gebeente uit Münstereifel. Tussen de parochies onderling ontstond een zekere solidariteit die erin bestond een gedeelte van zijn relikwie af te staan aan een andere parochie. Dit verklaart de grote verspreiding van de Donatusrelikwieën in het Groothertogdom.

ARSDORF: R.

BERLE: R.

BIVER: R.

BOGEN: R.

BONDORF: R 1822.

BOWEN: R.

DIEKIRCH: R bij de paters recollecten.

FELS: R 1779.

HOSINGEN: R 1807.

KEHLEN: R.

LUXEMBURG: Benedictijnenabdij R 1767.

MICHELAU: R 1857.

MONDORF: R 1779. In 1792 schonk Mondorf een gedeelte van zijn relikwie aan de parochiekerk van Neuerburg.

MOMPACH: R.

PINTSCH: R.

TADLER: R 1881.

TEMMELS: R 1779.

TROTTE: R.

USELDINGEN: R.

WEICHERDINGEN: R.

WEISWAMPACH: De parochiekerk bekam een Donatusrelikwie in 1811. Een bidprentje dat herinnert aan de Donatusbedevaart naar Weiswampach werd in 1931 uitgegeven. Op de voorzijde van dit prentje vinden we dezelfde Donatusafbeelding terug als deze van het recentste bidprentje dat te Aarlen werd uitgegeven. Vooral in Wallonië was deze afbeelding algemeen verspreid.

WORMELDINGEN: R 1773.

ANDENKEN

an die Pilgerfahrt nach
WEISWAMPACH.

Gebet.

Allmächtiger Gott, vor dem alle Kräfte
des Himmels, der Erde und der Hölle
erzittern, sieh' unsere reumütigen Herzen
und unser demütiges Gebet gnädig an.

Durch die Verdienste und auf die
Fürbitte des hl. Martyrers DONATUS
halte von uns ab Blitz, Ungewitter und
Hagelschlag, und giesse aus über uns,
über unsere Häuser und Fluren deinen
göttlichen Segen. Amen.

*Hl. Donatus, bitt' für uns,
Wir bitten dich, erhöhe uns.*

IMPRIMATUR :

Luxemburgi, 16. Julii 1931.

† Petrus, Epps Luxbgs.

NEDERLAND

Bij onze noorderburen was de Donatusdevotie het sterkst verspreid in de streek rond Nijmegen dit vooral dank zij de ijver van de paters kapucijnen en minderbroeders.

ALTFORST: R 1801 en broederschap op 14 januari 1862.

CUIK: R.

DODDENDAAL: R + beeld in de kerk omstreeks 1900.

HANDEL: In de kloosterkerk der kapucijnen kon men zich laten inschrijven in de broederschap te Aarlen. Op 16.08.1861 werd echter in voornoemde kerk een broederschap opgericht. De heilige werd er gevierd op de tweede en derde zondag van juli.

HERNEN: R + broederschap in 1876.

NIJMEGEN: R.

LAGEWIER: R.

OEFFELT: R 1861. Men kon zich laten inschrijven in de broederschap te Aarlen.

REEK: R 1799. Men kon zich laten inschrijven in de broederschap te Aarlen.

ULENKOTEN: Er was een relikwie en een beeld van de heilige in de kerk. Ieder jaar had de H. Donatus hier vier processies die een grote volkstoeloop kenden uit de grensstreek.

WIJCHEN: Op 21 juni 1896 werd in de parochiekerk van de H. Antonius-Abt een Donatusbroederschap opgericht. Dat deze een grote bijval genoot kunnen we afleiden uit het feit dat in 1898 twee identieke devotieboekjes van de heilige werden uitgegeven. Het ene werd gedrukt bij Desclee-De Brouwer en het andere bij de Erven Kooymans (zie afbeelding). Aanleiding tot de oprichting van deze broederschap was twee jaar na elkaar een blikseminslag die zware schade toebreacht aan kerk en pastorie, zonder evenwel personen te verwonden die in de onmiddellijke omgeving werkzaam waren. Deze voorvallen deden de pastoor ertoe besluiten te ijveren voor de verering van de H. Donatus in zijn parochie.

FRANS-VLAANDEREN

Het is opvallend dat de Donatus die men hier vereerde tegen bliksem en onweer in de meeste gevallen afgebeeld werd als bisschop. Ook zijn verering als patroon van de molenaars komt enkel in deze streek voor. Het verdwijnen van de windmolens betekende vermoedelijk ook het einde van zijn verering. In een veldkapel te Belle, op de weg naar Strazele, bevindt zich aan de rechtermuur een tegel met de afbeelding van een windmolen. Het beeldje in de kapel stelt de H. Donatus voor als Romeins soldaat. Boven de ingang deur lezen we: "Bewaar ons van donder, bliksem en onweer. H. Donatus bid voor ons." In 1966 werd via de tussenkomst van de VTB en de heemkundige kring Bachten de Kupe deze oude Vlaamse kapel volledig hersteld en van dit opschrift voorzien.

BELLE (Bailleul): Op 10 juli 1773 werd hier een Donatusbroederschap opgericht en bekwaam men een relikwie. Uit hetzelfde jaar dateert ook een devotieboekje gedrukt bij Walwein te Ieper. Eind 1700 was Belle het belangrijkste Donatusdevotieoord in het zuiden van Frans Vlaanderen.

CASSEL: Vóór 1828 was hier een relikwie voorhanden. In dat jaar ontving Hoeke (W.-VI.) een relikwie afkomstig van hier.

DROOGHOUT (Sec-Bois): De heilige werd hier afgebeeld als bisschop. Tussen Drooghout en De Walle (Motte au Bois) treffen we een gevelkapelletje aan met de inscriptie *St.-Donat*.

HAM: De abdij te Ham ontving een relikwie in 1770.

HARDEFOORT (Hardifort): Donatus werd er als bisschop afgebeeld.

HAZEBROEK: De H. Eligiuskerk bezit een relikwie van de heilige Donatus. Zijn beeld komt echter in de kerk niet meer voor.

MER(RE)GEM (Merville): In de St.-Petrus en Pauluskerk werd de H. Donatus aangeroepen tegen de schadelijke gevolgen van de onweders. Een beeld van de heilige vinden we in de sinds 1927 herbouwde kerk niet meer terug. Een relikwie is wel nog voorhanden.

MERRIS: Ontving een relikwie in 1773 afkomstig van het bisdom Ieper. De devotie verdween vermoedelijk met de Franse Revolutie.

MORBEKE (Morbecque): Het beeld van de H. Donatus werd vernield tijdens de Tweede Wereldoorlog wat meteen het einde betekende van de devotie aldaar.

NOORDPENE: De heilige wordt er afgebeeld als Romeins soldaat.

REKspoEDE: De Donatusverering dateert hier van het einde der 18de eeuw. De heilige werd er afgebeeld als Romeins soldaat. Rekspoede werd vooral bezocht door landbouwers- en vissersvrouwen, afkomstig uit Duinkerke en

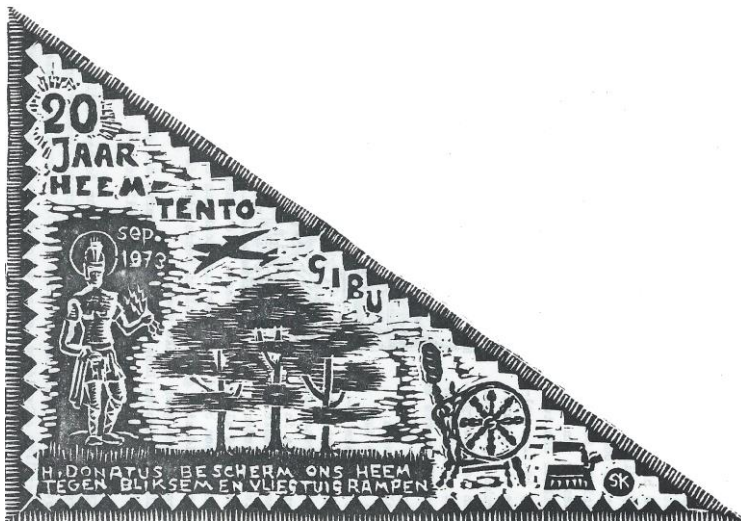
omgeving. Er werden Nederlandstalige litanieën en gebeden verkocht (gedrukt in 1784). De bescherming van de H. Donatus werd hier vooral ingeroepen tegen bliksem, hagel, storm en vuur. Op 7 augustus had steeds een speciale viering plaats. Thans is de verering er totaal verdwenen.

STEENBEKE (Steenbecque): De H. Donatus wordt er afgebeeld als bisschop. Het 17de-eeuwse zijaltaar waarop zijn beeld uitgesteld is, werd hersteld in het midden van vorige eeuw. Ondanks zijn afbeelding als bisschop wist men ons te vertellen dat de heilige aangeroepen werd als beschermer tegen donder, bliksem, brand en onweer. Het is ons opgevallen dat alle oude Nederlandstalige opschriften in deze kerk tot op heden behouden zijn gebleven.

STRAZEELE: De heilige wordt er afgebeeld als bisschop.

VLETEREN (Flêtre): Achteraan de reusachtige parochiekerk staat het anderhalve meter hoge beeld van de H. Donatus. Hij is er afgebeeld als bisschop met een bliksem in de rechterhand. Aan zijn voeten links zien we een brandend huis. Een betere combinatie van bisschop-donderheilige zouden we ons niet kunnen voorstellen. Van een verering is sinds jaren geen sprake meer.

ZEGERS-KAPEL: Een bisschop moet de H. Donatus voorstellen die aangeroepen werd tegen blikseminslag, brand en schadelijke natuurelementen.

ANTWERPEN

ANTWERPEN: In 1751 werd in de St.-Jacobskerk een Donatusbroederschap "genaemd van donder en blixem" opgericht. De relikwie dateert vermoedelijk uit hetzelfde jaar. De devotie kende er een grote bloei. Duizenden langwerpige bidbriefjes (ook in de Franse taal), die de relikwieën van de heilige hadden aangeraakt, werden onder de Donatusvereerders verspreid. Een acht bladzijden tellend devotieboekje, opgesteld in het Frans, met uitzondering van het titelblad dat tweetalig is, werd gedrukt bij P. Verheyen te Antwerpen. Naast de litanieën van de H. Donatus en de H. Maagd met enkele gebeden, valt het op dat twee van deze gebeden gericht zijn tot de H. Franciscus Xaverius die in Bohemen en enkele Duitse gebieden vereerd werd als beschermers tegen de onweders. De kerk bezit op heden nog een beeld van de heilige doch van de broederschap, die ongetwijfeld zijn grootste bloei kende vóór de Franse Revolutie, is reeds lang geen sprake meer.

BEVEL: Het houten Donatusbeeld in de kerk, dat dateert uit de 17de of 18de eeuw, wijst er op dat de heilige hier vroeger vereerd werd.

BORGERHOUT: In september 1973 werden door de heemkundige kring Gitschotelbuurtschap een blauw en een groen Donatusvaantje uitgegeven (zie afbeelding). Onderaan deze vaantjes, met dezelfde afbeelding, staat volgende tekst "Heilige Donatus bescherm ons Heem tegen bliksem en vliegtuigrampen".

BOUWEL: Op de voorpagina van het parochieblad staat de H. Donatus naast de kerk afgebeeld. In de O.L. Vrouwekerk is hij trouwens de tweede patroon. De Donatusverering ontstond hier in de 18de eeuw en is altijd zeer intens geweest. Niet minder dan drie opeenvolgende vaandels waren eigendom van de broederschap, het laatste dateert van eind vorige eeuw. Oude aanplakbrieven zijn be-waard gebleven waarop zijn viering werd aangekondigd. In 1928 werden een litanie en een veelkleurig bidprentje uitgegeven. Deze waren gedrukt bij Lombaerts-V.d. Velde te Deurne. Het bid-

prentje van Bouwel stelt de-zelfde Donatus, met stadspa-norama, voor als deze die voorkomt op het prentje dat rond de eeuwwisseling ge-drukt werd te Brugge bij Van de Vyvere-Petyt (zie afbeel-ding).

Ook het verenigingsleven ontsnapte niet aan de beïn-vloeding van de donder-heilige. Zo koos de konink-lijke fanfare hem als be-schermheilige en in 1945 kwam er zelfs een Donatus-lied. In 1982 deed de H. Donatus zelfs zijn intrede in de politiek samen met zijn buur de heilige Lambertus, patroonheilige van Grobbendonk. Bouwel maakt thans trouwens deel uit van de fusiegemeente Grobbendonk. In twee ludieke, volkse, pamfletten hekelde de C.V.P. het beleid van de liberale bewindvoerders en gebruikte hiervoor "conversaties in de hemel tussen de H. Donatus en de H. Lambertus". En... een tip voor onze politiekers: de C.V.P. won deze verkiezingen.

EIKEVLIET: Op 22 februari 1822 werd hier een Donatusbroederschap opgericht en bekwam men een relikwie van de donderheilige. We vonden twee inschrijvingsbriefjes met beeltenis van de heilige terug (zie af-

beelding). Het oudste gedrukt bij E & I Van Moer te Mechelen, het andere bij Baete-D'Hooghe te Puurs. De verering te Eikevliet kende tot aan de Tweede Wereldoorlog een grote bijval. Het register der broederschap, dat aanvangt in 1822, telde meer dan 13.000 inschrijvingen. Op de eerste zondag na 6 juli viert men hier de Sint-Donatuskermis.

VOLLEN AFLAET

OP DEN FEEST-DAG VAN DEN H. DONATUS

PATROON TEGEN DONDER, BLIXEM EN ONWEDER
IN DE KERK VAN BOUWEL,
VERGUNT DOOR SINE HEYLIGHEIT
PIUS DEN VII.

Oekomenden Zondag, wezende den tweeden Zondag van July, is in de genoemde Kerke te verdienen VOLLEN AFLAET voor alle Christene Geloovige, die gebiecht ende gecommuniceert hebbende, aldaer zullen bidden voor de Verheffing van onze Moeder de H. Kerke, Uytroeyinge der Ketteryen, Eendrachtigheyt der Christene Princen, &c.

Den VOLLEN AFLAET zal beginnen met de eerste Vesperen, die daags voor den Feest-dag zullen gezongen worden ten dry ueren.

's Morgens ten zes ueren zal geschieden de eerste Misfe, met het uytstellen van het Alderheyligste SACRAMENT DES AUTAERS, waer naer zullen volgen andere gelezene Misfen; tot gemak van een-ider zullen daer verscheyde Biechtvaders Biecht hooren.

Ten negen ueren zal gezongen worden de Solemnele Hoog-Misfe, waer onder zal gepredikt worden tot lof van den voornoemden Heyligen, naer de welke zal volgen eene Solemnele Processie van Devotie met het ALDERHEYLIGSTE, en met de Reliquien van den H. DONATUS, met de welke men door den dag zal Zeegenen.

Naer middag ten dry ueren zullen gezongen worden de Vesperen, sluytende den Feest-dag met de Benedictie van Alderh. SACRAMENT DES AUTAERS.

Tot LIER, by J. H. LE TELLIER, Boek-drukker.

Vroeger ging op die dag een processie uit waaraan de schuttersmaatschappij de Sint-Donatusgilde haar volle medewerking verleende. Deze gilde werd in 1942 opgericht. Gezien de schutters op de staande wip goed weer nodig hebben om hun sport te kunnen beoefenen, werd de H. Donatus als schutspatroon gekozen. Blijkbaar kozen ze een goede patroon want in 1963 werd Staf Janssens van de Donatusgilde Europees kampioen wipschieten. Met zijn drie pijlen haalde hij de vogel evenveel keer naar beneden en vestigde hiermee een niet te verbeteren record. Enkele jaren later werd zijn zoon Europees kampioen van de

jeugdschutters en dit in een parochie met amper 500 inwoners.

HALLAAR: Sinds 1815 bevinden zich de relikwieën van de heilige in de kerk van O.L. Vrouw Boodschap waar Donatus thans nog fungeert als tweede patroon. In de L. Carréstraat staat een kapel toegewijd aan de donderheilige. Tot in 1961 ging naar deze kapel, op de tweede zondag van juli, een processie uit. Aan deze viering was door paus Leo XII in 1822 een volle aflaat verleend. Het beeld van de heilige wordt thans nog meegedragen in de processie op de zondag na O.L. Vrouw Boodschap. Tijdens deze processie wordt nog altijd de zegen gegeven met het H. Sacrament aan de kapel van de heilige Donatus.

HERENTALS: In de kloosterkerk der kapucijnen ontstond een Donatusverering in 1765. De devotie verdween tot in 1897 een geweldig onweer zware

schade toebracht aan de pas gebouwde kerk. Het jaar daarop bekwamen een relikwie, doch ook ditmaal hield de devotie pas enkele jaren stand. Een Donatusbeeld is wel nog voorhanden.

HERENTHOUT: De Donatusverering die een aanvang nam in 1777 is reeds lang uitgestorven.

HULSEN: Op 2 april 1813 ontving pastoor Nijs van Hulsen een echtheidsverklaring van de relikwie van de H. Donatus en de toelating deze ter verering uit te stellen. In 1817 verleende Rome de toestemming afdelen te verlenen op de feestdagen van de H. Bernardus, H. Hubertus en H. Donatus. Op een document uitgegeven te Rome op 29 maart 1818 werd onder bepaalde voorwaarden een volle aflaat verleend aan de leden van de Donatusbroederschap. De parochie Hulsen, die grensde ten NO aan Meerhout bestaat sinds jaren niet meer.

KASTERLEE: R 1852. De volkse Donatusverering nam hier een aanvang in 1775. Het was hier de gewoonte *Hagel- of "Dondermissen* op te dragen waarna gezegend werd met de relikwie van Donatus.

KLEIN-ZUNDERT: Verdwenen Donatusverering.

LIER: De devotie, die dateerde van 1773, is reeds lang verdwenen.

MECHELEN: In de kerk der paters kapucijnen werd de heilige er omstreeks 1761 vereerd. Van een latere verering werden geen sporen teruggevonden.

MEERSEL: In de kloosterkerk der kapucijnen werd op 22.01.1873 een broederschap opgericht. Devotieblaadjes, met dezelfde Donatusafbeelding als deze die we terugvonden te Edingen, werden toen verspreid. Een relikwie kwam er in 1864. In het Mariapark van het klooster staat een beeld van de heilige op een kunstig nagemaakte betonnen boomstam. Het volksgeloof wil echter dat het hier gaat om een echte boom die door de bliksem werd getroffen.

OELEGEM: Tijdens de kerkbrand van 30 september 1914 bleven het houten beeld, de relikwie en de Donatusklok in de vuurzee. De heilige werd er vereerd op 7 augustus, en dit sinds 1780. De kerk ontving een nieuwe relikwie in 1923 doch van een echte verering was nauwelijks nog sprake.

RANST: In de wijkkerk van Millegem bestond eertijds op 7 oogst een parochiale verering van de H. Donatus die reeds in 1782 een aanvang nam. Een relikwie is voorhanden en in 1954 werd door een weldoener een beeld aan de kerk geschonken.

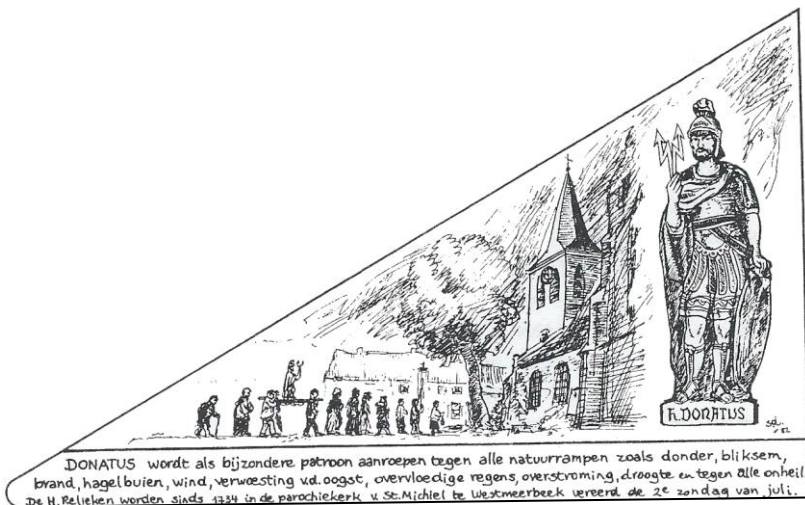
SCHELLE: Verdwenen Donatusverering.

TIELEN: Door pastoor Van Miert werd in 1907 een beeld van de donderheilige in de kerk geplaatst. Een *Genootschap van de H. Donatus*

werd bij deze gelegenheid opgericht. Bij aftreden van deze pastoor in 1938 verdween ook de verering. Op de eerste zondag na 7 oogst wordt zijn relikwie, na de missen, wel nog ter verering aangeboden.

TURNHOUT: Mgr. Gabriël, bisschop van Antwerpen, bezorgde de kerk van het Gasthuis te Turnhout een Donatusrelikwie. In 1837 was hier een broederschap gevestigd die vermoedelijk reeds bestond op het einde der 18de eeuw. Een dubbel inschrijvingsblaadje met litanie werd hierbij uitgegeven.

WESTMEERBEEK: Het waren vermoedelijk de paters kapucijnen uit Herenthals en Aarschot die de Donatusdevotie in de St.-Michielskerk op gang brachten. In 1722 is er reeds sprake van een beeld in de kerk en in 1734 werd voor het eerst de relikwie vereerd. Op 29 april 1772 werd de kerk in het bezit gesteld van een grafschrijn met borstbeeld voor de verering van de relikwie. Dit beeld werd op 28 juni ingehuldigd. Op 12 juli 1772 had de eerste Donatusviering met processie plaats en werd de broederschap ingesteld. Meer dan 500 gelovigen waren op die viering aanwezig en 300 namen werden in de broederschap ingeschreven. Tijdens de daaropvolgende jaren werd de viering door aanplakbrieven aangekondigd. Jozef II verbood in 1784 de ganse bedevaart doch men stoorde zich hier blijkbaar weinig aan en deed gewoon verder. De Franse Revolutie zorgde echter voor een onderbreking doch in 1831 werd een nieuwe relikwie erkend door het bisdom Mechelen. De devotie hield stand tot 1964. Toen werd de processie afgeschaft en bleef enkel de kermisprocessie uitgaan. Ondertussen was Westmeerbeek een Donatuslied rijker geworden. Korte tijd geleden werd de vereniging *De Vrienden van St.-Donatus te Westmeerbeek* opgericht. In samenwerking met de plaatselijke heemkring werd reeds heel wat verwezenlijkt. In 1982 werden twee bedevaartvaantjes uitgegeven, ontworpen door Staf Daems uit Gestel. Een heruitgave van de oude litanie en twee bidprentjes, getekend door dezelfde kunstenaar, werden het jaar daarop verspreid. De heilige wordt er o.a. op aangeroepen tegen de "dreigende gevaren van kernbewapening, oorlog en geweld". Op de feestdag van de heilige zorgde een plaatselijke bakker zelfs voor Donatuskoeken. In 1984 werd een 28 blz. tellende brochure *St.-Donatusbegankenis Westmeerbeek* uitgegeven. Sinds korte tijd zijn ook gewijde kaarsen te verkrijgen waarop een stickertje gekleefd is met volgende tekst: "Heilige Donatus bescherm ons". Te Westmeerbeek is de Donatusverering blijkbaar nog niet uitgeblust.

BRABANT

AARSCHOT: In de kloosterkerk der kapucijnen bestond op het einde der 18de eeuw een Donatusverering. Nadat het klooster door de Fransen in 1796 werd afgeschaft, is de verering overgebracht naar de O.L.V.-kerk. De kerk bezit thans nog een houten borstbeeld en een relikwie, afkomstig van de kapucijnen, die eertijds op 7 augustus ter verering werd aangeboden.

BETEKOM: Een Donatusbroederschap werd hier opgericht op 3 december 1765. In 1916 werden echter de laatste inschrijvingen genoteerd. In de kerk bevinden zich twee Donatusbeelden. Het ene stelt onze donderheilige voor als bisschop, het andere als Romeins soldaat. Tijdens de processie die uitging op de tweede zondag van juli werd eertijds het beeld van de bisschop rondgedragen. De relikwie, voorhanden in de Sint-Laurentiuskerk, is vermoedelijk deze van de H. Donatus-bisschop. Vroeger werden regelmatig *Donatus-missen* besteld opdat de veldvruchten van onweer en hagel gespaard zouden blijven. In de vorige eeuw werd een

vierdubbel devotieblaadje uitgegeven, gedrukt bij P. Daens-Mayart te Aalst, waarop een afbeelding van de heilige voorkomt.

BRUSSEL: De kapucijnen te Brussel grijpen het helse onweer, dat op 12 augustus 1763 boven Brussel en omgeving woedde, aan om tot de oprichting van een Donatusbroederschap over te gaan. Naast Arlon kon men zich ook in de broederschap te Brussel op diverse andere plaatsen laten inschrijven.

In 1764 werd een inschrijvingsbriefje verspreid, gedrukt te Gent bij de Wwe van Michiel de Goesin (afbeelding links). Later werd een tweede briefje gedrukt bij L. Jorez te Brussel dat dezelfde datum van kerkelijke goedkeuring vermeldt nl. 19/01/1764. De afbeelding van de H. Donatus die erop voorkomt verschilt lichtjes van de eerste afbeelding (rechtse afbeelding). Het feest van de heilige werd er gevierd op de tweede zondag van juli. In St.-Goedele ontstond een verering in 1759.

BROEDERSCHAP VAN DEN
H. DONATUS MARTELAER.

BROEDERSCHAP
VAN DEN HEYLIGEN
DONATUS MARTELAER.

ERPS-KWERPS: In de Sint-Amanduskerk te Erps bevindt zich een schilderij dat de H. Donatus voorstelt met in de achtergrond de kerk van Erps waar de bliksem op valt en opnieuw uit elkaar splitst. Het werd geschilderd door P.J. Verhaghen in 1785. De H. Donatus werd te Erps vereerd tegen bliksem en donder.

GRIMBERGEN: In de nacht van 4 op 5 juni 1839 kostte een orkaan het leven aan 74 mensen in de wijk Borgt te Grimbergen door het uit zijn oevers treden van de Tangebeek. Kort na dit voorval werd in het rampgebied een kapel opgericht toegewijd aan de H. Donatus. Een Donatusbeeld werd omstreeks dezelfde periode in de kerk geplaatst waarop een inscriptie vermeldt dat in de kerk een broederschap werd ingesteld. Deze intentie is er blijkbaar geweest doch de broederschap werd nooit geïnstalleerd. Op 19 augustus 1939 werd te Borgt dit ongelukkig voorval herdacht met verschillende feestelijkheden doch een geweldig onweer zette een domper op de feestvreugde. Weer trad de Tangebeek uit haar oevers en werd het gehele gehucht onder water gezet, doch ditmaal viel gelukkig enkel materiële schade te noteren.

HEKELGEM: Rond 7 augustus bestond hier het gebruik geld op te halen voor het celebreren van *hagelmissen*. In de zomer werd iedere vroegmis ter ere van de H. Donatus opgedragen en werd de *hagelkaars* gebrand.

KORTENBERG: Om de viering van de feestdag van de H. Donatus, in Sint-

VOLLEN AFLAET
OP DE
Jaerlyksche Plechtigheid.
De welke geviert word op den tweeden Zondag der Maend
Julius, in de Succursale Kerke van den
H. AMANDUS,
BISSCHOP EN BELEYDER.
BINNEN CORTENBERGH,
TER EEREN VAN DEN
H. Donatus, Martelaer,
*Bezonnen Paroon tegen alle schadelijke aenderen van storm-winden, van regens, droogte,
en van haegel, dander ende Blixen.*

Door onzen H. Vader PIUS VII, Paus van Roomen, tot vermeerdering van onzen
H. Gods-Dienst, en saligheyl der Zelen, goedgunstigh in den Heere verlost (voor ewig) een
all en edere der Christen-Gelovigen, die welde Gebuur 's him (al gelieven) met een waeragig
Betrave over haan, zonden gelogt, en welgedigh den H. Sacrament des Amandus oeffening heb-
bende, alden godvrunghyken jullen bequeden de voortyde Kerke van CORTENBERGH, alder eenigen
tyd godvrunghyken Gist haldende voor d'eendragt der christen Prinzen, d'uyvoering der Keueryen,
en de verlijghing van onse Moeder de H. Kerke.

Dezen Aflaet begint met den gewoonlyken tyd der eerste Vespers (van in den naer mid-
dag op dachs te voren), en eyndigt met den zonne-ondergang van den geseeyden Feest-dag,
op den welken, tot 't winnen van den voormelden Aflaet, moet geschieden de H. Communie.
De Biege mng op dachs te voren geschieden.

De gewoonlyke plechtige zondagche Gods-Diensten geschieden op den voormelden Feest-
dag, in de voornoemde Kerke, op de gewoonlyke ueren, met uytstrelling, en regeuing van
het H. Sacrament, en van de Heilige Reliquie van den H. Donatus voortyde.

GERENEDYD BY GOD IN ZYNE HEYLIGEN.

Nota. Den salven Vollen Aflaet is verpact als boven, met alle Gelovigen, onder de salve voormelden, op St. BARNES Feestdag
(3 Februarie) 's jaer 's salven Zondag, en andersz op den maerwedigen Zondag heylighen Vollen Aflaet, op den denden Zondag
van salven maand, onder de salve voorschreevte condicien, habendum, die 's voretyde juld in 't binnen der Kerk moet geschieden
ter hant van 's Heylighen des Paers, te wisse, voor alle die klanen zyn d' ingetruwen in onse heilighem broederschap of
godvrunghen verpact, alle met kinder dages d'afte voor alle Gelovigen welken in de voortyde Kerk eenen tyd, een minen van
een reering het hebben en geyde hant van 's Heylighen, op den salven tyd, die salden in openbare antwoording uytspreek
te wisse, van den heiligen godvrunghen H. Blijghen.

Te BRUSSEL, by de Boek-Druckery van P. DE HAES, op de Kieke-Niete.

Amanduskerk, aan te kon-
digen werden op het einde
van de 18de eeuw aan-
plakbrieven verspreid. Ze
waren gedrukt bij P.J. De
Haes op de Kieke-Merkt te
Brussel. Bovenaan de affi-
che staat de heilige af-
gebeeld. Het is dezelfde af-
beelding als deze die we
terugvinden op de inschrij-
vingsbewijzen van de broe-
derschap gevestigd bij de
paters kapucijnen te Brus-
sel. Van devotieblaadjes of
bidprentjes vonden we
geen spoor terug. Kort na
de Tweede Wereldoorlog
telde de broederschap nog
amper enkele leden.
Tijdens zijn viering, op de
tweede zondag van juli,

werd het houten Donatusbeeld in het koor van de kerk uitgestald.

LEUVEN: Reeds in 1669 werd voor het eerst melding gemaakt van een
Donatusviering te Leuven. Een relikwie en een broederschap kwamen er
pas in de volgende eeuw. Deze broederschap telde kort na de Tweede
Wereldoorlog nog amper enkele tientallen leden. Het beeld dat in de kerk
stond werd omstreeks deze periode overgebracht naar de sacristie. Een
achtdubbel devotieblaadje verscheen in de vorige eeuw met een kerkelijke
goedkeuring van 6 juli 1857. In de St.-Michielskerk te Leuven werd ook het
Sint-Donatusgilde opgericht die zich tot doel stelde de armen een deftige
begrafenis te bezorgen. Bij plechtigheden droegen de gildebroeders hun
kenteken waarop de heilige is afgebeeld staande op het wapenschild van
de stad. Een gildevlag en twee zwarte processiestokken, waarop een
verzilverd Donatusbeeld prijkte, werden in optochten meegedragen. In de
omgeving van de St.-Michielskerk ligt het Sint-Donatuspark in de
volksmond het *gillenhof* (gildenhof) genoemd.

MEENSEL-KIEZEGEM: Vóór de Tweede Wereldoorlog werd ieder jaar eind juni, begin juli een mis opgedragen ter ere van de H. Donatus en werd zijn relikwie ter verering aangeboden.

MERCHTEM: Tijdens een onweer, in de nacht van 24 op 25 maart 1815, sloeg de bliksem in de kerk van Merchtem die volledig uitbrandde. Om van zulke rampen in de toekomst gevrijwaard te blijven, werden door de gelovigen stappen ondernomen om een Donatusbroederschap op te richten. Het was paus Leo XII zelf die aan het verzoek van de parochianen

voldeed en in een apostolisch schrijven van 18 november 1827 de Donatusbroederschap in de O.-L.-Vrouwkerk instelde. Bij de inschrijving in de broederschap werden tevens aflaten verleend. Een vierdubbel inschrijvingsblaadje werd uitgegeven waarop de heilige geknield is afgebeeld, zijn armen bezwerend voor zich uit strekkend om de bliksemschichten boven kerk en stad af te weren. Op

heden bevindt zich in de kerk nog een Donatusbeeld doch de relikwie, die dateerde van vóór 1827, is niet meer voorhanden. Dat Donatus een grote populariteit genoot te Merchtem blijkt uit het feit dat er een vrije middelbare school werd opgericht die onze donderheilige als schutpatroon koos, dit op aanraden van de toenmalige pastoor. Op aanvraag van het gemeentebestuur startte in 1908 het *Gesticht Sint-Donatus* met twee klassen waarin 114 leerlingen ondergebracht waren. Toen in 1919 de overeenkomst met de gemeentelijke overheid verviel, werd besloten een vrije betalende school op te richten. Een middelbare afdeling werd gestart in 1928. In 1951 en 1952 werden acht nieuwe klassen bijgebouwd en werd de naam gewijzigd in Sint-Donatusinstituut. Sinds 1 september 1977 werd het vrij secundair onderwijs er gemengd, dit op aanvraag van de ouders en in 1981 werd gestart met het vernieuwd secundair onderwijs.

ORSMAAL-GUSSENHOVEN In de Sint-Pieterskerk werd eertijds op 7 augustus het houten Donatusbeeld omringd door brandende kaarsen en werd zijn relikwie ter verering aangeboden.

OUDENAKEN: Of er een speciale verering tot de H. Donatus te Oudenaken bestond, konden we niet achterhalen. Volgend feit vinden we wel het vermelden waard. Op 30 april 1774 werden Gillis Reissneiders "werckende in het wit leder" en Joannes Theodorus de Groen "wollespinner", beiden afkomstig uit Brussel, te Pamel aangehouden onder de verdenking van het stelen van een kapmes. Zij waren naar "Audenacken gegaen om beldekens van den H. Donatus te gaen verkoopen".

PLANCENOIT: Een bidprentje dat herinnert aan de Donatusbedevaart te Plancenoit werd vermoedelijk in de periode 1930-1945 uitgegeven. Het is de klassieke Donatusafbeelding van het laatst uitgegeven prentje van Arlon die er op voorkomt. Een datum van uitgifte is niet vermeld.

RILLAAR: Een dertigtal jaren terug heeft de Donatusverering in de Sint-Niklaaskerk opgehouden te bestaan. De heilige werd er gevierd de eerste zondag na 7 augustus, dag waarop zijn relikwie ter verering werd aangeboden. Op de plaats waar eertijds sporen van een Romeinse nederzetting werden ontdekt, is op heden een Donatuskapelletje opgericht dat door de lokale bevolking zeer goed onderhouden wordt.

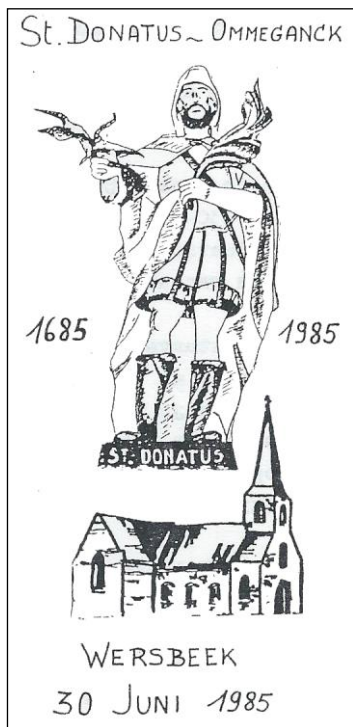
SCHERPENHEUVEL: Op een dubbele bidprentje, met kerkelijke goedkeuring van 19 november 1946, staat onderaan het tweede luik een gebed tot de H. Donatus, patroon tegen onweer, afgedrukt. Het eerste luik toont ons een afbeelding van het miraculeus beeld van O.L.V. te Scherpenheuvel met onderaan een gebed tot de H. Maagd Maria. Op het tweede luik staat het gebed de *Vrome Huiszegen* met afbeelding van de gekruisigde Christus die beweend wordt. Het bidprentje is tweetalig opgesteld met voorrang aan de Nederlandse taal.

TERALFENE: In de Sint-Jan-Apostelkerk werd de H. Donatus op 7 augustus gevierd en werd op die dag gezegend met zijn relikwie. Hier bestond het gebruik tijdens ieder misoffer de *hagelkaars* te branden.

TIELT-WINGE: Te Optielt, in de gemeente Tielt-Winge, staat een Donatuskapel. De overlevering leert ons dat op deze plaats een persoon werd doodgebliksemd tijdens een onweer.

TIENEN: De Donatusbroederschap in de kloosterkerk der kapucijnen werd in 1763 opgericht. Na de Franse Revolutie werd deze verering overgebracht naar de Sint-Germanuskerk waar ze tot 1958 instand gehouden werd. De viering van de heilige, op de tweede zondag van juli, werd eertijds door aanplakbrieven aangekondigd.

WERSBEEK: In 1685 had in de St.-Quirinusparochie te Wersbeek de eerste *Donatusommeganck* plaats. Tijdens deze ommegang werden de palmtakjes gewijd die langs de weg uitgestrooid lagen. De mensen raapten deze palmtakjes op en namen ze mee naar huis. Bij onweer werden ze in wijwater gedompeld en besprenkelde men er have en goed mee. Oorspronkelijk werd enkel het beeld van de H. Donatus meegedragen. In latere optochten werden ook andere beelden uit de kerk meegedragen en werden religieuze taferelen uitgebeeld. Tot voor enkele jaren kende men te Wersbeek nog drie processies die echter een geringe belangstelling genoten. In overleg met de landelijke gilden van Molenbeek-Wersbeek besloot E.H. Polleunis in 1983 deze processies te vervangen door de huidige Donatusprocessie en deze te laten doorgaan op de laatste zondag van juni ter gelegenheid van de plaatselijke kermis, dit na de hoogmis van 10 uur. Honderdvijftig à tweehonderd personen stappen hierin mee op.

Naast de H. Donatus worden ook de beelden van de H. Quirinus, Sint-Elooi en twee O.L.V.-beelden samen met het Heilig Sacrament in de optocht rondgedragen. Tijdens deze optocht, aan de kapel van O.L.V. van Lourdes die dateert uit 1881, wordt naar aloude gewoonte de palm gewijd. Na de processie is er nog een begankenis rond de kerk met de 17de- en 18de-eeuwse houten beelden van Donatus, Quirinus en Sint-Elooi begeleid door vendelzwaaiers. Deze rondgang wordt tweemaal uitgevoerd waarna de pastoor de paarden zegent die aan de optocht deelnamen. Op 30 juni 1985 werd de driehonderdste verjaring van deze ommegang plechtig gevierd. Een tegel, die herinnert aan deze gebeurtenis werd uitgegeven. In een minimum van tijd werd de gehele oplage van 500 exemplaren aan de man gebracht.

HENEGOUWEN

ATH: In de Sint-Maartenskerk werd in 1753 een broederschap opgericht. Hetzelfde jaar werd voor deze broederschap te Bergen een devotieboekje gedrukt.

BERGEN: In 1749 werd de jezuïetenkerk door de bliksem getroffen. Dit voorval zorgde ervoor dat ze van hun geestesbroeders uit Münster-eifel een deel van de originele relikwie bekwamen. Hetzelfde jaar werd reeds een propagandaboekje voor de verering van de heilige gedrukt. In de H. Elisabethkerk en de H. Germanuskerk ontstond een verering in 1753. Beide lieten een devotieboekje drukken en in 1752 plaatsten de kapucijnen een beeld van de donderheilige in hun kerk. De studenten van de jezuïeten voerden in 1755 een toneelstuk op over het leven van de heilige. De devotie in Sint-Germanus werd later overgebracht naar St.-Nandrin. Bidbriefjes "touché aux réliques de St.-Donat" (zie afbeeldingen) waren in de H. Elisabeth- en H. Germanuskerk te verkrijgen.

CHARLEROI De verspreiding van enkele bidbriefjes alhier wijst op het bestaan van een vroegere devotie.

DOORNIK: Omdat op 13 juli 1755 de bliksem verschillende malen insloeg te Doornik en omgeving en er veel schade toebracht, werd hier een Donatusbroederschap opgericht.

Door de tussenkomst van de bisschop van Augsburg ontving la duchesse d'Ursel een Donatus-relikwie die ze overmaakte aan de St.-Brixiuskerk. Devotieboekjes, met de Walweinafbeelding, verschenen vanaf 1757 in het Nederlands en het Frans. In 1804 verscheen een nieuw boekje, in het Frans, gedrukt bij (het kon ook moeilijk anders) Donat Casterman te Doornik. Bepaalde bronnen vermelden Doornik en Antwerpen (St.-Jacobs)

als de meest bezochte bedevaartsoorden der Vlaamse Donatusvereerders in de 18de eeuw.

EDINGEN: Reeds in 1782 bestond hier een verering van de donderheilige

die echter verdween met de Franse overheersing. Omdat in 1853 verschillende onweders de oogst te Edingen en omgeving vernielden ontvingen de paters kapucijnen de toelating jaarlijks een octaaf te vieren ter ere van de H. Donatus en werd de broederschap heropgericht. Nederlandstalige en Franstalige devotieblaadjes, met beeltenis van de heilige (zie afbeelding), werden verspreid. Kleinere bidbriefjes waren ook voorhanden. Dezelfde beeltenis van de heilige kwam erop voor, hier was hij evenwel niet op een sokkel geplaatst. In 1959 werd de ondertussen verdwenen broederschap voor de tweede maal heropgericht. De

voorhanden zijnde relikwie dateert vermoedelijk uit de 18de eeuw.

ROZENAKEN (Russeignies): In deze vroegere Oost-Vlaamse gemeente werd op 15 december 1756 door Paus Benedictus XIV een Donatusbroederschap ingesteld. De torenklok, hergoten in 1769, had onze donderheilige als patroon. De Franse overheersing betekende het einde der broederschap die echter op 25 mei 1860 door Pius IX werd heringesteld. De vieringen, op de tweede zondag van juli, werden bij middel van aanplakbrieven (zie volgende blz.) aangekondigd. Op deze zondag, na de hoogmis, trok men stoetsgewijs naar de Donatuskapel in de hovingen van de pastorie. Daar werd het Donatuslied gezongen. Naast een beeld bezit de kerk ook een glasraam van de donderheilige. In de jaren dertig werd een bidprentje uitgegeven met de klassieke Waalse Donatusvoorstelling. Zoals op zovele plaatsen zou ook hier de Donatusverering een roemloos einde tegemoet gegaan zijn ware er niet de huidige pastoor E.H. Van Oostveldt geweest. Door zijn toedoen werd de kerk hersteld en werd de broederschap nieuw leven ingeblazen. Nieuwe bidprentjes, medailles en beelden van de heilige

zijn opnieuw te verkrijgen. In de kerk is onder het beeld van de heilige een altaartje opgesteld waar deze attributen voorhanden zijn en waar de relikwie ligt waarmee de gelovigen zichzelf kunnen zegenen. Regelmatig komen zich hier nog vreemdelingen melden om de donderheilige te vereren. Het ligt in de bedoeling, in de toekomst, de kleine processie naar de Donatuskapel opnieuw te laten uitgaan. Op heden telt de weder opbloeiende broederschap er ongeveer 500 leden.

EGLISE DE RUSSEIGNIES

NEUVAINNE SOLENNELLE

EN L'HONNEUR DE

SAINT DONAT

Martyr, Patron contre la foudre et les orages
et tout ce que l'air peut causer de funeste
aux hommes et à leurs biens.

ORDRE DES OFFICES :

2e dimanche de juillet : à 7 1/2 h. 1re messe ;
à 9 1/2 h. Grand'Messe solennelle ;
à 2 1/2 h. Vêpres et Salut.

A tous les services **SERMON** par le Rév. Père.

Après les offices, la précieuse Relique de St-Donat sera présentée à la vénération des fidèles.

Indulgence plénière pour les membres de la Confrérie, qui, s'étant confessés et ayant communiqué, visiteront l'Eglise de la Confrérie et y prieront aux intentions du Souverain Pontife.

Lundi 27 Juillet, à 8 h., Service solennel pour les membres défunts de la Confrérie.

Les autres jours, Messe à 7 heures.

Tous les jours de la Neuvaine, les fidèles pourront vénérer la Sainte Relique.

Dans la dite Eglise de Russeignies, existe une Confrérie de St-Donat, érigée canoniquement le 15 décembre 1766 par le Pape Benoît XIV et rétablie dans toute son intégrité le 25 mai 1860 par le Pape Pie IX.

On peut se faire inscrire dans la Confrérie tous les jours de l'année et se procurer dans la Sacristie de l'Eglise le manuel de la Confrérie et des médailles de St-Donat.

Une Messe solennelle sera chantée pour chaque membre défunt.

Les Confrères gagnent une indulgence plénière : 1re le jour de leur inscription dans la Confrérie ; — 2e le 2e Dimanche de Juillet, jour de la fête principale, à condition de se confesser et de communier, de visiter l'Eglise de la Confrérie et d'y prier aux intentions du Souverain Pontife ; — 3e à l'article de la mort.

Impr. A. Dumazy, Amougies

LIMBURG

BILZEN: Reeds vóór 1782 zou hier een Donatusrelikwie aanwezig geweest zijn; deze is thans niet meer bekend. Eertijds werden hier klokjes gewijd ter ere van de H. Donatus waarmee de mensen tijdens een onweer rinkelden. Eenzelfde gebruik bestond te Millen.

DIETS-HEUR: De Donatusverering is hier ontstaan eind vorige eeuw omdat op het veld een man met paard doodgebliskemd werd. De familie van de afgestorvene stichtte een hoogmis en een lof op 7 augustus en plaatste een beeld van de heilige in de kerk. Tegenwoordig wordt het feest van de H. Donatus de zondag na 7 augustus gevierd. De viering wordt door aanplakbrieven aangekondigd. Eertijds ging ook een Donatusprocessie uit. Op het grondgebied van de parochie bevindt zich ook een Donatuskapel, vermoedelijk werd deze opgericht op de plaats waar de landman doodgebliskemd werd. Diets-Heur bezit ook een eigen Donatuslied.

DORNE: Te Opoeteren, op de wijk Dorne, staat de enige kerk in Vlaanderen

waarvan de H. Donatus de liturgische patroon is. Het is een eenvoudige bakstenen zaalkerk die gebouwd werd in 1923 en vergroot in 1936. In de kerk bevindt zich naast een Donatusbeeld ook een glasraam van de heilige boven het altaar. E.H. Hoedemackers (1923-1929) en E.H. Moris (1929-1934) waren er de eerste bedienaars. Hun opvolger E.H. Claes (1934-1966) werd er in mei 1947 tot pastoor benoemd, wanneer Dorne tot parochie werd verheven. E.H. J. Van Tricht (kruisheer) was er

pastoor tot 1977 tot hij werd opgevolgd door de huidige zielenherder E.H. Louis Lemmens. Dorne telt op heden 1145 zielen. Deze parochie ontstond dank zij een veldkapel in de Nielerstraat die rond 1910 aan de H. Donatus werd toegewijd. Bij onweer werd door een oude vrijgezel het klokje in het torentje geluid. De volkstoeloop naar deze kapel werd zo groot dat besloten werd in deze wijk een kerk te bouwen. De kerk bezit een relikwie van de heilige doch een broederschap werd er nooit opgericht. Op de eerste zondag van augustus, na de hoogmis van 10 u., wordt de relikwie ter verering aangeboden. Daarna wordt het Donatuslied gezongen door het zangkoor. Wat opvalt hier is dat het Donatusbeeld en -glasraam een Romeins soldaat voorstellen terwijl op het parochiestempel een bisschop afgebeeld staat.

KOZEN: Op 6 augustus 1895 ontving de St.-Laurentiuskerk, door tussenkomst van kardinaal Goossens, een Donatusrelikwie van het bisdom

Mechelen. Een beeld van de heilige bevindt zich in de kerk. In elke straat gebeuren omhalingen waarvan de opbrengst besteed wordt aan het opdragen van *dondermissen* die het hele jaar door gecelebreerd worden.

LOKSBERGEN: Op de wijk Frankrijk, langs de Lindestraat, staat een Donatuskapel. Ze werd opgericht in 1912.

MILLEN: Naast een relikwie en een beeld bezit de St.-Stefanuskerk ook een Donatusklok. Ze werd geplaatst in 1952 ter vervanging van de vorige, uit 1806, die in 1943 door de Duitse bezetter was weggenomen. De gewoonte deze klok te luiden bij onweer was een dertigtal jaren terug nog in zwang. De feestdag van de heilige wordt hier op 7 augustus gevierd.

MUNSTERBILZEN: R 1782, vermoedelijk in de verdwenen kapucijnenkerk.

NEEROETEREN: Op 7 augustus wordt het feest van de heilige gevierd en wordt zijn houten beeld in het kerkkoor uitgestald. Hier bestond de gewoonte *Sint-Donatuskaarsen* te wijden die thuis bij onweer aangestoken werden.

NIEL-BIJ-AS: Van de paters trappisten uit Achel werd in 1889 een relikwie bekomen, door hen voor echt verklaard. Op 7 augustus van hetzelfde jaar werd deze voor de eerste maal ter verering aangeboden. In 1892 werd een beeld van de heilige aangekocht. In 1933 bevonden zich twee Donatusbeelden in de kerk waarvan een naar de pastorie verhuisde. De Donatusverering te Niel-bij-As raakte in verval omdat de parochianen verkozen de heilige te gaan vereren in de Donatuskapel op de wijk Dorne in de nabijgelegen gemeente Opoeteren.

ROMMERSHOVEN In 1957 werden hier nog klokjes gewijd ter ere van de H. Donatus om ze te laten rinkelen bij onweer.

SINT-TRUIDEN: In 1868 werd in de kerk der minderbroeders een Donatusbroederschap opgericht. De heilige werd er gevierd op 7 augustus. Zijn relikwie, die in de kerk berustte sinds 1776, werd op die dag plechtig uitgestald.

WELLEN: R omstreeks 1782. Bij onweer werd hier de St.-Brigidaklok geluid om de bescherming van deze heilige over het vee te bekomen.

WIJSHAGEN: Op 6 oktober 1886 werd in de O.L.V.-Hemelvaartkerk een Donatusbroederschap opgericht. Een relikwie van de heilige bekwam men op 25 juli 1891. De overlevering wil dat het de heilige Donatus was die pastoor Baptist omstreeks 1880 toeliet de nodige fondsen te verzamelen om een nieuwe kerk te bouwen. Op bedeltocht te Antwerpen, voor dit doel, verplichtte een onweer hem te gaan schuilen bij een gegoede dame die hem een grote som geld schonk. Als dank beloofde de pastoor een broederschap op te richten en werd in de nieuwe kerk een zijaltaar aan de H. Donatus toegewijd en van zijn beeld voorzien. Deze kerk is thans afgebroken en in de huidige kerk was er blijkbaar geen plaats meer voor

onze donderheilige. Het feest van de H. Donatus werd op 7 augustus gevierd. Op die dag werden kaarsen gewijd. In 1886 werd een vierdubbel devotieblaadje uitgegeven waarmee men zich in de broederschap kon laten inschrijven. Hierop lezen we dat ook medailles van de heilige in de kerk verkrijgbaar waren. Op een later devotieblaadje vinden we een prachtige Donatusafbeelding waarop de volkse gebruiken, luiden van de Donatusklok, het branden van de kaars en de gewijde belletjes, staan afgebeeld. Merkwaardig is wel dat op dit blaadje een gebed tot de H. Donatus-bisschop voorkomt terwijl de heilige duidelijk als krijgsman is afgebeeld.

LUIK

HERON: De heilige Donatus werd er gevierd op de laatste zondag van juni. Tussen beide wereldoorlogen verscheen een dubbel devotieblaadje met op de voorzijde een afbeelding van de heilige (het beeld uit de kerk?) en een gebed. Op de binnenzijde staat de litanie van de heilige en op de

achterzijde een Donatuslied. Het werd gedrukt bij Coppin-Goisse te Ath en draagt als imprimatur 9 juli 1930.

HOCKAL: De parochiekerk kreeg de H. Donatus als patroonheilige.

LUIK: In 1707 werden hier bidbriefjes, afkomstig uit Münstereifel, onder de Donatusbedevaarders verspreid. Bidprentjes om de bescherming van de heilige af te smecken tegen de luchtbombardementen droegen de kerkelijke goedkeuring van het bisdom Luik.

ONDENVAL: Sinds de oprichting van de parochiekerk in 1924 werd de H. Donatus er als patroonheilige aangesteld. Waarom dit gebeurde kon niet worden achterhaald. Wel bevindt zich in de parochie een oude kapel, opgericht ter ere van de H. Quirinus, waarvan het klokje sinds 1775 is toegewijd aan Donatus. In de kerk vinden we naast een glasraam ook nog twee beelden die onze heilige als Romeins soldaat voorstellen. Zijn feest wordt gevierd de eerste zondag van augustus. Op de weg naar Thirimont staat een veldkapel opgericht ter ere van de H. Donatus.

OVERHESPEN: In deze parochie, die op de taalgrens ligt, werden in 1954 Nederlandstalige en Franstalige lidkaarten van de *Broederschap ter ere van Sint-Donatus* gedrukt. In 1959 telde deze confrérie ongeveer 700 leden. Het bidprentje dat voorhanden was stelt de heilige voor als bisschop terwijl het beeld in de kerk wel degelijk een krijgsman voorstelt. Eenzelfde beeld staat ook in de kerk van Neerhespen waar het vereenzelvigd wordt met de H. Mauritius. De heilige werd er gevierd op de laatste zondag van augustus. De broederschap dateert zeker reeds van 1893. Het kerkarchief bezit een brief van erkenning en toelating van de verering van de relikwie die opgesteld werd in 1772. De naam van de gemeente komt er echter niet op voor.

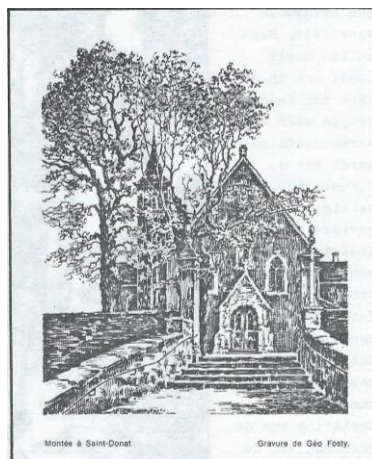
SAINT DONAT.

ST.-VITH: Donatusklok.

STAVELLOT: In 1782 werd hier een broederschap opgericht. De oude gravures (zie afbeelding) die hier in de streek verspreid werden zijn vermoedelijk 19de-eeuws.

LUXEMBURG

AARLEN: Wie via de E 40-autosnelweg Aarlen binnenrijdt ziet recht voor zich uit de statige dekenale Sint-Donatuskerk (zie afbeelding). Bij deze aanblik zal waarschijnlijk niemand vermoeden dat de hele Donatusverering in België, Nederland en een deel van Frankrijk van hieruit op gang werd gebracht. Het gebouw is opgericht op dezelfde plaats waar oorspronkelijk de kapel van kasteel van Aarlen stond. In 1626 werd hier begonnen met de opbouw van het

klooster der paters kapucijnen en 28 jaar later begon hier de verering van O.L.V. die later door de stedelijke overheid werd overgenomen en haar als beschermheilige van de stad uitriep. Enkele ongelukkige voorvallen waarbij meerdere blikseminslagen schade toebrachten aan het gebouw en enkele paters verwonden, brachten een Donatusverering op gang. In 1726 werd door Pierre Routers een beeld vervaardigd en J.G. Weiser, stadsschilder van Luxemburg, zorgde voor de omringende fresco's waarop episoden uit de Donatuslegende

staan afgebeeld. Na moeilijke jaren van onderhandelen bekwam men in 1738 eindelijk een gedeelte van de oorspronkelijke relikwie uit Münstereifel en in 1742 werd de Donatusbroederschap opgericht. Tot 1730 werd de heilige er nog gevierd op 7 augustus. Gardiaan P. Bonaventura van Luxemburg ontdekte de verwarring met het feest van de H. Donatus, bisschop van Arezzo, en liet de vieringen in het vervolg doorgaan op de tweede zondag van juli. Naast Bonaventura was Valentinus van Preys de grote bevorderaar van de Donatusdevotie. In 1750 was men

reeds aan de zesde uitgave toe van het devotieboekje. Iedere oplage omvatte ongeveer 5000 Franstalige en een duizendtal Duitstalige exemplaren, en in 1754 waren er reeds 30.000

van deze werkjes (opgesteld door Bonaventura) verspreid. In 1756 verscheen pas een eerste oplage in het Nederlands, gedrukt te Antwerpen. Bonaventura's werkje werd zelfs tot in 1844 (o.a. te Clermont-Ferrand in Frankrijk) nog herdrukt. De oprichting van de vele lokale broederschappen

(in het begin werd overal geijverd voor de broederschap te Aarlen) deed het aantal pelgrims enigszins teruglopen maar Aarlen bleef ontegensprekelijk het Donatusdevotieoord bij uitstek. Zowel Nederlandstalige als Franstalige inschrijvingsbriefjes waren voorhanden. Diverse bidbriefjes (zie afbeeldingen), o.a. van Cornelius De Bondt (of De

Boudt?) waren alhier te verkrijgen. Medailles met op de ene zijde O.L.V. (patrones van Aarlen) en de H. Donatus op de andere zijde werden massaal verspreid. In 1937 verscheen een linnen vaantje waarop de Donatuskerk is afgebeeld. De laatste drie bidprentjes dateren van tijdens en na de Tweede Wereldoorlog. Het eerste is een getrouwe weergave van de gravure van De Bondt. Het tweede stelt het beeld uit de kerk voor en het derde toont ons een Donatus met martelaarspalm en bliksemschichten in de achtergrond boven een dorpskerk (zie afbeelding links). Deze afbeelding komt trouwens op zeer veel bidprentjes voor in het Franstalige landsgedeelte. We zouden het als een typisch Waalse afbeelding van de H. Donatus kunnen

beschouwen. De kerk, die een volledig parochiaal statuut kreeg in 1858, bezit naast het reeds geciteerde beeld dat het hoofdaltaar siert nog een schilderij en een vaandel van de heilige. Onder een gaanderij buiten de kerk staat nog een houten beeld dat hem voorstelt. Vermoedelijk werd het eertijds in de processies meedragen. In 1958 had de Donatusviering nog vol lof en luister plaats doch op heden is hiervan, naast de nog verkrijgbare bidprentjes, niets meer te merken. Oude Aarlenaars beweren nochtans dat hun stad tijdens de laatste wereldoorlog gespaard bleef (ondanks de strategische ligging van Aarlen) omdat zij twee heiligen vereren die de vrede in hun banier dragen.

CHINY: Een kapel was er ter ere van de H. Donatus opgericht wiens feest op de tweede zondag van juli gevierd werd. Bij deze gelegenheid trok een processie door de straten van het dorp.

DEVANTAVE: In de parochiekerk is onze donderheilige de liturgische patroon.

NOVILLE: In de parochiekerk is Donatus de liturgische patroon.

ODEIGNE: Donatus is er de liturgische patroon van de kerk.

RANCIMONT: In de kerk bevindt zich een relikwie van de heilige. Eertijds ging op zijn feestdag een processie uit.

SAINTE-CECILE: Een kapel ter ere van de H. Donatus werd hier in 1750 opgericht. In 1793 werd deze kapel, samen met de kerk en de omliggende huizen, door de Fransen in brand gestoken. Zo werd de Donatusverering hier korte tijd onderbroken. Reeds in 1808 was de kapel herbouwd en werd de verering in ere hersteld. Op 11 juni 1878 werd een broederschap opgericht. Op het inschrijvingsblaadje dat bij deze gelegenheid werd uitgegeven staan de regels en geplogenheden van de broederschap terwijl het tweede luik een Donatuslied van 11 strofen bevat. Een boekje *Le Culte de St.-Donat, Martyr* werd in 1920 te Ronse gedrukt. Het telt 32 bladzijden en draagt een kerkelijke goedkeuring van 1896. Dubbele bidbriefjes met litanie en gebed tonen ons op de voorzijde de klassieke Waalse Donatusafbeelding die we bij de moderne prentjes van Arlon aantreffen. De kerk bezit een beeld van de heilige en zijn processie, die eertijds zeer gekend was, gaat (ging) uit op de tweede zondag van juli. De Donatusrelikwie van Sainte-Cécile is een deel van deze van Arlon die door de tussenkomst van de bisschop van Namen in 1884 werd afgestaan. Een linnen bedevaartvaantje, met de klassieke Waalse Donatusafbeelding, werd hier in 1937 uitgegeven.

VILLE-DU-BOIS: De heilige Donatus is hier de patroonheilige van de parochiekerk. Jaarlijks had op de tweede zondag van juli een processie ter zijner ere plaats. Omstreeks 1920 waren de parochiekerk of een grote kapel toegewijd aan de heilige Donatus op volgende plaatsen: AISNE-SOUS-HEYD, ETALLE, GRANDVOIR, HALCONREUX, RECOGNE en TOURNAY.

NAMEN

GRAIDE: Te Bièvre, op het grondgebied der deelgemeente Graide, staat een kapel, opgericht kort na de Eerste Wereldoorlog, toegewijd aan O.L.V. De gekruisigde Christus naast de kapel is omringd door enkele heiligen waaronder ook de H. Donatus.

METTET: Een stadswijk, het Quartier Saint-Donat werd hier naar onze donderheilige genoemd.

NAMEN: In de St.-Niklaaskerk werd in 1769 een Donatusbroederschap opgericht. De relikwie kwam er een jaar later.

SCY: De parochiekerk of een grote kapel waren hier omstreeks 1920 toegewijd aan de H. Donatus.

ST.-GERVAIS: De rue St.-Donat herinnert aan de populariteit die de heilige hier genoot. Eertijds ging hier op de tweede zondag van juli een Donatusprocessie uit.

OOST-VLAANDEREN

AALST: In de St.-Martinuskerk ontstond de Donatusdevotie in het midden der 18de eeuw. Een devotieboekje dateert uit deze periode. De eerste sporen van een broederschap worden echter pas teruggevonden in 1863 doch deze is reeds jaren ontbonden. De viering van de heilige had oorspronkelijk plaats op 24 juni. Later werd ze verschoven naar de eerste zondag na Pinksteren. Op heden is van een viering geen sprake meer. Ook

het Donatusbeeld in de kerk is sinds jaren verdwenen, enkel de relikwie is nog voorhanden.

ADEGEM: In de parochiekerk staat een beeld van de donderheilige.

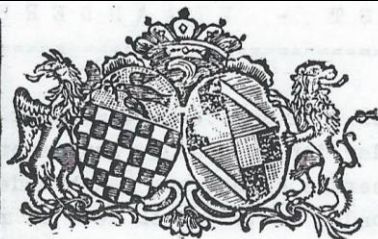
BAZEL: In 1808 schonk bisschop De Broglie van Gent een relikwie van de H. Donatus aan de St.-Pieterskerk. Een staakkapelletje, met de beeltenis van de heilige, oorspronkelijk bevestigd aan de kerkhofmuur en later overgebracht naar een woning op het kerkplein is thans verdwenen. In de topgevel van de kapel van het hospitaal, dat dateert van omstreeks 1850, staat een beeld van ongeveer een meter hoog dat de H. Donatus voorstelt als bisschop met staf en mijter. Een gemeentereglement, opgesteld op het einde der 17de eeuw, toont aan dat het te Bazel vroeger de gewoonte was de klokken te luiden bij onweer.

BEERVELDE: Met uitzondering van een beeld in de kerk is van de vroegere Donatusverering in de St.-Daniëlparochie niets meer overgebleven. Men schijnt zelfs vergeten te zijn dat hij de tweede patroon is van de parochiekerk. Vroeger werden van hieruit aanplakbrieven naar de omliggende parochies verstuurd waarop de viering van de heilige, op de tweede zondag van juli, werd aangekondigd. In 1953 werd de nieuwe klok Donatus gedoopt. Ze kwam er ter vervanging van de oude Donatusklok uit 1868 die door de Duitse bezetter tijdens de Tweede Wereldoorlog was weggenomen.

BELZELE: De H. Donatus is er thans onbekend. Nochtans was er een relikwie voorhanden in de jaren vijftig.

DESTELBERGEN: O.L. Vrouw-ter-Sneeuw - R.

ETIKHOVE: Op 1 oktober 1769 werd de relikwie van de H. Donatus hier plechtig ingehaald en op 8 juli 1770 werd een broederschap opgericht. Ter gelegenheid van deze oprichting werd een 80 blz. tellend devotieboekje uitgegeven, gedrukt te Oudenaarde bij P. J. Vereecken. Vooraan in het boekje bevindt zich een bidbriefje dat de heilige voorstelt met de kerk van Etikhove in de achtergrond (zie afbeelding). Een eerste bedevaartvaantje, met volgend opschrift: *H. Donatus, Martelaer, Patroon teghen de Tempeesten bidt voor ons. Opdat wij verlost worden van Donder, Blixem ende Tempeesten. Aengeraeckt de Reliquien in de Kercke tot Etichove by Audenaerde*, werd onder de bedevaarders verspreid (zie afbeelding). In het kerkarchief bevindt zich thans nog een missaal, gedrukt bij Plantijn te Antwerpen in 1762, met op de omslag een medaillon met afbeelding van de H. Donatus. Op de achterzijde is de H. Sebastiaan afgebeeld. Het werd in 1770 door de parochie Melden aan Etikhove geschonken. De paardenommegang zou dateren van 1770. Hij werd afgeschafte en opnieuw

OP-DRAGT VAN DIT BOECKXKEN

GEBEDT.

CHRIJSTUS JESUS vol genaede!
 Spaert ons dog van alle schaede,
 Die door DONDER en ONWEER
 Over ons hangt lieven Heer!
 Onse sonden wy vervloecken,
 En *Donatus* wy verfoecken:
 Om met ons te Bidden U;
 Weest ons dog genaedig nu.
 Smeekt ô Martelaer! den Heere;
 Dat hy Schrik en Quaet afkeere
 JESUS ons hier van bevrydt!
 En ons doet Bermhertigheyt. Amen.
 Dit BEELDEKEN is Gewydt en geraekt aen
 de Reliquien van den H. *DONATUS*.

AEn den Seer Edelen HEER,
 MYN HEER *Albertus, Desiderius, Xa-*
verius de Kerchove Baron van Ex-
 aerde, Heere van Etichove, Ladeu-
 ze, Olsene, &c. &c.

MITSGAEDERS

Aen de seer Edelen VROUWE,
 MEVROUW *Maria Camilla Josepha,*
Gislens de Lens.

Myn seer Edel HEER ende seer Edel MEVROUWE.

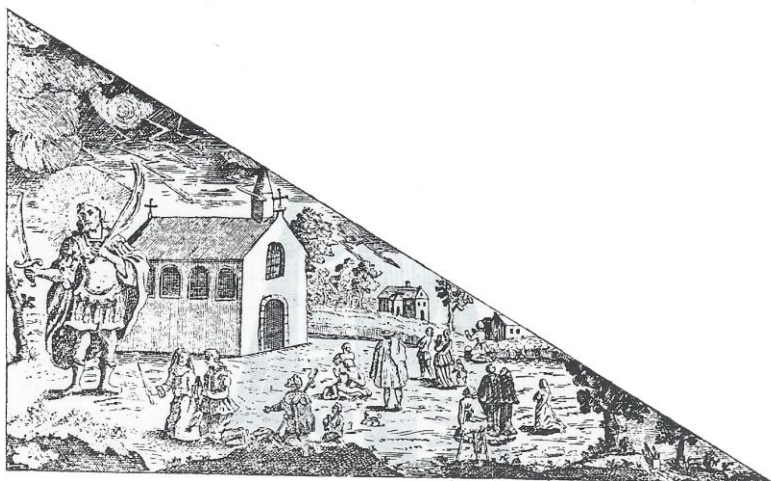
Godt Almachtig heeft in zyne Thien Ge-
 boden aen alle Menschen bevolen dit
 volgende Gebodt: Eert Vader ende Moeder.

in voege gebracht in 1937. Een honderdtal ruiters en koetsen nemen er op heden nog aan deel. Eertijds had na de hoogmis, op de tweede zondag van juli, een rondgang plaats met het borstbeeld van de heilige. In de namiddag had dan de paardenommegang plaats die begint met de zegening der ruiters met de relikwieën van de H. Donatus. Op het einde van de tocht wordt een bloemenkrans neergelegd aan het monument der gesneuvelde van de beide wereldoorlogen. De organisatie van deze ruitersoptocht is in handen van de Sint-Donatusruitersgilde. Op het nieuw bedevaartvaantje, ontworpen door de heer J. van den Abeele, dat aan de ruiters tijdens de optocht wordt overhandigd, staat het borstbeeld van de heilige afgebeeld. In 1975 ontving de parochie een tweede Donatusrelikwie uit privaat bezit. Etikhove is de enige parochie in Oost-Vlaanderen waar op heden nog een actieve Donatusverering bestaat.

GERAARDSBERGEN: Donatusverering in 1765.

GENT: In 1861 bestond in de kerk der minderbroeders op de Oude Houtlei een Donatusbroederschap en werd er het houten, verguld, beeld van de heilige op 7 augustus plechtig vereerd. Een *Godvruchtig Genootschap van den H. Donatus, Martelaer* werd op 27 juli 1859 opgericht bij de paters recollecten. Een inschrijvingsbriefje met gebed tot de heilige (en litanie) werd bij deze gelegenheid uitgegeven. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werden in het Gentse bidprentjes verspreid met een gebed tot de H. Donatus om gespaard te blijven van de luchtbombardementen. Een eerste prentje stelde echter de H. Donaas voor. Na het inzien van deze vergissing werd op de tweede uitgave een Romeins soldaat afgebeeld.

GENTBRUGGE-ARSENAAL: In de St.-Eligiuskerk bevindt zich een zeer kleine relikwie van de H. Donatus, afkomstig van het bisdom Gent. Vooral tijdens de laatste wereldoorlog werd de bescherming van de heilige ingeroepen tegen de luchtbombardementen.

HUNDELGEM: De H. Donatus werd hier eertijds aangeroepen tegen donder en storm. Ook een relikwie was voorhanden.

KERKSSEN: Donaat Vandersmessen, een molenaar, liet rond 1800 een kapel ter ere van de H. Donatus oprichten op de wijk Terlicht. Omstreeks 1928 werd deze kapel afgebroken en vervangen door de huidige Donatuskapel.

KLUIZEN: R.

LANDSKOUTER: De Sint-Agathakerk bezit een relikwie van de heilige Donatus waarmee vooral tijdens de zomermaanden gezegend wordt.

LOCHRISTI: In 1952 werd melding gemaakt van een relikwie, met verering, die is echter op heden niet meer voorhanden.

MAARKE-KERKEM: In de jaren vijftig was er nog een relikwie en werd de H. Donatus er aangeroepen tegen onweders en storm. Op heden is onze heilige er niet meer bekend.

MEERBEKE: Op 8 juni 1825 ontving de St.-Petruskerk een relikwie van het aartsbisdom Mechelen waarmee nog regelmatig na de zondagsmissen gezegend wordt.

MOERBEKE-VIANE: De heilige Donatus werd hier aangeroepen om gespaard te blijven van blikseminslag en de schadelijke gevolgen van de onweders. Er was ook een relikwie in de kerk. Op heden is de heilige er niet meer bekend.

NAZARETH: Op 1 juni 1905 werd hier de onderlinge brandverzekering *St.-Donatusgilde* opgericht. Reeds in 1901 hadden Alfons Van Poucke, stoker en paardenfokker te Nazareth, en baron Alfred Kervyn de Volkaersbeke een onderlinge paardenverzekering opgericht. Het succes van deze onderneming deed Van Poucke ertoe besluiten ook een onderlinge brandverzekering op te richten. In 1904 ging hij in Nazareth en omliggende gemeenten voordrachten houden om de mensen voor dit initiatief warm te maken. Eind 1905

werden 67 verzekerden genoteerd. Vandaag telt de verzekering 500 leden te Nazareth en 1500 erbuiten. Twintig agenten staan in voor een efficiënte dienstverlening aan hun cliënteel. In een onderlinge verzekering is eenieder die een premie betaalt aandeelhouder voor het bedrag van zijn premie. Het overschot op deze premie wordt als kapitaal van de gilde beschouwd. Tussen 1905 en vandaag beliep dit overschot gemiddeld 51 %. Ten vroegste na tien jaar worden de overschotten terugbetaald, dit om de twee jaar. Men moet lid zijn van de gilde om zijn kapitaal terug te kunnen krijgen. Vrijgekomen gelden, veroorzaakt door overlijden, opzeg, schrapping, enz., worden in een tombola onder de leden verdeeld. Dit gebeurt om de twee jaar tijdens de algemene vergadering in het parochiaal centrum te Nazareth. Bij de 75ste verjaardag van de gilde werd aan de bestuursleden een glasraam overhandigd met de beeltenis van de schutspatroon. Het beeld van de heilige in de kerk te Bouwel (Antwerpen) stond model voor dit ontwerp. Voor zover we konden achterhalen is de *St.-Donatusgilde* de enige onderlinge brandverzekering die niet door een grotere maatschappij werd opgeslorpt. Zij dankt dit vooral aan de familie Van Poucke door wiens efficiënt beheer de gilde zeker nog een voorspoedige toekomst tegemoet gaat.

NIEUWKERKEN-WAAS: R.

POESELE: Bij Pauselijke Bulle van 6 maart 1860 werd in de St.-Laurentiuskerk een Donatusbroederschap opgericht en bekwam men een relikwie. Een devotieboekje, gedrukt bij Ad. Van der Meersch, werd bij deze gelegenheid uitgegeven. In 1906 werd een tweede boekje, ditmaal met afbeelding van de heilige op de kaft en gedrukt bij J. Hemelsoet te Gent, onder de gelovigen verspreid. Het zal vooral tijdens en kort na de Tweede Wereldoorlog zijn dat de Donatusdevotie te Poesele haar grootste bloei zal kennen. Aanleiding hiertoe was dat, naast donder en bliksem, de heilige

hier ook vereerd werd tegen de gevaren van de bombardementen. Een bidprentje, ontworpen door W. Schoon, die dit aantoonde werd in 1944 uitgegeven. De litanie van de heilige, met imprimatur van 1896, dateert ook van deze periode evenals het beeld in de kerk en het Donatuslied. 1945 was het hoogtepunt toen meer dan 12.000 inschrijvingen in de broederschap werden genoteerd. De Donatusprocessie, ontstaan in 1942 met een rondgang rond de kerk, trok in 1945 voor het eerst door de straten van het dorp. Tot rond het midden der jaren zestig kende deze viering nog een grote volkstoeloop die echter naar de jaren zeventig toe zeer vlug afnam. Zo kende Poesele in 1972 zijn allerlaatste Donatusprocessie.

In 1946 en 1947 werden op de persen van dagblad Het Volk propagandablaadjes gedrukt waarop een foto stond van het rustaltaar tijdens de processie op de Molenberg. Op de keerzijde stonden de namen van de ijveraars(ers) vermeld uit meer dan 20 parochies bij wie men zich in de Poeselse broederschap kon laten inschrijven. Ter gelegenheid van de honderdste verjaaring van de broederschap werden nieuwe, roze, bidprentjes verspreid (zie afbeelding). Dezelfde afbeelding, in het blauw, werd ook gebruikt als strooibiljet om de komst van Mgr. Calewaert aan te kondigen. Deze afbeeldingen waren een verkleinde versie van de

aanplakbrief die W. Schoon ontwierp en die de vieringen van het feest van de heilige aankondigden. Deze affiches werden jaarlijks in de omliggende parochies verspreid. Naast het reeds geciteerde beeld bevindt zich in de kerk een schilderij van de heilige. Het werd omstreeks 1860 geschilderd door de Gentenaar Scheys. Het glasraam in het koor dateert van vóór de Eerste Wereldoorlog.

Ter gelegenheid van de 125ste verjaring der broederschap ontwierp de Nevelse kunstenaar Denyse Van Doosselaer, in opdracht van de heemkundige kring Het Land van Nevele een bedevaartvaantje van de H. Donatus. Het werd op 13 en 14 juli 1985, tijdens de hoogmis van negen uur, gratis onder de aanwezige gelovigen verspreid. Nergens vonden we een plaats terug waar tijdens deze eeuw de Donatusdevotie zo een grote bloei kende als te Poesele. Tot voor enkele jaren vonden we trouwens in de meeste huiskamers nog een Donatusbeeld terug. In de muurnis van de woning van een boerderij in de Nieuwe Kerkstraat komt zijn beeltenis nog voor evenals in de kapel van O.L. V. en de H. Rita op het Kruiske, waar in de opening van het zijraampje zijn beeld verscholen zit tussen de plastieken rozen. Van de medailles en de gewijde ringen, die volgens de oude devotieboekjes alhier verkrijgbaar waren, vonden we echter geen spoor terug. Sinds mensenheugenis wordt de heilige Donatus te Poesele als tweede patroon van de kerk beschouwd. Bij het zoeken naar een concrete

aanduiding van de oorsprong van de devotie tasten we op heden nog volledig in het duister.

SINT-GORIKS-oudenhove: R tot omstreeks 1950.

WAASMUNSTER: Oorspronkelijk werd in de O.L. Vrouwekerk geijverd voor de Donatusbroederschap bij de kapucijnen te Brussel. In het kerkarchief is een registerboek van de *Confrerie van den H. Donatus* bewaard dat aanvangt in 1848 en waarin de inschrijvingen genoteerd staan tot 1945. Het verving het vroegere register dat de inschrijvingen vermeldde vanaf 17 mei 1771. Dit is vermoedelijk de datum waarop de broederschap hier werd opgericht en niet 1763 zoals verkeerdelijk is vermeld op de nieuwe litanie

van 1944 gezien de broederschap te Brussel pas werd opgericht in 1764. Een dubbel inschrijvingsblaadje, met een prachtige volkse voorstelling van de heilige (zie afbeelding), werd gedrukt bij de drukkerij Muylaert te Wieze. Eenzelfde blaadje, gedrukt

bij J. Poelman te Gent, is vermoedelijk nog ouder. Beide briefjes dragen dezelfde kerkelijke goedkeuring als het devotieblaadje van Brussel, namelijk 19/01/1764 en waren in de 18de en 19de eeuw in gebruik. Een dubbel devotie-blaadje, gedrukt te Gent bij I. Vanderpoorten zonder datum of illustratie, werd ook hier uitgegeven. Vanaf 1943 heeft pastoor Bredael nog getracht de Donatusdevotie nieuw leven in te blazen. Bij middel van strooibriefjes werd de bevolking gewaarschuwd *tegen de gevaren van de oorlogsbombardementen*. Achteraan in de kerk werd een bord opgehangen waarop de verering van de heilige Donatus als *patroon tegen onweder, donder en bliksem, alsook alle oorlogsrampen als bombardementen en beschietingen* was aangekondigd. 10.000 nieuwe litanieën (gedrukt bij W. Van der Meulen, te Waasmunster) en 5.000 gekleurde bidprentjes werden gedrukt. Evenals op het oorlogsbidprentje van Poesele staat op dit prentje een bommenwerper afgebeeld die drie bommen dropt. Beide prentjes dragen trouwens dezelfde kerkelijke goedkeuring (14.03.1944). De H. Donatus werd vereerd op de tweede zondag van juli, dan kon men zich met zijn relikwie laten zegenen. Wie echter de heilige tijdens het jaar wilde vereren kon terecht in de kapel van O.L. Vrouw van Zeven Weeën op de Heide. Devotieblaadjes en bidprentjes

lagen er naast een offerblok ter beschikking van de gelovigen. Op heden bezit de kerkfabriek nog een vaandel dat eigendom was van de broederschap en een ovaal schilderij dat de onthoofding van de heilige en het ontvangen van zijn martelaarskroon voorstelt. Dit laatste bevindt zich thans in de pastorie.

Parochiale Kerk Waasmunster.

Ronkende Motoren over ons Land.
Er hangt over ons land elken dag een dreigend gevaar.

**Het gevaar der 1944
doodende bommen.**

Wat in Lokeren, gebeurde, in Meirelbeke, in Leuven, Mechelen, Kortrijk enz. kan ook in Waasmunster gebeuren.

**Wie zal ons Redden ? Geen Mensch !
GOD ALLEEN !!!**

Om eensgezind de oorlogsgevaaren te bezweeren die immer naderkomen, hebben wij een Octaaf ingericht tereere van den H. DONATUS BESCHERMER TEGEN LUCHTBOMBARDEMENTEN EN BESCHIETINGEN. TWEEDE PATROON ONZER PAROCHIE.

WIJ HOUDEN VAN ONS LEVEN.

De ronkende motoren dreigen het te ontnemen.
SMEEK GOD ONZE GEMEENTE TE SPAREN.
OP NAAR DE PAROCHIEKERK IN DE WEEK VAN 9 TOT 16 JULI.

Zondag 9 Juli : Feestdag van den H. Donatus. Sermoen in al de Missen: 6.30 - 8 - 10 ure
10 uur. ZEER PLECHTIGE HOOGMIS: de St-Gregorius gilde onder leiding van zijn directeur Heer Edw. DE BRUYNE, zal uitvoeren «MISSA GREGORIANA» van Ivo MORTELMANS.
Daarna H. DONATUS-PROCESSIE.

In de week : Elken avond om 8 ure, Sermoen en Lof, gezongen door het volk.
De sermoenen worden gepredikt door E. P. EUGENE DELOOZ, minderbroeder.

Zondag 16 Juli : om 2 ure. SMEEK- en BOETPROCESSIE, met aanroepingen tot Christus, Maria en H. Donatus.
GROOTE SLUITINGSPLECHTIGHEID.
HET LEVEN ROEPT DE DOOD DREIGT.
REDT UW LEVEN. BIDT EN BOET.

Kinderen NIET TOEGELATEN.

Men kan zich onder de bescherming stellen van den H. Donatus door zich te laten inschrijven in het broederschap. Gebeden en Litanie zijn te bekomen.

Keerom o.u.b

WATERLAND-OUDEMAN: Van de vroegere relikwie en de verering is thans geen spoor meer terug te vinden.

WELLE: De Donatusdevotie in de St.Pietersbandenparochie ontstond in het begin der 19de eeuw. Aanleiding hiertoe was het doodbliksemen van een persoon doch zijn metgezel ontsnapte op wonderbaarlijke wijze aan de

dood. Een broederschap werd omstreeks 1860 opgericht. De kerk bezit een reliekschrijn waarop een beeld van de heilige bevestigd is.

ZARLARDINGE: In de O. L. Vrouwekerk, waar sinds mensenheugenis de H. Antonius-Abt vereerd wordt, bevindt zich een relikwie van de heilige Donatus. Van een speciale verering is sinds 50 jaar geen sprake meer.

WEST-VLAANDEREN

AARSELE: R 1933.

ADINKERKE: R 1933.

ALVERINGEM: De relikwie, geborgen in een zilveren zeinsel (reliëkhouders) met beeltenis van de heilige, zou dateren van 1773.

ANZEGEM: In 1781 en 1784 voerden de *Konstvoedende Redenbroeders* het toneelstuk *Donatus, martelaar, patroon tegen donder en blixem* op. Naast een beeld en een relikwie herinnert niets meer nog aan een verering van de heilige in de kerk.

AVEKAPELLE: R 1844.

AVELGEM: R 1933.

BEERST: Een relikwie werd bekomen in 1861 en in 1869 werd een broederschap opgericht. Het bidprentje, gedrukt bij Petyt te Brugge, is een namaak van een der oudste Antwerpse prentjes die in de St. -Jacobskerk verspreid werden.

BEVEREN (a/d IJzer): R 1778.

BEVEREN (bij Roeselare): De devotie ontstond in 1756 nadat in 1755 een

blikseminslag de toren der kerk had vernield waarbij de H. Vaten als bij wonder gespaard bleven. Op 10 juni 1771 werd een broederschap opgericht en bekwam men een relikwie. In 1795 bekwam men zelfs een tweede relikwie. Nog in 1771 werd de Antoniusklok hergoten en kreeg de heilige Donatus als

bijpatroon; beide heiligen waren er op afgebeeld. Een devotieboekje getiteld *Beginzel en Voortgang der devotie tot de H. Donatus, plegtelyck en solemnellyck ingestelt in de Prochie-Kercke van Beveren by Rouselaere* gedrukt bij Cornelis De Moor te Brugge, verscheen rond deze periode.

Bovenstaande afbeelding illustreerde het titelblad van dit boekje. Een nieuw boekje werd gedrukt in 1867 bij de Brouwer-Stockt te Roeselare. Langwerpige bidbriefjes zoals deze van de St.-Jacobskerk te Antwerpen werden te Beveren ook verspreid. In 1888 verscheen een devotieblaadje met litanie. Thans bezit de kerk nog een houten beeld van de heilige waar hij als Romeins soldaat is afgebeeld. Donatus werd er gevierd de tweede zondag van augustus in de volksmond de *Donatusommegang* genoemd wat wijst op het bestaan eertijds van een processie.

BISSEGEM: Op de zilveren relikwiehouder van de heilige staat het jaartal 1859 vermeld. De kerkrekeningen van 1836 maken gewag van het hervergulden van een Donatusbeeld doch dit is in de loop der tijden verloren gegaan.

BOEZINGE: De relikwie, in een zilveren handschrijn, werd vooral in perioden van onweer ter verering aangeboden. Vroeger zou er ook een beeld in de kerk gestaan hebben en in 1862 werd het octaaf van de heilige in juli gevierd.

BREDENE: R 1930.

BRUGGE: De kapucijnenkerk te Brugge ontving haar Donatusrelikwie op 16 oktober 1767. In 1764 was reeds een broederschap opgericht maar pas in december 1776 werden de regels kerkelijk goedgekeurd. De feestdag van de heilige werd op de 2de zondag van juli gevierd met kleinere vieringen op Kerstmis en Sinksen. Elke tweede zondag van de maand werd de relikwie ter verering aangeboden. In 1779 was het linkeraltaar in de kerk toegewijd aan Donatus. Boven het altaar hing een schilderij waarop de heilige, geknield en gekeerd naar God die op de wolken verschijnt, staat afgebeeld. Op de achtergrond het stadspanorama

met de drie grote torens en het patersklooster. Eenzelfde afbeelding vinden we terug op de *Klauberprent* uit 1779. Een dubbeldevotieblaadje,

met afbeelding, getekend door Allaert dateert van 1776. Inschrijvingsbewijzen der broederschap van vóór de Franse Revolutie vertonen dezelfde Donatusafbeelding als deze die voorkomt op het devotieboekje van Beveren. Dezelfde hoofding werd herhaald in 1841 als illustratie van een litanie. In 1861 werd het kapucijnenklooster overgebracht van het Zand naar de Klarastraat. In de nieuwe kerk werd in een muurnis een Donatusbeeld geplaatst en de vroegere schilderijen werden overgebracht naar de refter van het nieuwe klooster. Ook andere Brugse kerken waren in het bezit van een Donatusrelikwie: St.-Gillis sinds 1777, St.-Trudo en de kerk der paters augustijnen sinds 1780. Een litanie kon men vanaf 1846 bekomen bij de *wasverkoopster der St.-Salvatorkerk*. In 1859 werd ook in de O.L.V.-kerk een broederschap opgericht. Een boekje *Handboekskén des broederschs der HH Drogo en Donatus in O.L.V. te Brugge* werd in opdracht van kanunnik Tanghe hetzelfde jaar gedrukt bij de Wwe De Schrijver-Van Haecke. In de volksmond werd deze confrérie met volgende spotnaam bedacht: *de confrerie van den drogen en den natten*.

DEERLIJK: In de kerk werd een Donatusbeeld geplaatst na de brand van de kerktoeren op 8 juli 1891 die veroorzaakt was door een blikseminslag. Alles wees er toen op dat het ijzeren kruis van de toren in het koor van de kerk zou terechtkomen. Door het bidden en aanroepen van de H. Donatus door pastoor Debieu viel het kruis langs de andere kant naar beneden zodat veel schade vermeden werd. Op 1 juli 1902 werd te Deerlijk de *Onderlinge Brandverzekering Sint-Donatus* opgericht. Eerst werd de beschermheilige op de

polis als bisschop afgebeeld; toen men op deze vergissing attent werd gemaakt verschenen de nieuwe polissen met een juiste afbeelding van de donderheilige. Er zijn (waren) nog onderlinge brandverzekeringen Sint-Donaas te Aartrijke, Lichtervelde, Rumbeke en Woumen. Deze zijn echter door een grotere maatschappij opgeslorpt doch mochten hun naam behouden.

DIKKEBUS: Het afbranden van de kerk op 8 mei 1765 is vermoedelijk de aanleiding geweest tot het ontstaan van de Donatusverering aldaar. Een relikwie is voor het eerst vermeld in 1803. In 1859 werd een propagandablaadje uitgegeven waarop de jaarlijkse octaaf van de 2^e en 3^e zondag van juli aangekondigd werd. Hetzelfde jaar liet kanunnik Tanghe

een devotieboekje drukken. Het Donatusbeeld, dat herverguld werd in 1853, doch vernield in 1923 na het afbranden der noodkerk, zou de heilige voorgesteld hebben als bisschop. In de nieuwe kerk is het altaar in het zuidkoor toegewijd aan Donatus. Een nieuw (verguld) borstbeeld van de heilige met relikwie in de voet is erop uitgesteld. Dit beeld werd vroeger in de Donatusprocessie, op de tweede zondag van juli, na de hoogmis rondgedragen. Een der glasramen boven het altaar stelt eveneens de heilige voor. Dikkebus heeft ook zijn eigen Donatuslied dat vroeger in de katholieke school aan de kinderen werd aangeleerd.

DAMME: R 1920.

DESSELGEM: R 1920.

DUDZELE: R 1924.

EERNEGEM: Een devotieboekje werd door kanunnik Tanghe in 1859 uitgegeven en een relikwie kwam er in 1882. Het houten beeld in de kerk stelt de heilige voor als krijgsman, het zwaard in de rechterhand rustend op een blok waarop een ring is afgebeeld. Dit is ongetwijfeld een verwijzing naar de ringen die in het graf van de heilige werden gevonden.

EGGEWAARTSKAPELLE: Donatusbeeld in 1928.

ELVERDINGE: Een broederschap werd ingesteld op 31/01/1788. Het feest van de heilige werd gevierd de laatste zondag van juli. Bijkomende vieringen hadden plaats op de eerste zondagen van de maanden mei, juni en juli.

ESEN: R 1924.

GELUVELD: Toen de kerk in 1806 afbrandde werd door de pastoor een beeld van Donatus aangeschaft. Het werd verwoest tijdens de Eerste Wereldoorlog. In de huidige kerk werd een nieuw beeld geplaatst. De relikwie verkregen in 1884 is op heden niet meer voorhanden.

GELUWE: R 1884.

GIJZELBRECHTEGEM: R 1841.

GISTEL: In 1860 werd een bidprentje uitgegeven dat "heeft aengeraekt de reliquien van den H. Donatus rustende in de kercke tot Ghistel".

GITS: R 1859.

GULLEGEM: R in de 19de eeuw.

HARINGE: De relikwie werd in 1777 ingehuldigd. In 1859 werd door kanunnik Tanghe een devotieboekje uitgegeven. Het beeld van de heilige op het St.-Rochusaltaar dateert vermoedelijk uit de 18de eeuw.

HOEKE: Bekwam een relikwie in 1828 afkomstig uit Kassel.

HULSTE: R 1828.

IEPER: In de Sint-Maartenskathedraal werd op 7 november 1770 een broederschap opgericht. Op 30 april van het volgend jaar werd de relikwie van de heilige er plechtig ingehaald. Eigenaardig is wel dat het feest van Donatus de tweede zondag van juni werd gevierd met kleinere vieringen

een week later en op de tweede zondagen van juli, augustus en september. Tussen 1840 en 1908 werd het feest verlegd naar de tweede zondag van juli. Het borstbeeld in de kerk dateert uit 1771. Uit hetzelfde jaar dateert ook het devotieboekje dat gedrukt werd bij Walwein, op de Leet, met de gekende Donatus-afbeelding die onder andere gebruikt werd voor de boekjes van Belle, Veurne, Wervik enz. (zie afbeelding). Donatusrelikwieën waren ook voorhanden bij de Discalsen, Ierse Dames (1770), Nonnenbossche, Ten Bunderen (vóór 1784) en bij de paters kapucijnen. Ieper, als centrum van het toenmalige bisdom met dezelfde naam, oefende een belangrijke invloed uit op de verspreiding van de Donatus-devotie in Frans-Vlaanderen.

IZEGEM: De Sint-Hiloniusparochie te Izegem bekwam zijn Donatusrelikwie in 1803. Het feest van de heilige werd er op 7 augustus gevierd.

IZENBERGE: Na de sluiting van het klooster Ten Bunderen te Ieper werd de Donatusrelikwie in 1784 naar Izenberge overgebracht. Van dezelfde periode dateert ook het houten beeldje van de heilige dat zich in de kerk bevindt.

KANEGEM: Een relikwie werd bekomen in 1843. Rond deze periode werden veel *Donatusmissen* tegen het onweer aangevraagd.

KNOKKE: De relikwie werd op 26 juli 1779 in de oude kerk te Knokke ingehaald. Een klok bevestigd in 1827 werd Donatus gedoopt. Deze werd echter door de Duitse bezetter opgeëist in 1917. De nieuwe klok in de

huidige St.-Margaretakerk is toegewijd aan het H. Hart, de H. Jozef en de H. Donatus. Een beeld van de heilige bevindt zich op heden niet meer in de kerk.

KORTRIJK: In 1756 werd in de reeds lang verdwenen kapucijnenkerk een Donatusbeeld ter verering uitgestald, ook een relikwie was voorhanden. Een broederschap is niet bekend, wel kon men zich te Kortrijk laten inschrijven voor de broederschappen van Aarlen en Brussel.

LAMPERNISSE: R 1773.

LANGEMARK: R 1803.

LEISELE: R 1803.

LO: R 1788.

MOEN: R 1933.

NIEUWKAPELLE: R 1933.

NIEUWPOORT: Het klooster van de geschoeide karmelieten bekam in 1765 een Donatusrelikwie. Toen het klooster in 1779 werd afgeschaft verhuisden devotie en relikwie naar de parochiekerk. Met de verwoesting van de kerk tijdens de Eerste Wereldoorlog verdween niet enkel het 18de-eeuwse beeld doch ook de hele devotie.

NOORDSCHOOTE: Er was een Donatusbeeld in de kerk vóór 1914.

OESLIGEM: Een jaar na het bekomen van de relikwie liet kanunnik Tanghe een devotieboekje verspreiden op 75 exemplaren. Het toenmalige beeld uit de kerk is thans verdwenen.

OOSTDUINKERKE: Het 18de-eeuwse beeld verdween na de brand van de kerk tijdens de Tweede Wereldoorlog. Een nieuw beeld werd geplaatst.

POLLINKHOVE: R 1784.

POPERINGE: In de Sint-Bertenskerk werd op 21 februari 1780 een broederschap opgericht en hetzelfde jaar ontving de kerk een relikwie. Het borstbeeld van de heilige, waarvan de martelaarspalm in het onderstuk is verwerkt, is sinds 1930 terug in de kerk geplaatst. Bij Walwein te Ieper werd een devotieprentje gedrukt. Ook de Sint-Janskerk was in het bezit van een relikwie (1784) terwijl de zusters penitenten reeds in 1770 een relikwie bekwamen.

RENINGE: Het borstbeeld en de relikwie dateren uit het einde der 18de eeuw. In 1888 liet men bij Minnaert te Tielt een litanie drukken.

RAMSKAPELLE: R 1804.

SINT-JORIS-TEN-DISTEL: Het feest van de heilige werd hier op 7 augustus gevierd. De relikwie dateert uit 1785. Uit dezelfde periode dateert ook een borstbeeld van de heilige dat door de oudere mensen de "heilige zonder armen" genoemd werd.

STADEN: R 1779.

STUIVENSKERKE: R 1791.

TIELT: R 1935.

VEURNE: De relikwie in de alexianenkapel werd op 7 februari 1764 door het bisdom Ieper als echt erkend. Op 25 juni 1772 werd een broederschap opgericht. Een devotieboekje dat dateert uit 1771 werd gedrukt bij Walwein te Ieper. De orde der alexianen of cellebroeders werd door de Fransen in 1798 afgeschaft zodat de Donatusverering werd overgebracht naar de Sint-Walburgakerk. De broederschap werd er op 28 juni 1803 heringesteld. Een nieuw devotieboekje werd in 1859 door kanunnik Tanghe uitgegeven. Het vergulde borstbeeld in de kerk is vermoedelijk nog afkomstig van de cellebroeders.

VINKEM: R 1836 + beeld in de kerk.

VLAMERTINGE: R 1784.

WERVIK: Een brand van de kerktoeren op de tweede zondag van juni in 1755 zou de aanleiding geweest zijn van het ontstaan van de Donatusdevotie te Wervik. De relikwie van de heilige werd er op 31 juli 1764 plechtig ingehaald. Daags voordien sloeg de bliksem in de kerktoeren maar miste zijn uitwerking bij het St.-Jorisaltaar waar de relikwie uitgesteld stond. Een broederschap werd opgericht in 1765. Het devotieboekje uit 1766, gedrukt bij Walwein is in het Frans gesteld. Het borstbeeld van de heilige werd vernield in 1926.

WESTNIEUWERKERKE: R 1806.

WESTOUTER: De Donatusbroederschap werd opgericht in 1779. Een eerste relikwie bekomen in hetzelfde jaar ging verloren tijdens de Franse bezetting en werd in 1827 vervangen door een nieuwe afkomstig van het bisdom Gent. De kleinste van de drie klokken te Kemmel, daterende van 1827, werd Donatus gedoopt.

WESTVLETEREN: De relikwie in het bezit van de brigittijnen van Sint-Sixtus werd in 1784 verdeeld tussen Pollinkhove, Poperinge, Vlamertinge, Westvleteren (parochiekerk) en Wulpen.

WIELSBEKE: Op het einde der 18de eeuw werd de viering van de heilige Donatus met aanplakbrieven aangekondigd. In 1859 werd door kanunnik Tanghe een devotieboekje uitgegeven en op 28 maart 1885 werd een broederschap opgericht. Het beeld van de heilige in de kerk is tijdens de Tweede Wereldoorlog spijtig genoeg verloren gegaan. Uit de persoonlijke aantekeningen van M. English blijkt dat pas in 1934 een relikwie werd bekomen. Vermoedelijk gaat het hier om een nieuwe relikwie ter vervanging van een vroegere die verloren gegaan is.

WILSKERKE: Pastoor Proot liet tussen 1890 en 1910 een glasraam in de kerk aanbrengen dat de H. Donatus voorstelt.

WOUMEN: Een eerste relikwie werd reeds vermeld vóór 1800 doch deze ging verloren. In 1810 werd een nieuwe bekomen ter vervanging van de vorige. Het Donatusbeeld in de kerk werd verwoest tijdens de Eerste Wereldoorlog evenals de Donatusklok. Op 10 juni 1951 werd een nieuwe Donatusklok gewijd. De Donatusbeeldjes die men te Woumen in de huiskamers aantreft gelijken qua voorstelling goed op het Donatusbeeld in de kerk van Vleteren (Frans-Vlaanderen).

WULPEN: R 1784.

ZWEVEGEM: Op 2 april 1840 werd alhier een broederschap tot de heilige Donatus, bisschop en martelaar opgericht. Een relikwie kwam er in 1857. Het schilderij in de kerk stelt wel de donderheilige voor en vertoont veel gelijkenis met een oude Vlaamse Donatusprent. (zie afbeelding)

BIBLIOGRAFIE

- BIJNENS, Bert, *Frans-Vlaams Jaarboekje II*, 1969, blz. 70/71.
- BIJNENS, Bert, *Frans-Vlaams Jaarboekje X*, 1977, blz. 22.
- BOLLAERT, André, Een Merkwaardig bidprentje van de H. Donatus te Poesele, in *Het Land van Nevele*, 1985, jg. XVI (1985), afl. 2, blz. 130-134.
- BOLLAERT, André, Een bedevaartvaantje voor Poesele, in *Het Land van Nevele*, jg. XVI (1985), afl. 2, blz. 135-137.
- BROECKHOVE, Maurits, Devotie in het Vlaams sprekend gedeelte van België tot de H. Donatus, biezondere patroon tegen schadelijke natuur- en vernielende kunstmatige lucht elementen, in *Oostvlaamse Zanten'* 1959, jg. 34 (1959) nrs. 2 en 6 en jg. 35 (1960), nrs. 1 en 2.
- CELIS, Gabriël, *Volkskundige kalender voor het Vlaamse land*, 1923.
- CELIS, Gabriël, Heiligenverering in Frans-Vlaanderen, in *Oostvlaamse Zanten*, jg. 19 (1944), nr. 3.
- DEFRAEYE Leon & SIMOENS Leo, *Onze Heiligen in Kerk en Kapel*, Bisdom Brugge, 1950
- DELFORGE, Thomas Jean, *Les Sainst Populaires de Walonie*, uitgeverij Dueulot, blz. 17-19
- DEMAREST, Hendrik, Devotie tot de H. Donatus in het Vlaamssprekend gedeelte van België - Aanvullingen in *Volkskundig jaarboek 't Beertje*, 1982, nr. 4, blz. 181-196.
- DENDOOVEN, Lucien, *Dit is West-Vlaanderen*, NV Flandria, 1961, blz. 146, 351, 758, 1231, 1244, 1498 en 2115.
- DE POTTER J. & BROECKAERT J., *Geschiedenis der gemeente Poesele*, Gent, 1868.
- ENGLING, Johannes, Die Verehrung des hl. Donatus im Luxemburger Lande, in *Publ. de la sect. hist. de l'inst. de Lux.*, 1862, nr. 18 blz. 227-248.
- ENGLISH M., De donderheilige Sint-Donatus, en zijn verering in West-Vlaanderen, in *Biekorf*, jg. 60 (1959), nr. 3 blz. 65-73, nr. 4 blz. 103-110, nr. 5 blz. 141-150.
- GERITS, Jan, Bedevaart- en herdenkingsvaantjes: een aspekt van de heemkundige werking in Vlaanderen, in *Ons Heem*, jg. 37 (1983), nr. 5 en 6.
- GERITS Jan, *Gids voor Vlaanderen*, VTB Antwerpen, 1985.
- GOOREN, Dagobert, Sint-Donatus en zijn verering in Nederland, in *Brabants Heem*, 1971, nr. 23 blz. 7-15.

- HILDEBRAND P., *De Kapucijnen in de Nederlanden*, deel IX, Antwerpen, 1955, blz. 740-750.
- JANSSENS, Johan, *De Plantenwereld in de Volkskultuur*, Mens en Natuur, Poesele, 1979.
- JANSSENS P.R., Het oude verweer tegen hagel, donder en bliksem, in *Oostvlaamse Zanten*, 1957, nr. 5 blz. 133-152 en nr. 6 blz. 165-178.
- PESCH, Dieter, *Wallfahrtsfährnchen*, Keulen, 1983, blz. 49-50, 286, 300-301.
- PLUCK, Beate, Der Kult des Katakombenheiligen Donatus von Münstereifel, in *Jahrbuch für Volkskunde*, Würzburg, Innsbruck, Fribourg, 1981, blz. 112-126.
- RENN, Heinz, Die Donatuskirche in Münstereifel, in *Nachrichtenblatt des Vereins Münstereifler*, 1957, nr. 2, blz. 2 e.v.
- RENN, Heinz, St.-Donatus aus Münstereifel, in *Nachrichtenblatt des Vereins Münstereifel*, 1959, jg. 34, nr. 2.
- SCHULLER, Andreas, Donatus als Rheinischer Gewitter- und Feuerpatron, in *Pastor honus*, 1928, Bd. 39, blz. 435 e.v.
- SIMOENS, Leo, *Onze Heiligen in Kerk en Kapel*, Bisdóm Gent, 1952.
- STEINHAUS, Hans, Die Donatus-Silberbüste in der ehem. Jesuitenkirche Münstereifel, in *Nachrichtenblatt des Vereins Münstereifler*, 1967, jg. 42, nr. 1.
- THEYS C., Tonelen uit het vroegere volksleven, in *Eigen Schoon en de Brabander*, jg. 33 (1950), blz. 330-331.
- VAN DEN HEUVEL J., Heiligenverering in het Land van Nevele, in *Het Land van Nevele*, jg XIV (1983), afl. 1, blz. 26-28.
- VAN DYCK, A.H., Kerkpatronen, bedevaartplaatsen en devotieoorden in Vlaanderen, in *Oostvlaamse Zanten*, jg. 12 (1937), nr. 1, blz. 50.
- VAN NIEUWENHUYZE, A., *Historiek van Etikhove*, 1976, blz. 144-148.
- VANNOPPEN, Henri, De jaarkrans in Erps-Kwerps; het volkskundig centrum van Midden-Brabant en omgeving, in *De Brabantse Folklore*, 1976, nr. 211, blz. 273.
- VERMEULEN, Jos, Kerkpatronen, bedevaartplaatsen en devotieoorden in Vlaanderen, in *Oostvlaamse Zanten*, jg. 19 (1944), nr. 4, blz. 85.
- WEISGERBER, Aloïs, St.-Donatus und unsere Heimat, in *Kirchenzeitung der Erzdiözese Köln*, juli 1955.
- Redaktie K.O.K. Deinze, Veiligheid tegen de bliksem, in *Kontaktblad K.O.K. Deinze*, jg 4 (1984), nr 1 blz. 259
- Bibliothec. Sanctorum T. IV, Donato, col. 772-800.
- Catholicisme T. III, Donat, col. 772-800.
- Katholieke Encyclopedie, Deel 9, Donatus kl. 80-81.

De eventuele auteurs van de diverse devotieboekjes komen in bovenstaande lijst niet voor.

(Dit artikel verscheen in 1985 als speciale uitgave van de heemkundige kring Het Land van Nevele.)

EEN MERKWAARDIG BIDPRENTJE VAN DE HEILIGE DONATUS TE POESELE

Sinds het ontstaan van de Donatusverering rond het midden der 17de eeuw werden in onze streken duizenden devotieboekjes en bidprentjes verspreid die de gelovigen tot verering van de heilige aanspoorden. Hoewel de verering te Poesele reeds dateert van 1860 verscheen pas in 1944 een eerste bidprentje. Dit gebeuren zou ons totaal onberoerd laten, mocht dit prentje niet qua voorstelling zich onderscheiden van de andere. Als opvallend detail merken we op dat zich in de rechterbovenhoek een bommenwerper bevindt die drie bommen dropt.

H. DONATUS
w. schen

**GEBED TOT DEN
H. DONATUS**

Heilige Donatus, die, om uwe godsvrucht, van God de macht hebt verkregen de geels en rampen af te keeren, wij smeeken U ons bij te staan, opdat wij gespaard zouden blijven van de onheilen der lucht-elementen.

Verwek in ons de deugd van vertrouwen op Gods Goedheid en op de Moederlijke Bescherming van de Allerheiligste Maagd Maria, Middelaressen aller genaden.

Wil uwe bijzondere bescherming verleen aan al dezen die U aanroepen tegen den bliksem en de gevaren van de bombardementen.

H. Donatus, bescherm ons.

Imprimatur.
Gandem 14 Martii 1944
C. Calewaert, Vic. Gen.

Inschrijving in het Broederschap van den H. Donatus te Poesele. Groot Jaarfeest op 2 den Zondag van Juli.

**Beschermers tegen Bliksem en
Luchtaanvallen, vereerd in de kerk van
POESELE**

Onderaan het prentje lezen we: H. DONATUS - Beschermers tegen Bliksem en Luchtaanvallen, vereerd in de kerk van POESELE.

Vanwaar dit opmerkelijk detail?

De luchtbombardementen, een nieuw fenomeen in de oorlogvoering waarmee we gedurende de Tweede Wereldoorlog voor het eerst massaal geconfronteerd werden, zaaiden overal onrust, vooral in de grote steden.

Teneinde de gelovigen, bij wie de heiligendevotie een belangrijk deel van hun geloofsleven uitmaakte, een beter houvast te geven, werd in katholieke middens de H. Donatus, beschermer tegen donder, bliksem, hagel en andere schadelijke natuurelementen, uit de vergeethoek gehaald. Naast de reeds opgesomde schadetoebrengende elementen kreeg de H. Donatus de titel toegewezen van beschermer tegen de schadelijke luchtelementen die geen natuurlijke oorsprong kennen nl. de luchtbombardementen, de beschietingen en later nog de vliegende bommen VI en V2.

Tijdens de zomer van 1941 verschenen in vele uitstalramen van winkels voor liturgische artikels aanplakbrieven die de nieuwe bevoegdheden van de heilige toelichtten. Nieuwe afbeeldingen van Donatus, afgebeeld als Romeins soldaat, het schild op de rechterarm waarmee hij vallende bommen afweert, werden rond deze periode o.a. te Lokeren verspreid. Te Gent ging men echter nogal ondoordacht tewerk. Massaal werden prentjes verspreid die niet de H. Donatus maar wel de H. Donatianus, bisschop en patroon van Brugge, voorstelden.

Met de rechterarm weert hij de bliksemflitsen terwijl hij, links van hem een geknielde vrouw beschermt. Links onderaan het prentje bevindt zich het rad met zes brandende kaarsen welke volgens de overlevering de plaats aanduidde waar de H. Donatianus in de Marne verdronk. Er werden prentjes uitgegeven met een Franstalig en een Nederlandstalig gebed op de keerzijde. Voor beide prentjes vermeldde echter de voorzijde de Franse tekst "Saint Donat p.p.n.".

Opvallend is wel dat nergens in de afbeelding iets laat uitschijnen dat de H. Donatus de beschermer tegen de luchtbombardementen is, hoewel de laatste paragraaf van het gebed luidt: "Bewaar en bescherm allen die U aanroepen tegen de gevaren van de moordende bombardementen van de oorlog".

Spoedig werd ingezien dat men met een verkeerde voorstelling van de heilige te doen had en een nieuw prentje werd ontworpen waarop ditmaal de H. Donatus wel als Romeins soldaat werd afgebeeld, in de rechterhand houdt hij de martelaarspalm, in de linkerhand zijn schild. De bliksemflitsen bleven, alsook de geknielde vrouw die als het ware beschutting zoekt tegen de bliksem onder het schild van de heilige. Het wiel met de zes

kaarsen werd om ons niet duidelijke redenen vervangen door een doelschijf met drie pijlen. Beide prentjes werden echter niet voor een bepaalde plaats uitgegeven, het waren algemene prentjes. Voor het laatste prentje werd als Imprimatur vermeld: Leodii 19 julii 1941 - J. Jacob - vic. gen.

Het stimuleren van de Donatusverering in het Gentse gaf echter geen aanleiding tot een heropleving van de verdwenen Donatuscultus aldaar. Een uitzondering mag misschien gemaakt worden voor de Sint-Eligiusparochie te Gentbrugge-Arsenaal waar tijdens de oorlog speciaal met de Donatusrelikwie werd gezegend tegen de schadelijke gevolgen van de luchtbombardementen. Bidprentjes werden echter te Gentbrugge nooit uitgegeven².

Na zijn aankomst te Poesele, op 30 april 1941, begon E.H. Roegiers reeds het daaropvolgende jaar met de vernieuwing van de werking van de bestaande Donatusbroederschap door ijveraarsters te zoeken in de omliggende parochies. Dat die ijveraarsters hun werk meer dan behoorlijk deden getuigen de cijfers van het aantal ingeschrevenen dat vlug in de duizenden opliep. Zo leek het dan ook wenselijk dat de uitgave van een bidprentje voor Poesele werd overwogen.

E.H. Roegiers die eerder onderpastoor was te Ledeberg kende vermoedelijk het bestaan van de bovenvermelde prentjes. In datzelfde Ledeberg was hij zeer actief geweest in het verenigingsleven, vooral de toneelmaatschappij lag hem nauw aan het hart. Als stuwende kracht achter deze vereniging kwam hij in contact met de jonge kunstenaar Willy Schoon (*Gentbrugge 30/12/1920) die in zijn opdracht steeds de affiches tekende voor de verschillende toneelactiviteiten. In Poesele gekomen was E.H. Roegiers de talenten van de jonge Schoon niet vergeten en hij nam contact op met hem voor het ontwerpen van een bidprentje van de H. Donatus. De opdracht was duidelijk omlijnd: er moest ondubbelzinnig tot uiting komen dat de H. Donatus ook de beschermheilige was tegen de luchtbombardementen. Het prentje moest dienen voor Poesele en moest tevens de stedelingen aanspreken. Het resultaat is dan ook merkwaardig. Rechts onderaan het prentje zien we de kerk van Poesele, enkele bomen, een huis en in de achtergrond een stenen molen. Dit laatste symboliseert

² Ons medegedeeld door E.H. J. Van Den Heuvel (Knokke).

echter niet dat de H. Donatus de patroon der molenaars is, zoals dit in Frans-Vlaanderen het geval was. Gezien Willy Schoon de Poeselse molen niet kende heeft hij dan maar gewoon een stenen molen getekend. De twee huisjes met trapgevels en de twee kerktorens links van de heilige stellen volgens de kunstenaar een willekeurige stad voor, doch het is duidelijk dat voor de kleinste toren de Gentse Sint-Niklaaskerk model stond. Centraal vooraan staat de heilige met achter hem, hoog in de lucht, de bommenwerper die zijn dodelijke vracht dropt.

Het is merkwaardig dat de heer Schoon, die nochtans een religieus geïnspireerd kunstenaar is, ooit slechts één bidprentje heeft ontworpen. In 1960, ter gelegenheid van de honderdste verjaardag van de broederschap, werd wel door toedoen van E.H. Smesman een tweede bidprentje (in roze kleur) uitgegeven waarop zijn naam prijkt, doch dit is een verkleinde versie van de aanplakbrief (een lino-snede) die de kunstenaar voor Poesele ontwierp waarop de vieringen van het feest van de H. Donatus werden aangekondigd. Dezelfde afbeelding, in het blauw, werd ook gebruikt als strooibiljet om de komst van Mgr. Calewaert aan te kondigen bij de viering van het eeuwfeest. De afbeelding van de bommenwerper komt echter niet alleen te Poesele voor, ook te Waasmunster werd een gelijkaardig Donatusprentje (in veelkleurendruk) uitgegeven. Wie de eerste was kon niet worden achterhaald want beide prentjes vermelden als Imprimatur: Gandae 14 Martii 1944 - C. Calewaert, Vic. Gen.

Het lijkt ons duidelijk dat beide prentjes reeds vroeger ter goedkeuring werden voorgelegd, en in kerkelijke middens stof tot discussie verleenden, daarom achtte men het pas in 1944 wenselijk een kerkelijke goedkeuring te verlenen. Dit verklaart dan ook waarom op de keerzijde van beide prentjes dezelfde gebedstekst voorkomt.

Sinds 1983 wordt de H. Donatus te Westmeerbeek (provincie Antwerpen) ook aangeroepen tegen de "dreigende gevaren van kernbewapening, oorlog en geweld" doch dit is niet te merken bij zijn afbeelding op de bidprentjes (zonder imprimatur) die aldaar worden verspreid.

André Bollaert, Poesele

BRONNEN

BROECHOVE M., *Devotie in het Vlaamssprekend gedeelte van België tot de H. Donatus, biezondere patroon tegen schadelijke natuur- en vernielende kunstmatige luchtelementen* in *Oostvlaamse Zanten*, 1960, nr. 2, blz. 37/41.

De Vrienden van Sint-Donatus te Westmeerbeek: "Sint-Donatusbegankenis Westmeerbeek" 1984.

"Liber Memorialis Ecclesiae Sancti-Laurenti i Poesele", 1940/1973.

Onderhoud met de heer W. Schoon op 10.04.1985.

(Dit artikel verscheen in *Het Land van Nevele*, jg. 16 (1985), afl. 2, p. 130-133.)

EEN BEDEVAARTVAANTJE VOOR POESELE

Dit jaar¹ is het 125 jaar geleden dat te Poesele een broederschap werd opgericht van de H. Donatus, patroon tegen donder, bliksem en andere schadelijke luchtelementen. In tegenstelling met de andere Donatusbroedersschappen, die hun hoogtepunt kenden gedurende de 18de of 19de eeuw, bereikte deze confrerie haar grootste bloei tijdens en kort na de Tweede Wereldoorlog. Het absolute hoogtepunt was het jaar 1945 toen meer dan twaalfduizend inschrijvingen werden genoteerd².

De Donatusprocessie, ontstaan in 1942 met een rondgang rond de kerk gezien de tijdsomstandigheden, trok in 1945 voor het eerst door de straten van het dorp. Langs de Poekestraat, Molenweg, Bredeweg en Beentjesstraat werd terug de kerk bereikt waar de gelovigen zich lieten zegenen met de relikwie van de heilige.

Tot rond het midden der jaren zestig kende deze viering nog een grote volkstoeloop die echter naar de jaren zeventig toe zeer vlug afnam. Gezien de hoge kosten die het huren van de kostuums, die meer en meer onaangeroerd bleven liggen, een steeds zwaardere last op de beschikbare middelen der broederschap betekende, besloot E.H. Smesman, zij het met spijt in het hart, de processie niet meer te laten uitgaan. Zo kende Poesele in 1972 zijn allerlaatste Donatusprocessie. In een poging, ter gelegenheid van de 125^e verjaring van de broederschap, de processie opnieuw te laten doorgaan, richtten we in september 1983 een oproep tot samenwerking aan de Poeselse verenigingen. Enkel van de B.G.J.G. kwam een positieve reactie, doch ook zij konden in eigen kringen niet genoeg mensen motiveren tot een daadwerkelijk initiatief.

Deze gebeurtenis ongemerkt laten voorbijgaan leek ons ook niet de goede oplossing. Zo hebben we getracht aan deze verjaring een blijvend aandenken te bezorgen. Hiervoor werd contact opgenomen met de

¹ In 1985.

² Liber Memorialis Ecclesiae Sancti-Laurentii Poesele, blz. 28.

Daar de registers der broederschap niet bewaard gebleven zijn is het ons niet mogelijk een overzicht te maken vanwaar al deze inschrijvingen vandaan kwamen wat zeker een beter beeld zou geven van de verspreiding der Donatusdevotie en de bekendheid van de Poeselse broederschap tot ver buiten het Land van Nevele.

Nevelse kunstenaress Denyse Van Doosselaere voor het ontwerpen van een bedevaartvaantje. Reeds eerder in 1948-1949 dacht men eraan een bedevaartvaantje uit te geven, doch gezien de hoge kostprijs werd van dit initiatief afgezien³. Naast reeds eerder uitgegeven vaantjes te Etikhove (18de eeuw en 1945), Sainte-Cécile (1937), Borgerhout (1973), Westmeerbeek (twee in 1983) is dit het zevende bedevaartvaantje dat ooit van de H. Donatus werd uitgegeven.

Mevrouw Van Doosselaer, die vooral bekendheid verwierf als keramiste, mode- en juwelenontwerpster, heeft zich de laatste jaren ook verdienstelijk gemaakt met betrekking tot de volkskunde. Naast haar medewerking aan de jaarlijkse brochures van de Nevelse Kerrebroekkermis en aan de dichtbundels van de Nevelse volksdichter Joannes Van der Eycken waarin de illustraties uit haar creatieve geest zijn ontsproten, denken we vooral aan Gust Van Kerrebroek, Nevels derde reus en zeker niet te vergeten de kunstvolle kerststal die sinds twee jaar bij het jaareinde deze Nevelse wijk tot een curiosum maakt. Nu komt hierbij nog het Poeselse bedevaartvaantje.

Links op het vaantje zien we de H. Donatus afgebeeld als Romeins soldaat, zijn schild, rustend op de grond, omknelt hij met de linkerhand. In de rechterhand houdt hij twee bliksemflitsen. Bijna centraal bevindt zich de Sint-Laurentiuskerk in vooraanzicht. Rechts daarvan een bonte troep personen die een symbolische voorstelling geven van de verdwenen Donatusprocessie.

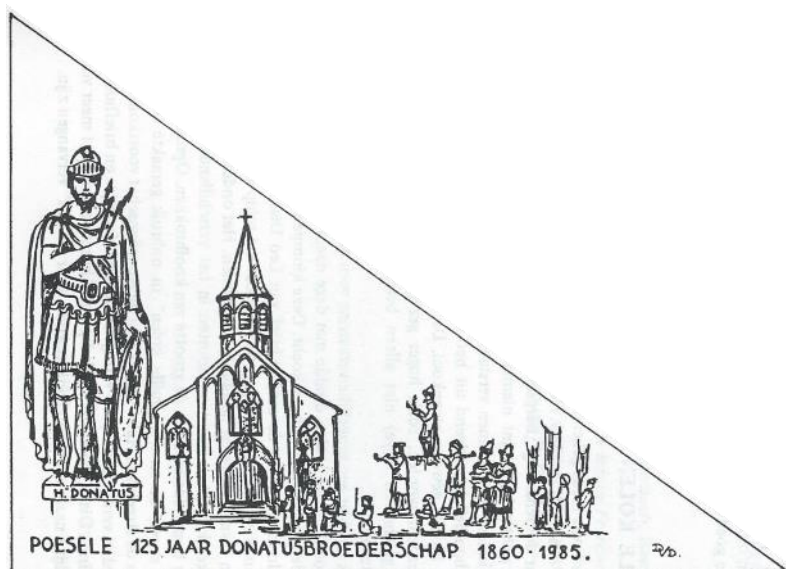
Dit bedevaartvaantje dat de kunstenaress belangeloos voor Poesele ontwierp werd gratis door toedoen van de heemkundige kring Het Land van Nevele uitgedeeld op zondag 14 juli 1985, dag waarop het feest van de heilige gevierd werd. Dit gebeurde tijdens de hoogmis van 9 uur na de zegening met de relikwieën van de heilige.

Om het geheel van de Donatusviering af te ronden zal tijdens het tweede weekend van september (Poesele Kermis) in de Vrije Gesubsidieerde Lagere School, Poekestraat 3, een tentoonstelling plaats vinden over de

³ M. BROECKHOVE, *Devotie in het Vlaamssprekend gedeelte van België tot de H. Donatus, bijzondere patroon tegen schadelijke natuur- en vernielende kunstmatige lichtelementen*, in *Oostvlaamse Zanten*, 1959, nr. 5, blz. 187.

Donatusverering in het algemeen. Een geïllustreerde brochure zal bij deze gelegenheid aan de bezoekers te koop aangeboden worden.

André Bollaert, Poesele

*Bedevaartvaantje Poesele: formaat (binnen kader) 35,5 x 24,
gedrukt op gekleurd papier.*

*Bij het bedevaartvaantje van Poesele bevindt zich links een rechte hoek. Dit
is de oudste bekende vorm van de bedevaartvaantjes in Vlaanderen.*

(Dit artikel verscheen in *Het Land van Nevele*, jg. 16 (1982), afl. 2, p. 134-136.)

IETS OVER OUDE GRAFSTENEN IN DE KERK VAN POESELE

Eertijds was het de gewoonte dat vooraanstaande personen bij hun afsterven begraven werden in hun parochiekerk op een door hen aangeduide plaats. Om deze gunst te bekomen deed men schenkingen aan de kerk onder de vorm van geld, onroerende goederen, stichtingen, enz.

In de parochies waar er een kasteelheer was die de scepter over het dorp zwaaide, zal het vooral hij en zijn familie zijn die het voorrecht genoten in het huis van God begraven te worden. In kleinere parochies zoals Poesele, die nooit in de schaduw van een kasteel en zijn erfdienstbaarheden geleefd hebben, zullen we dan ook geen luxueuse graftomben aantreffen of aangetroffen hebben. Wie zich allemaal in de kerk liet begraven, wat men ervoor betaalde en hoeveel begraafplaatsen er in de vroegere kerk waren, blijft voorlopig een raadsel. In 1762 waren er in elk geval zeker nog drie graven in de kerk want in het verslag van de uitgaven van de kerkrekeningen 1762-1763¹ lezen we dat aan Geraert Verplaetse acht schellingen werden betaald *over het opvullen en erleggen van drij ingevallen graeven inde kercke deser p(roc)hie*. In de huidige kerk, gebouwd in de periode 1852-1855, werden geen personen meer begraven. Bij de oprichting van deze kerk kwam men wel op het idee twee zestiende-eeuwse grafzerken in de buitenmuur, langs de zijde van het koor, in te metselen. Vermoedelijk zullen het de best bewaarde geweest zijn. Waar de stenen oorspronkelijk lagen in de kerk kon niet worden achterhaald. De enige vermelding die we erover terug vonden komt van De Potter & Broeckaert². Wij citeren: "Die twee grafzerken lagen vroeger in den kerkvloer, en zijn zeer wel bewaard gebleven".

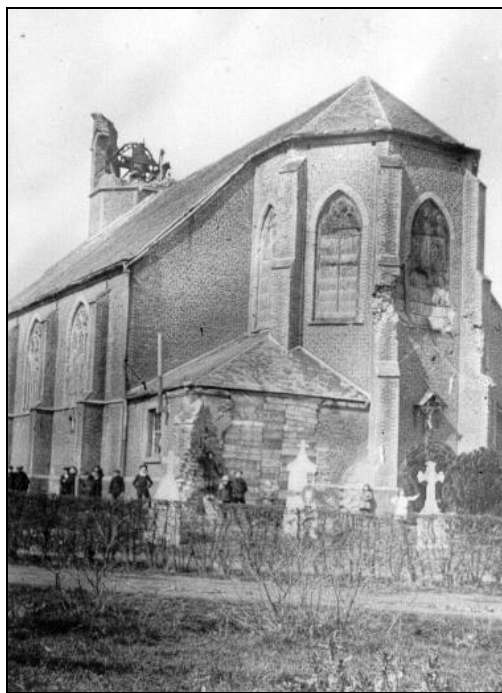
Wie zich de moeite getroost eens achteraan de kerk te gaan kijken, zal echter nog slechts één ingemetselde grafsteen terugvinden, langs de zijde van de sacristie van de misdienaars. De andere steen is verdwenen.

Bij hun terugtocht van de IJzer in 1918 hebben de Duitse troepen te Nevele nog hevig weerstand geboden langs het Schipdonkkanaal.

¹ R.A. Gent, Kerkarchieven, Poesele, nr. 8.

² F. De Potter en J. Broeckaert, *Geschiedenis der gemeente Poesele*, Gent, 1867, p. 24.

Zo werd op 18 oktober 1918 de toren van Poesele kerk opgeblazen en in de daaropvolgende beschietingen werd de sacristie van de pastoor bijna volledig verwoest waarbij een groot gedeelte van het kerkarchief verloren ging en waarbij ook de andere zestiende-eeuwse grafsteen werd vernield. Nog uit hun geschiedenis van de gemeente Poesele, door De Potter & Broeckaert³ weten we dat op de steen de afbeelding van een kelk stond en dat hij eertijds als grafsteen diende voor de laatste rustplaats van Martijn van Biervliet, pastoor te Poesele van omstreeks 1500 tot 1518.

Oostzijde van Poesele kerk in 1918. De toren is opgeblazen en het gat achteraan in de sacristie van de pastoor is dichtgetimmerd. Daar bevond zich de ingemetselde grafsteen van Martijn van Biervliet.

³ F. De Potter en J. Broeckaert, *Geschiedenis der gemeente Poesele*, Gent, 1867, p. 24.

Bij het doornemen van het dossier Poesele in het archief van het Bisdom te Gent stootten we onverwacht op een met de hand geschreven, geïllustreerd boekje in de Franse taal dat handelt over de kerken van Poesele en Meigem en hun interieur. Wij situeren dit werkje omstreeks 1860. Het is wel jammer dat de naam van de opsteller nergens is vermeld. We waren echter aangenaam verrast op te merken dat naast de parochiekerken ook de twee Poeselse grafstenen in dit werkje staan afgebeeld. De anonieme auteur schreef over deze twee stenen het volgende: "Dans le chevet des nefs latérales on a encastré 2 pierres sépulcrales qui ne manquent pas d'intérêt. L'une représente le bailliu de Poesele Gerard De Ruyter & son épouse; l'autre rappelle le souvenir d'un curé nommé Martin van Viervliet. Elles sont parfaitement conservées et datent du 16e siècle."

Verdwenen grafsteen van Martijn van Biervliet, pastoor te Poesele in het begin der zestiende eeuw naar een anonieme tekenaar.

(Archief Bisdom Gent)

Wat de tekst betreft die in de verdwenen grafsteen is gebeiteld is er wel enige onenigheid tussen De Potter & Broeckaert en bovenvermelde anonieme auteur. Volgens de auteurs van onze Oost-Vlaamse dorpsmonografieën bevatte de steen volgende tekst: *Hier light begraven Marine van Biervliet, prochiepape van Poesele, die starf A° XVCXVIII den xix dach van Maerte*. Op de ons bewaarde tekening lezen we echter: *hier light begraven Martin van Viervliet, prochipape van poesele, die starf A° XVC XIIIJ (?) de(n) xi dach va(n) january*.

De juiste schrijfwijze van de naam van de pastoor is van Biervliet, hierin heeft onze anonieme auteur zich kennelijk vergist. Wanneer hij precies overleed doet er misschien weinig toe; toch willen we hierbij wel opmerken dat voor wat de tekst op de nog bestaande steen betreft beide auteurs ook sommige zaken anders lezen. Het gaat hier wel over kleine details doch de ene keer hebben De Potter & Broeckaert gelijk, de andere keer onze anonieme auteur uit het bisdomsarchief.

Zo is het niet uit te maken wie het bij het rechte eind heeft gehad.

De nog bestaande grafsteen meet 139 cm op 84 cm en heeft een lichtgrijze kleur. Hij stelt de Poeselse baljuw Gheerot de Ruuter en zijn echtgenote Lysbette Bultinck voor. Het is de oudste afbeelding van een Poesels echtpaar die we op heden terugvonden.

Volgens De Potter & Broeckaert luidt de tekst op de steen als volgt; (tussen haakjes vermelden wij de verschillen die wij op vandaag menen op te maken uit de tekst): *Hier light begraven Gheerolf (Gheerot) de Ruuter, fs lans, in zijnen levene bailiu van (va) Poecele (c=s), die overleet (overl :t) den xxi van (va) maerte XV^cLV ende Lysbette Bultinc, fa Joos, zijn huusvrauwe, die overleet den xix van april XV^cLV*. Nog volgens dezelfde auteurs was de Ruuter reeds baljuw te Poesele in 1504. Indien hij deze functie tot aan zijn dood in 1555 bleef uitoefenen dan had hij er een ambtstermijn van meer dan een halve eeuw opzitten wat ons toch enigszins wel lang lijkt, doch meer gegevens over baljuw de Ruuter vonden we op heden niet terug.

Grafsteen van Gheerot de Ruiter en zijn echtgenote
naar een anonieme tekenaar.
(Archief Bisdom Gent)

Deze grafsteen, die reeds 135 jaar weer en wind trotseert, is nog in betrekkelijk goede staat; afbeelding en tekst zijn nog duidelijk zichtbaar doch hij vertoont duidelijke tekenen van erosie.

We vinden het persoonlijk echter jammer dat dit zeldzame stukje van ons, toch zo schamel, cultuurpatrimonium tegenwoordig geen betere plaats toebedeeld krijgt. Een deskundige restauratie zou wenselijk zijn en wat ons betreft ware (terug) een plaatsje in de huidige Sint-Laurentiuskerk deze unieke steen zeker niet misgund.

Vandaag nog, bij een bezoek aan het gemeentemuseum van Aardenburg in Zeeuws Vlaanderen, stelden we vast dat de brokstukken van een identieke steen uit dezelfde periode als een kostbaar erfstuk van het verleden te pronken gelegd wordt tussen de vele zeldzame Romeinse vondsten. Voor ons een reden te meer om eens de aandacht te vestigen op wat men zou kunnen beschouwen als Poeseles belangrijkste bezienswaardigheid. Wij durven echter stilletjes hopen dat door de bevoegde instanties het nodige zal gedaan worden om deze getuige van ons verleden voor de toekomst te bewaren. Men zou er hen die na ons komen zeker een dienst mee bewijzen.

André Bollaert, Poesele

(Dit artikel verscheen in *Het Land van Nevele*, jg. 17 (1986), afl. 4, p. 262-267.)

DE O.L. VROUW-KAPEL IN DE BEENTJESSTRAAT TE POESELE

De vroegere kapel (1740 - 1940)

In het jaar 1740 werd door de ontslagnemende kerkmeester Joannes Baffort rechtover de toenmalige pastorie een kapel opgericht toegewijd aan Onze-Lieve-Vrouw ter Nood. Als we De Potter en Broeckaert¹ mogen geloven kende deze kapel sinds haar oprichting een grote toeloop. Zij beschreven het gebouwtje als volgt: *"Het is een klein gebouw met een spits dak en twee vensters, en dat aan den gevel eene soort van portaal heeft, waarboven men leest: O allerliefste Vrouw ter Nood Bewaer ons van een kwade dood. Boven den gevel rijst een torentje, bestaande uit vier houten pijlers, waarboven zich de achthoekige spits verheft, die met een kruis is bekroond. Onder de voorwerpen, waarmede zij versierd is, bemerkt men verscheidene schilderijtjes of ex voto's."*

In het archief van het bisdom Gent (dossier Poesele) is nog een schets bewaard van deze kapel zoals De Potter en Broeckaert ze beschreven. Ze is van de hand van een anonieme tekenaar² en mag gesitueerd worden omstreeks 1860.

Baffort of Beaufort, zoals men hem ook noemde, werd geboren in 1687 en kwam zich omstreeks 1724 te Poesele vestigen. Joannes Baffort woonde rechtover de toenmalige pastorie en was gehuwd met Marie De Vos. In een eerste huwelijk met Petronella Verdonckt had hij drie kinderen verwekt: Joannes (°1713), Pieter (°1714) en Philippus (°1717) die tot aan hun huwelijk bij hem inwoonden evenals Livina Galle, de moeder van zijn tweede echtgenote³. Uit de notities van de toenmalige pastoors⁴ en uit de kerkrekeningen⁵ blijkt dat Baffort een schrijnwerker-timmerman moet geweest zijn die naast deze activiteiten zich ook nog verdienstelijk maakte

¹ F. DE POTTER en J. BROECKAERT, *Geschiedenis van de gemeente Poesele*, blz. 25 - 26.

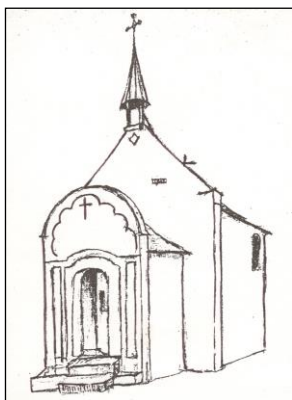
² Zie ook A. BOLLAERT, iets over oude grafstenen in de kerk van Poesele, in *Het Land van Nevele*, jg. XVII (1986), blz. 264.

³ RAG, kerkarchief 4, Poesele: status animarum 1728 e.a. notities.

⁴ RAG, kerkarchief 4, Poesele: status animarum 1737 e.a. notities.

⁵ RAG, baronie Nevele, Poesele, nrs. 1615 en 1616, kerkrekeningen 1740 - 1773.

als metser en schilder, een all-round vakman voor die tijd. Hoewel hij in 1735 als pastorale tiende slechts 12 schellingen betaalde, en hiermee tot de vijftien laagste betalers behoorde, moet hij voor de normen van die tijd een welstellend man geweest zijn. In een periode dat het overgrote deel van de bevolking geen bakstenen huis bezit slaagde hij erin een stenen kapel op zijn grond op te richten. Daarbij moeten we nog vermelden dat reeds in 1734 dezelfde Baffort een nieuwe woning liet⁶ bouwen langs de Bredeweg, ongeveer halverwege het *Kruiske* en de *Neerschuurbeek*. Pastoor Leyten vermeldde dit gebeuren in zijn parochieregister⁷ en pende er de woorden "*den moeijal*" bij neer. Dit laatste slaat terug op Baffort en doet ons vermoeden dat het tussen pastoor Leyten en Joannes Baffort niet altijd koek en ei was. Misschien was het daarom dat onze kapelbouwer wachtte tot pastoor Leyten overleden was om de kapel met de hele inboedel aan de kerk over te maken.

De kapel anno 1860 naar een anonieme tekenaar.

(Archief Bisdom Gent)

De schenkingsakte, opgemaakt op 12 maart 1757, vermeldt dat de kerk ertoe gehouden werd de kapel te onderhouden en te herstellen indien nodig. Als aanbeveling wordt het aanstellen van een kapelmeester vooropgesteld. Deze akte werd samen met meerdere oude documenten op 11 april 1967 door E.H. Smesman aan het Rijksarchief in Gent overgemaakt⁸. Een afschrift van dezelfde akte vonden we ook terug in de

⁶ Tot op heden is Bredeweg nr. 3 bewoond door de heer en mevrouw Julien en Anna Van Oost-De Vreeze.

⁷ RAG parochieregisters, Poesele 1.

⁸ RAG, kerkarchief 4, Poesele - zie bijlage.

kerkrekeningen van 1757 en in de losse notities die pastoor Feyerick ons achterliet⁹.

Waarom Joannes Baffort de kapel oprichtte zal wel steeds een raadsel blijven; misschien kadert het gewoon in de grote verering die O.L.V. te beurt viel gedurende de achttiende eeuw en dient geen speciale reden gezocht te worden. Over de periode waarin Baffort de kapel aan de kerk schonk zijn wel enige gegevens over hem bekend. Zo vonden we dat hij en zijn echtgenote op 30 november 1756 een bedrag van 25 ponden aan de kerk schonken *"op conditie nochtans dat dese kercke aen dito Baffort syn leven gedenkende jaerlycx moet betaelen een somme van 15 sch. gr."*. Op de dag van de schenking zelf wordt aan Baffort en zijn echtgenote bevestigd dat de bisschop van Gent, de baljuw en de pastoor hen voortaan toelaten *"eene particuliere plaetse inde kercke deser prochie onder den oxael"* te bezetten mits de betaling van tien stuivers per jaar. Naar alle waarschijnlijkheid was dit laatste gebeuren wel de rechtstreekse aanleiding tot de schenking. Vermelden we nog dat Pieter Baffort, de tweede zoon van Joannes, in 1757 de verbouwing van de pastorie toegewezen krijgt waarbij een bedrag van 150 ponden groten wisselgeld gemoeid was. Kort na de schenking werden door de baljuw en de pastoor Joannes Van Oost als *cappelle meester* aangesteld. Evenals de kerkmeesters dienden de kapelmeesters de eed af te leggen in handen van de baljuw of bij diens afwezigheid in handen van *den procureur d'office*. Op 5 mei 1760 legt Guilliame Van Doorne de eed af als nieuwe kapelmeester en worden P 30 - 9 - 2 - 6 geteld als ontvangsten. De uitgaven bedroegen P 27 - 12 - 0 waaruit we mogen afleiden dat de kapel in deze periode ernstig werd verfraaid of aan serieuze herstellingen toe was. De kerkrekeningen van 1763 melden een netto inkomen van vijf ponden groten. Met dit bedrag en het positief saldo dat de rekening van kapelmeester Van Oost vertoonde, werd J. Van Eeckhaute uit Gent betaald *"voor het schilderen ende vergulden van de autaeren van O.L-Vrouwe ende Sint-Anna"* in de kerk. In 1765 werd een positief saldo van P 3 - 10 - 0 voorgelegd en vier jaar later op 8 januari 1769 werd Judocus Dhondt als nieuwe kapelmeester beëdigd, een bedrag van de inkomsten of uitgaven werd niet vermeld.

De laatste vermelding van een kapelmeester dateert van 19 augustus 1773. Het was Joannes De Schrijver, de ontslagnemende kerkmeester, die de eed aflegde in de handen van Jan Frans Van Melle *procureur d'office* bij

⁹ RAG, kerkarchief 4, Poesele: status animaium 1737 e.a. notities.

afwezigheid van baljuw J.E. Delzoy. Over de vorige kapelmeester werd het volgende neergeschreven: *"Judocus D'hondt heeft ingebracht sijnen sleutel als capellemeester die dannof heeft gedaan rek. aen heer pastoor die daarmede heeft gecocht sieraden voorde kercke"*.

Na 1773 vonden we geen melding meer van kapelmeesters nochtans is deze functie blijven bestaan tot in deze eeuw. Van de negentiende en de twintigste eeuw vonden we trouwens nergens nog schriftelijke gegevens terug over deze kapel. Enkel dit nog: burgemeester J.F. De Mulder verklaarde aan De Potter en Broeckaert¹⁰ dat na het bouwvallig verklaren van de parochiekerk in 1850 gedurende een drietal maanden de goddelijke diensten in deze kapel werden opgedragen. Ons wist men te vertellen dat Ursula Peirens de laatste kapelmeesteres was en dat Marie Haerens, echtgenote van August De Keyzer, omstreeks 1920 een som geld schonk om de kapel te laten opkalfateren.

Op 27 mei 1940, enkele ogenblikken na de vernieling, nam ons lid de heer Adhemar Mestdach deze foto van de puinen van de O. L.-Vrouwkapel en zorgde zo voor een uniek tijdsdocument.

¹⁰ F. DE POTTER en J. BROECKAERT, *Geschiedenis van de gemeente Poesele*, blz. 25 - 26.

Tweehonderd jaar na haar oprichting, tijdens de beschietingen van de meidagen 1940, werd de kapel door een obus volledig verwoest¹¹.

De huidige kapel (1957 - 1987)

Vele Poeselaars keken ietwat verwonderd op toen in de zomer van 1957 een gedeelte van de tuin van rustend onderwijzer Pieter Mestdach in beslag werd genomen voor het oprichten van een nieuwe kapel. Uit krantenknipsels van die tijd zou men verkeerdelijk kunnen opmaken dat het hier ging om een initiatief van enkele inwoners, doch dit is volledig verzonnen. Opdrachtgever-bouwheer was het gemeentebestuur van Poesele dat van het Ministerie van Wederopbouw een bedrag van 50.000 frank had weten te bekomen tot het heroprichten van de vernielde kapel. Aan de Poeselse Kerkfabriek werd 10.366 frank oorlogsschade toegekend (5.366 frank in baar geld en 5.000 frank in obligaties) die moesten dienen

voor de bemeubeling van het gebouw. De werken werden toegezegd aan aannemer Georges Blancke & zoon uit Poesele; architect was de heer Claes uit Drongen. De nieuwe kapel is een sober grauw gebouw opgetrokken in baksteen afkomstig uit de streek van Oudenaarde en bedekt met rode pannen van het type *beaucourc*. Het is een vergrote uitgave van de kapel die zich langs de Bredeweg bevindt op *Goed ten Briele*.

De huidige kapel

¹¹ Volgens de notities van E.H. Roegiers gebeurde dit op 27 mei (Liber Memorialis 1940 - 1973, blz. 3).

Langs de binnenzijde is de kapel 3,5 meter lang, 2,5 meter breed en 3,15 meter hoog. Op beide zijwanden boven de twee kleine raampjes was een tekst aangebracht die bij de laatste schilderbeurt achteloos werd overschilderd. De tekst op de rechterwand¹² is totaal onleesbaar geworden doch op de linkerwand lezen we nog vaag *"ik ben de maagd der armen"*. Een nieuwe schilderbeurt is echter noodzakelijk en ook de bepleistering boven de dubbele ingangsdeur is aan herstelling toe.

Op het altaar staat het beeld van O.L.-Vrouw van Banneux. Het is 160 cm hoog, kostte 3.400 frank en werd vervaardigd in het atelier van de Brugse kunstenaar Dupont. Tevens werden vier stoelen aangekocht en een offerkandelaar in smeedijzer.

Op 7 december 1957 's avonds had de plechtige inwijding plaats door E.H. Smesman vergezeld door de E. Zusters van het klooster en enkele gelovigen. De kapel is eigendom van de Poeselse kerkfabriek die moet instaan voor haar onderhoud. Enkele jaren terug werd het oorspronkelijke pad rond de kapel uitgebroken en vervangen door kleine kasseien. Een echte bidplaats kan je dit Mariaheilgdom niet noemen, toch valt het op hoeveel kaarsen er nog aangestoken worden (bijna dagelijks) ter ere van O.L. Vrouw, vooral tijdens de examenperiodes en dit reeds sinds haar oprichting tot op de dag van vandaag.

André BOLLAERT Poesele

Bijlage

Den onderschreven Joannes Baffort insetene der Parochie en vrij: eygdomme van Poessel comt te cederen de cappelle (staende rechtover de pastorije van Poessel, door de voornoemden Joannes Baffort gesticht en gebauwt) met al t'wasch, ornamenten en alles dat in de selve is berustende) ande Kercke van Poessel en ter haeren profijte, soo van offerande omhaelen met de schale, en andere incomen present en toecomende. Mits nochtans dat de voorseyde kercke op haer t'last is

¹² Eertijds stond er: "Ik kom het lijden verlichten".

anveerdende van de voorseyde cappelle t'onderhouden van noodighe reparatie, en restauratie dies noodigh sijnde.

Soo ist' dat den voornoemden Baffort hem van alles t'eenen mael ontblootenden ten dienijnde den sleutel der voorseyde cappelle levert in d'handen van den heer pastoor, als over de selve directie hebbende mits metter tijdt te stellen eene cappelle meester naar beliefte van den heer Pastor & Balliu.

actum 12 maart 1757
get. Joannes Baffort
R. Feyerick, pastor
Guilliaeme Van Doorne

(Dit artikel verscheen in *Het Land van Nevele*, jg. 18 (1987), afl. 3, p. 161-168.)

POESELE DOORGELICHT TIJDENS DE CONTRAREFORMATIE VIA DE KERKREKENINGEN EN DE VISITATIEVERSLAGEN VAN BISCHOP TRIEST

WAT VOORAFGING... POESELE IN DE HERVORMINGSTIJD

De reformatie of hervorming in de Kerk tijdens de 16^e eeuw, waaruit de protestantse kerken ontstonden, drong door tot in het kleinste dorpje van Vlaanderen. Ook Poesele ontsnapte niet aan de nieuwe ideeënstroom en evenmin aan het geweld dat hiermee gepaard ging. Of hier tijdens de Beeldenstorm (augustus 1566) schade werd aangericht in de kerk is ons onbekend. Tot op heden vonden we geen bronnen terug die hiervan gewag maken.

De calvinistische opmars in Vlaanderen was echter niet te stuiten en ook alhier kon de nieuwe leer rekenen op enkele volgelingen. Na de oprichting van de Bloedraad door Alva vonden velen het veiliger de plaat te poetsen en uit te wijken naar de Noordelijke Nederlanden of Engeland. Toen tijdens de nacht van 2 op 3 maart 1568 een grootscheepse razzia werd gehouden in Vlaanderen noteerde men in het Land van Nevele de namen van 28 gevluchte ketters waaronder Lieven Coene en zijn vrouw uit Poesele¹. Zij weken vermoedelijk uit naar Engeland. Toen in 1578 calvinistische kerkgemeenten werden opgericht in o.a. Nevele, Landegem, Merendree en Vinkt vinden we Lieven Coene, die blijkbaar een behoorlijke opleiding had gekregen, op 3 november 1578 terug als predikant in Vinkt². Dezelfde functie had hij voordien reeds enkele maanden uitgeoefend in het West-Vlaamse Pittem. Gevlucht voor de voortdurende onlusten werd hij op 1 augustus 1580 door de classis van Beoostenblijde te Triniteit (een verdwenen dorp in Zeeuws-Vlaanderen in de omgeving van Terneuzen) als predikant aangesteld.

¹ F. DE POTTER & J. BROECKAERT, *Geschiedenis van Oostwinkel*, blz. 15.

² J. DECAVELE, Het Land van Nevele in de hervormingstijd, in *Het Land van Nevele*, jg. XII (1981), afl. 4, blz. 165.

De bedienaar van de katholieke godsdienst in deze woelige tijden te Poesele was tot 1568 een zekere Martin Croquet³. Hij werd opgevolgd door Jan Wildemeersch (1568-1585) die op zijn beurt de bediening van de eredienst moest overlaten aan "deservitor" Jan van der Brugghe die resideerde als pastoor in Meigem van april 1588 tot oktober 1589⁴. De laatste jaren van de 16^e eeuw moest Poesele het vermoedelijk zelfs zonder katholiek priester stellen tot Jan-Baptist van den Brande, pastoor van Sint-Martens-Leerne en deservitor van Sint-Maria-Leerne, in 1601 ook de bediening van de zielzorg alhier kreeg toegewezen.

Op het eind van de 16^e eeuw was Poesele trouwens bijna geheel ontvolkt. Het bewijs hiervan vinden we terug in twee getuigenissen afgelegd de tweede lauwmaand (januari) 1614 te Gent in een proces voor de Raad van Vlaanderen tussen grondbezitter Jan van der Cameren fs Willem en Maarten della Faille, heer van Nevele⁵. De eerste opgeroepen getuige Jan de Groote, fs Jan, 62 jaar oud was kleermaker van beroep en woonde naar eigen zeggen reeds vijftig jaar te Poesele. Hij verklaarde dat in de periode augustus 1579 en mei 1592 alle percelen alhier vaag en onbebouwd waren met uitzondering van deze welke door de eigenaars zelf werden gebruikt. De tweede getuige, Joos Van Doorne was landman en 50 jaar oud. Hij was in 1584, kort na de val van Gent, alhier komen wonen. Volgens deze getuige lagen de gronden van Willem van der Cameren⁶ er ongecultiveerd en verlaten bij. Door de grote verwoestingen die tussen 1579 en 1583 waren aangericht, had het heel wat geld gekost om de hofstede opnieuw op te bouwen. In deze periode waren er te Poesele slechts drie of vier gezinnen meer en het duurde tot in 1596-1597 alvorens de eerste gronden opnieuw konden verpacht worden. Van Doorne bezat zelf vier gemeten land die hij pas in 1607 voor het eerst heeft kunnen verhuren.

³ F. MICHEM, De pastoors van het Land van Nevele, in *Het Land van Nevele*, jg. IV (1973), afl. 4, blz. 182.

⁴ F. MICHEM, a.w., jg. IV (1973), afl. 3, blz. 144.

⁵ W. STEVENS, "De Raad weet raad", voordracht op 24.3.1991 te Zeveren over de werking van de Raad van Vlaanderen.

⁶ De bedoelde eigendommen van Willem van der Cameren waren gelegen langs de huidige Bredeweg tussen de Beentjesstraat en de Neerschuurbeek.

Ook de windmolen die Jacob van Renterghem in 1574 liet oprichten, overleefde de troebele tijden niet. Vóór 1587 was hij reeds vernield. Pas in 1639 zal door Christiaen Braet een nieuwe windmolen worden opgericht langs de overkant van het straatje dat de verbindingsweg vormt tussen de huidige Bredeweg en de Poekestraat op het perceel land dat het Klein Kouterken van het Goed ten Briele werd genoemd.

Nog in de omgeving van de molen stond de "taveerne" Het Popelierken die in het landboek van 1587 beschreven werd als een *gherunueert hofstedeken*.

De klok in de kerktoeren werd in 1580⁷ geroofd zodat de kerkelijke diensten voortaan door trommelgeroffel dienden aangekondigd.

DE AFBAKENING VAN DE PAROCHIE, HAAR AFHANKELIJKHEID EN HAAR INKOMSTEN

Vanaf de vroege middeleeuwen maakte Poesele deel uit van het bisdom Doornik en de dekenij Gent. Toen op 7 augustus 1561 het bisdom Gent werd ingesteld en opgesplitst in acht dekenijen werd de parochie onder het toezicht van de dekenij Deinze geplaatst, dit tot in 1642. Toen deed zich voor deze kleine parochie van amper 252 ha een ongewone opsplitsing voor.

Het ontbreken van een brug over de Poekebeek had tot gevolg dat de inwoners van het Poeselse gedeelte van de wijk Kerrebroek tijdens een groot gedeelte van het jaar van het dorpscentrum waren afgesloten. Daarom werd de wijk in zijn geheel bij de parochie Nevele ondergebracht. Voor het wereldlijk bestuur bleef de wijk verdeeld over Poesele en Nevele. Enkele Poeselse burgemeesters woonden zelfs op de wijk Kerrebroek en werden te Nevele begraven.

Dat de parochie Poesele (samen met Meigem) in 1642 werd ondergebracht in de dekenij Tielt had tot gevolg dat de gemeente nu verdeeld was over twee dekenijen. Deze toestand bleef bestaan tot in 1803. Toen werd de

⁷ F. MICHEM, Persoonlijke notities over Poesele.

dekenij Nevele opgericht en werd Poesele onder haar toezicht geplaatst⁸. De abdij van Prez Porchains bij Doornik was de voornaamste tiendheffer. Het voordragen van de pastoor gebeurde door de proost van het Gentse Sint-Baafskapittel. Na de oprichting van het bisdom Gent kwam deze waardigheid toe aan de bisschop⁹.

De eerste bedienaars van de kerk waren paters Norbertijnen van de abdij van Drongen die niet ter plaatse verbleven maar resideerden in de nabije omgeving of in het klooster te Drongen. Deze toestand bleef bestaan tot in 1628.

De pastorie en het koor van de kerk werden onderhouden door de abdisse van de abdij van Notre Dame des Prez Porchains die eveneens de jaarlijkse bezoldiging van de koster, ten bedrage van £ 5, voor haar rekening nam.

Voor haar inkomsten kon de parochie, naast de offeranden en de verkoop van was (kaarsen), slechts rekenen op enkele pachten van eigendommen en enkele renten die aan de kerk toebehoorden. De percelen die tot het kerkpatrimonium behoorden kan men op vandaag nog situeren dank zij de nog bestaande toponiemen. Zo is er op Nevele Veldeken de *kerckenstock* en in Poesele zelf de *kerckemeersch*, de *kerckenbulk* en de landerijen rondom de vroegere pastorie.

Volgende renten waren aan de kerk verschuldigd (zie kaart)

1. Een rente van 3 schellingen groten per jaar betaalbaar op Sint-Andriesdag op het perceel land dat rechtover de kerk ligt.
2. Een rente van een stoep wijn, vervangen in de praktijk door 3 schellingen groten per jaar, op een perceel van 1097 roeden groot gelegen ten zuiden van de kerk.

⁸ A. BOLLAERT, Het onderscheid tussen de parochie en de gemeente Poesele, in *Het Land van Nevele*, jg. XIV (1983), afl. 2, blz. 113, 114.

⁹ F. MICHEM, Persoonlijke notities over Poesele.

De eerste jaren van de 17^e eeuw

Het lijkt geen twijfel dat de toestand waarin de kerk zich bevond in het begin der 17^e eeuw bedenkelijk was. Haar inkomsten waren gering, toch werden heel wat verbeterings- en herstellingswerken uitgevoerd doch enkel als het echt niet anders kon. Voor het aanbrengen van versieringen ontbraken gewoon de middelen. Een klok was er nog niet en de kerkelijke erediensten werden nog steeds door trommelgeroffel aangekondigd¹⁰. Het zijn vooral de kerkrekeningen uit die periode die ons heel wat leren over de toestand van de kerk en over de uitgevoerde werken.

De oudst bewaarde rekening behelst de jaren 1607 tot 1612 en vermeldt naast de inkomsten en de uitgaven van de kerk ook deze van de armendis. De inkomsten over deze periode bedroegen £ 32-14, de uitgaven £ 43-10. Daar de vorige kerkrekening van Bartholomeus De Vos sloot met een batig saldo van £ 21-2 kon kerkmeester Andries Puts toch nog een overschot van £ 10-6 aan zijn opvolger Joos Van Doorne overmaken.

De rekening van kerkmeester Joos Van Doorne (1613-1615) ontbreekt doch in de daaropvolgende rekening (1616-1620), bijgehouden door Niclaeys Hemelsoete, zien we in de overdrachten dat deze afsloot met een batig saldo van £ 8-4-2-11.

Al deze werkzaamheden zorgden ervoor dat de uitgaven de inkomsten overtroffen. De rekening werd op 6 december 1622 aan de plaatselijke kerkelijke en wereldlijke gezagsdragers overhandigd met een negatief saldo van £ 0-18-6.

¹⁰ De trommelaars waren van:

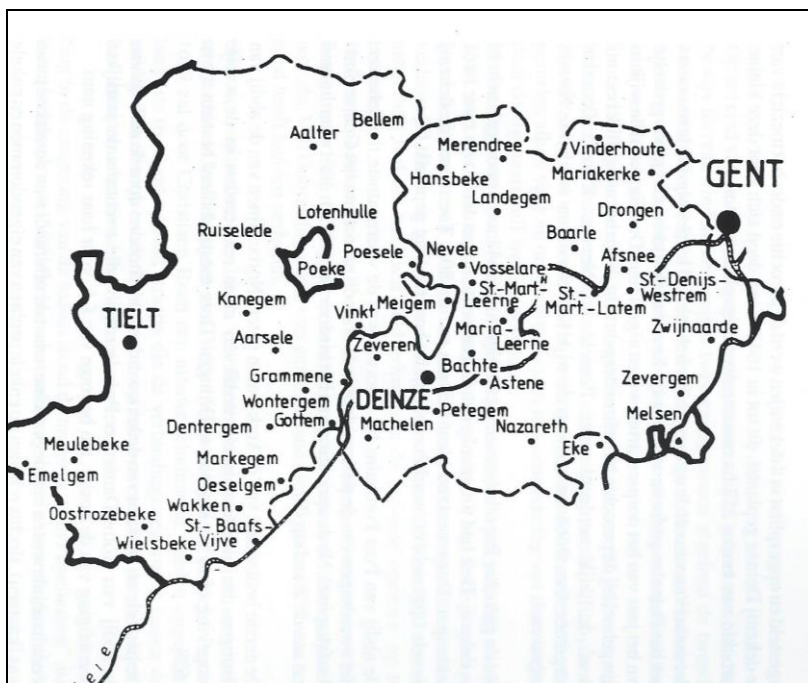
? tot 1610: Joos Taelboom

1611 tot ? : Daniel Wytouck

1616 tot 1621: Jan van de Putte

1622 tot 1623: Pieter de Cloet

1624 tot ? : Jan van de Putte (herbergier en koster)

De dekenijen Tiel en Deinze na 1642.

Poesele werd toen ingedeeld bij de dekenij Tiel. (Poeke maakte geen deel uit van deze dekenij maar behoorde tot de dekenij Torhout die deel uitmaakte van het bisdom Brugge).

Kaartfragment uit Het bisdom Gent, met decanaten en parochies na 1612, in Het bisdom Gent, vier eeuwen geschiedenis (1559-1991), Gent, 1991.

Tijdens de periode 1621-1624 gingen de herstellingswerken gewoon verder. Aan het hoogkoor werd schalieberd verwerkt en werden de gaten in het dak gestopt door Adriaen Wittevronghel. Franchois Boschman leverde schaliën (£ 6-10) en ten huize van Jan Van de Putte werd o.a. *teeringhe ghedaen* bij het aanbesteden van de *ghelassen vensters* en het witten van de kerk. Kerkmeester Joos Van Doorne kon niet anders dan op

18 december 1625 zijn rekeningen van de voorbije vier jaren voorleggen met een tekort van £ 9-16-7.

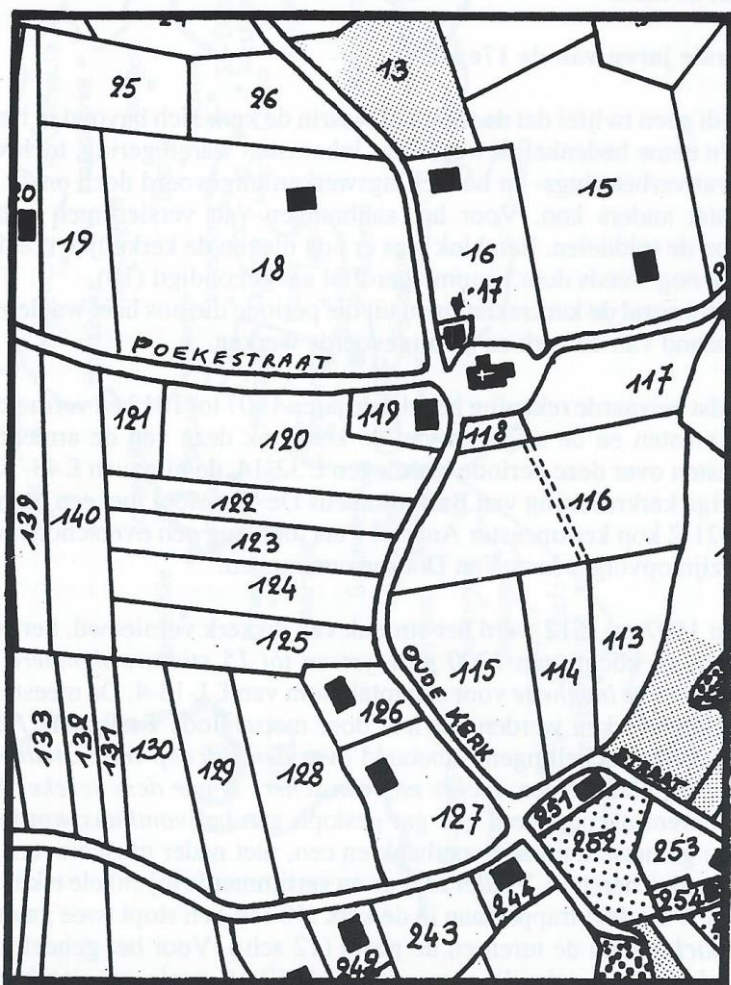
Tussen 1607 en 1612 werd het strodak van de kerk vernieuwd, het oud stro verkocht en kocht men *1200 plaveysteen tot 15 stuivers thonderd om de kercke vlour te legghene* voor een totale som van £ 1-13-4. De meeste van de herstellingswerken werden verricht door metser Joos Taelboom. Aan hem worden ook 8 schellingen uitbetaald *over den lijfcoop int besteden vande kercke*. Hij plaatste een *ancker met een schers omme dese kercke*. Aan het Sint-Laurentiuskoor werd een gat gestopt, aan het *vonthuus* (=doopkapel) worden twee trappen gemetseld en een voetbank en een, niet nader omschreven, andere bank werden hersteld. Verder zaagde en vertimmerde hij enkele eiken kepers (21 sch. 4 d.), legt trappen aan in de kerk (10 sch.) en stopt twee gaten in het *ticheldack* tussen de toren en de gevel (12 sch.). Voor het geheel van zijn *handtghedaet* (=arbeid) ontvangt hij £ 12-16 zoals op voorhand was overeengekomen.

Jacques De Meyer ontving £ 3 voor het dekken, zagen en leggen van een *eecken bert* op de kerk en Niclaeys Droomaert leverde 1170 schelven stro voor het dekken van de benedenkerk. Pieter Claeys klaarde dit labeur in acht dagen en ontving hiervoor 28 sch. 8 gr. Het dak boven het hoogkoor werd met tichels toegedekt.

DE VISITATIEVERSLAGEN VAN BISCHOP TRIEST

Één van de besluiten van het Concilie van Trente (1545-1563), dat een antwoord trachtte te geven op de reformatie, bestond erin dat de bisschop de opdracht toegewezen kreeg om de twee jaar alle parochies van zijn bisdom te bezoeken.

Antonius Triest (°Beveren 1576) die in 1622 als bisschop van Gent werd aangesteld, gaf zo goed hij kon gevolg aan dit decreet en bezocht gemiddeld om de drie jaar, als de tijdsomstandigheden het enigszins toelieten, de 150 parochies van zijn bisdom. In tegenstelling tot de dekenen, die elk jaar tussen Pasen en Sinksen hun parochies moesten bezoeken en hiervan schriftelijk verslag uitbrengen aan hun bisschop vóór half juli, was de bisschop niet verplicht een verslag te maken van zijn bezoek. Bisschop Triest deed dit echter wel.

Detail uit de gereconstrueerde kaart van Poesele uit 1670. De percelen 119 en 120 waren belast met een rente van 3 schellingen groten per jaar. Het perceel 116 was belast met een rente van een stoop wijn. De stippellijn duidt de (nog bestaande) kerkwegel aan.

De bewaarde verslagen die in het Latijn werden opgesteld zijn in 1976 te Leuven uitgegeven door prof. Michiel Cloet, toen docent aan de K.U.L. De verslagen die het Land van Nevele aanbelangen werden door ons bestuurslid de heer Jozef Van de Casteele vertaald. Van enkele parochies verscheen reeds een bespreking in onze vorige tijdschriften¹¹. Tijdens zijn ambtsperiode (1622-1657) bezocht de bisschop Poesele negen maal.

14 september 1624, het eerste visitatieverslag.

Na Poesele bezocht de bisschop eveneens Meigem, Vosselare, Nevele en Landegem.

De inwoners - er worden nauwelijks 25 gezinnen geteld - hebben veel uitgegeven voor het herstellen van de kerk, maar ze is nog altijd in zeer slechte staat, zo erg was de vernieling geweest. Er is hier geen uitrusting, geen biechtstoel, geen preekstoel, geen doopvont, geen vaatwerk voor het bewaren van de geconsacreerde hosties en de heilige oliën. Als er hier sacramenten moeten toegediend worden, wordt alles te Lotenhulle gehaald of moeten de inwoners naar dat dorp gaan. Nochtans wordt er hier afwisselend met Lotenhulle een mis gecelebreerd en een preek gehouden. Gezien die toestanden werden de inwoners vurig aangezet om de kerk van het nodige te voorzien, want anders zou het interdict er worden opgelegd. Het kerkhof is niet afgesloten. Over de pastoor en zijn coadjutor werd hetzelfde verteld als te Lotenhulle. Een goede pastorie die met de bijdragen van de dorpelingen werd hersteld, doch zij vergt nog wat reparatie. Men notere dat, indien de dorpsheer, de baron van Nevele, wat meer ijver betoonde voor de kerken van zijn rechtsgebied, al die gebouwen op een behoorlijke manier kunnen hersteld worden.

Het verwondert ons dat de bisschop in dit verslag melding maakt van het ontbreken van een biechtstoel en een preekstoel daar beide meubels

¹¹ E. CIETERS, J. VAN DE CASTEELE, Nevele in de visitatieverslagen van bisschop Triest, in *Het Land van Nevele*, jg. VII (1976), afl. 4, blz. 187-213. A. MARTENS, Hansbeke in de visitatieverslagen van bisschop Triest, in *Het Land van Nevele*, jg. XIX (1988), afl. 2, blz. 131-145. J. LUYSSAERT, Merendree in de visitatieverslagen van bisschop Triest, in *Het Land van Nevele*, jg. XX (1989), afl. 3, blz. 178-203.

vermeld staan in de kerkrekening van 1620. Een *vonthuus* werd reeds vermeld vóór 1612. Van vaatwerk is nauwelijks sprake in de rekeningen, enkel een *ghelaseken* voor de wijn en *twee tinne pottkens omme wijn & water inne te doen* (1608).

De reeds geleverde inspanningen om de kerk in te richten zoals het hoort, werden blijkbaar door bisschop Triest gewaardeerd want de boven het hoofd hangende schorsing van de kerkelijke bedieningen werd niet uitgesproken.

Wat de godsdienstbeleving betreft, leren de kerkrekeningen ons dat in 1610, 1611 en 1612 een delegatie uit Poesele het beeld van de H. Mauritius droeg in de Sinksenommegang te Nevele¹². In zijn verslag over Nevele heeft de bisschop het ook over de grote volksdevotie tot de H.Mauritius¹³.

Op Pasen werden aan de communicanten *lijfcoucken* (=peperkoek) uitgedeeld. Naast giften in speciën ontving de kerk ook enkele giften in natura, zoals bv. tarwe die in 1608 *ter eren van St.Laurentius gheoftert was*. Deze offeranden werden verkocht en ingeschreven bij de ontvangsten van de kerk.

Daags voor zijn bezoek aan Poesele bezocht de bisschop Lotenhulle. Over de pastoor en de coadjutor noteerde hij het volgende: "De pastoor is een ingoede en eerlijke man, wel ziekelijk. Er werd hem om die reden een coadjutor toegezegd want hij bedient ook de naburige parochie Poesele. Om de beurten celebreren zij op zon- en feestdagen de mis maar de pastoor predikt. De coadjutor is ook een ingoed man, maar zo jong en een beetje ijdel. Er werd hem erop gewezen en hij beloofde zich te beteren". Laurens Weyns was pastoor te Poesele van 1616 tot 1624, hij werd opgevolgd door Pieter Mansheer die alhier op 16 januari 1628 overleed. De

¹² A. JANSSENS, H.Mauritius, kerkpatroon van Nevele, in *Het Land van Nevele*, jg. XXII (1991), afl. 1, blz. 36, 37.

¹³ E. CIETERS, J. VAN DE CASTEELE, a.w., blz. 191.

naam van de coadjutor vonden we niet terug. De pastorie was gelegen in de Beentjesstraat op ongeveer 150 meter van de kerk¹⁴.

De heer van Nevele was toen Jean della Faille (1566-1649), oudste zoon van de 16 kinderen van Maarten della Faille (1544-1620)¹⁵.

7 september 1630, het tweede visitatieverslag.

De bisschop diende het Vormsel toe en bezocht dezelfde dag ook Lotenhulle.

VORMSEL. Vroeg in de morgen vertrok de bisschop uit voornoemde fort en begaf zich naar de kerk van Poesele die nog altijd in een miserabele staat verkeert. In die kerk wijdde hij een altaar ter ere van de heilige Laurentius, een tweede ter ere van de heilige Rumoldus en diende het vormsel toe. De kerk heeft maar een gebrekkig tabernakel, veel van de uitrusting ontbreekt er; ze is nochtans hersteld met hoge bijdragen van de bevolking. Er is een voortreffelijke doopvont. Het kerkhof is niet afgesloten. De pastorie is degelijk en goed gelegen. De rekeningen zijn goed bijgehouden, maar de grenzen van de pastorale goederen werden niet aangegeven en vermeldden niet de hypotheken op de rentegoederen. De rekeningen van de armendis werden niet voorgelegd, want ze waren nog niet vereffend. De pastoor heeft een goede naam, maar hij zingt zelden de vespers, hoewel hij bijna dagelijks de mis celebreert. Voor wat de vespers betreft voert hij als excuus aan dat hij geen koster heeft. In alles is hij vooruitziend en ijverig. Het gezinsregister is niet conform aan de decreten van de bisschop wat betreft de bewoordingen waarmee gevormden en catechisanten worden vermeld. (In de marge: deze pastoor wordt gewezen op zijn koleriek karakter, in woede ontsteken deelt hij gemakkelijk klappen uit; hij schijnt ook niet veel studiegeest te hebben, vandaar zijn saaie preken; er wordt ook verteld dat hij bomen heeft uitgekapt tronck eecken.) Er is geen passende monstrans, wel een zilveren pixis en kelk. Het volk, de magistraat, de kerk- en armendismeesters hebben een goede naam. De bevolking telt

¹⁴ Thans Beentjesstraat 13, bewoond door dhr. en mevr. Jos en Trees Vaneyghen-Coppieters.

¹⁵ E. CIETERS, J. VAN DE CASTEELE, a.w., blz. 194.

nagenoeg 100 zielen en allen leven de voorschriften van de kerk na. Er zijn hier geen relieken en er worden geen aflaten verleend.

Bisschop Triest bracht de nacht van 6 op 7 september door in het fort Philip te Aalter waar een broer van hem commandant was¹⁶.

Ondanks nieuwe herstellingswerken, die nog maar pas waren uitgevoerd, bevond de kerk zich nog steeds in een slechte staat. De bisschop wijdde twee altaren in de kerk. De wijding van een altaar ter ere van de heilige Rumoldus lijkt ons toch twijfelachtig daar we nergens in de beschikbare kerkrekeningen een spoor terugvinden over deze heilige en de eventuele inkomsten van zijn altaar.

Een telling van de altaren in de parochiekerken van het bisdom Gent in 1682¹⁷, weliswaar 50 jaar later, toont ons dat de Poeselse parochiekerk toen 3 altaren telde. Het hoofdaltaar was toegewijd aan de H. Drieuldigheid en de zijaltaren aan de H. Laurentius en de Maagd Maria. Dit laatste altaar was niet gewijd. De kerkrekeningen vanaf 1650 geven meestal gedetailleerd de inkomsten van het hoofdaltaar en de altaren van O.L. Vrouw en de H. Laurentius aan. We mogen wel niet over het hoofd zien dat de toenmalige pastoor Jan de Drijver, die sinds 3 augustus 1628 was aangesteld als zielenherder te Poesele, afkomstig was uit het diocees Mechelen¹⁸. Misschien heeft hij getracht een verering van de patroonheilige van zijn bisschopsstad te Poesele op gang te brengen, zonder succes evenwel.

Dat aan het interieur van de vernieuwde kerk nog een en ander ontbrak wordt bevestigd door de rekening van kerkmeester Adriaen Braet die op 2 mei 1630 werd afgesloten. Ze bevat de inkomsten en uitgaven van de kerk tussen Kerstavond 1625 en Kerstavond 1629. Tijdens deze periode werd aan de Poeselaars een speciale financiële inspanning gevraagd om de

¹⁶ Medegedeeld door L. Stockman aan A.Martens. Zie: A. MARTENS, a.w., eindnoot 20.

¹⁷ "Tria, majus in honorem Trinitatis, alterum Si Laurentii ambo consecrata, tertium in honorem B.M. non consecratum". (Bisdom St.-Baafs, Inv. 20cB2 - Brevis informatio status ecclesiae parochialis de Poussele 1682, 4 mei).

¹⁸ F. MICHEM, a.w., blz. 183.

kosten van de herstellingswerken aan de kerk te helpen dragen. Deze bestonden uit het vernieuwen van de kerkbeuken, al het houtwerk en het dekken van het torentje met schaliën.

Via een koninklijke machtiging (Bijlage I) van 10 mei 1627 slaagde men erin elk bunder land extra te belasten met £ 0-5-0 voor een periode van drie jaar. De verrekening gebeurde jaarlijks op *Bamisse* (1 oktober). Ook wie gronden bezat buiten de parochie en die verzuimd had dit aan te geven, ontsnapte niet aan de extra-belasting die in totaal £ 97-7-6 opbracht¹⁹.

Het hout en het afval van de oude beuken werd in diverse partijen publiekelijk verkocht en bracht £ 15-6-9 op, de strobedekking bracht £ 2-0-6 op en de 8.000 tegels van boven het hoogkoor werden aangekocht door de baljuw van Poeke aan 7 gulden per duizend wat £ 9-6-8 opbracht. De verkoop van het afval en de overschotten van het nieuwe hout brachten £ 6-14-1 op.

Men kon ook rekenen op enkele schenkingen. De baljuw en de mannen van leene van de Oudburg tot Gent schonken £ 50 voor het aankopen van schaliën en nagels en baljuw Jooris Dhondt schonk £ 40. Bij testament van Laurentius Weyns, pastoor te Poesele van 1616 tot 1624, werd aan de kerk £ 16 overgemaakt. Deze werden aanvaard *aprouffit & is over tcapitael van xx schgr tjrs die beset moeten worden mits doende daervoorn een jaerghetijde*. Kerkmeester Braet ging deze som te Brugge afhalen. Van de erfgenamen van dezelfde pastoor kreeg men via aartsbisschop Boonen nog eens £ 2 voor een glazen venster in de kerk.

Het aanbrengen van de nieuwe beuken en het timmerwerk werd uitgevoerd door François Focquet voor £ 43. Joos en Marcus Braet leverden 2600 *bert* voor het dak (£ 27-16-6) en François Bosman, een koopman uit Gent, leverde 26.000 schaliën plus daarbijhorende stopnagels voor £ 57-10. Deze schaliën werden per schip tot Landegem gebracht vanwaar ze door de parochianen naar hun bestemming werden vervoerd.

¹⁹ De inkomsten werden als volgt geïnd:

1626-1627 30-6-5 £

1627-1628 30-6-5 £

1628-1629 30-6-4 £

belasting op gronden in andere parochies 6-8-4 £ 97-7-6 £

Schaliedekker Cornelis Fournier ontving £ 19-10 voor het dekken van het dak en het torentje en aan loodgieter Jacques De Vos uit Gent werd £ 7-14 uitbetaald voor het aanbrengen van het tafellood en het daklood. In totaal werden 15 bomen aangekocht (£ 36) die door Lieven de Wespenaere²⁰ en Jan Wyme werden verzaagd.

Voor alle afbraak- en vernieuwingswerken werden aanbestedingen uitgeschreven waarbij herbergier Geeraert Hautekeete en herbergier-trommelslager Jan van de Putte ook hun deel van de koek konden binnenrijven. Het is opmerkelijk dat sinds zijn aanstelling pastoor De Drijver bij iedere aanbesteding aanwezig is en ook enkele uitstappen naar Gent onderneemt om een vlottere afhandeling van de lopende zaken te realiseren. De kerkrekening 1626-1629 werd afgesloten met een batig saldo van £ 3-8-9 (inkomsten £ 263-18, uitgaven £ 260-9-3).

Het valt op dat bisschop Triest nu melding maakt van een voortreffelijke doopvont. Nochtans werd sinds zijn vorig bezoek nergens hiervan een spoor teruggevonden in de bewaarde kerkrekeningen. Het zou echter wel kunnen in deze vanaf 1630. Uittreksels hiervan werden afgedrukt in de geschiedenis van de gemeente Poesele door F. De Potter en J. Broeckaert. Na inzage door de auteurs van de geschiedenis van de gemeenten van Oost-Vlaanderen gingen de rekeningen tussen 1630 en 1647 spijtig genoeg verloren.

Pastoor Jan De Drijver die als lijfspreuk had "tot God drijft" genoot ondanks zijn koleriek karakter blijkbaar een goede reputatie in de plaatselijke dorpsgemeenschap. Zelfs de extra belasting die aan de bevolking was opgelegd kon hun oordeel niet in negatieve zin beïnvloeden. Dat hij zelfs *tronck eecken* heeft uitgekapt wijst er o.i. op dat hij niet bang was om zelf ook de handen uit de mouwen te steken, een eigenschap die, gezien de penibele toestand van kerk en parochie, wel door de bevolking zal gewaardeerd zijn. Dat hij niet dagelijks de mis celebreert, werd niet als

²⁰ Er stond geschreven De Wispelaere, overschreven met De Wespenaere. Vermoedelijk wordt Lieven De Waepenaere bedoeld, een naam die meermaals vermeld wordt in de rekeningen.

negatief beschouwd door de bisschop. Blijkbaar was de toestand in diverse andere parochies van het bisdom nog slechter.

24 april 1633, derde visitatieverslag.

De bisschop bezoekt eerst Landegem en Lotenhulle. Na zijn bezoek aan Poesele deed hij ook nog Nevele en Vosselare aan.

Diezelfde dag trad de bisschop de kerk binnen en vond ze in een slechtere staat dan voorheen; een deel ervan is met stro bedekt. Geen preekstoel, een kleine biechtstoel, een weinig degelijke doopvont: een miserabele uitrusting. Alles is ten slotte bij het oude gebleven en niets werd verbeterd of veranderd door de huidige pastoor. Een onbehoorlijk tabernakel met erin zeer kleine vaten voor de sacramentaliën. Weinig of geen belangstelling voor de heiligheden. De pastorie vergt een grondige herstellingsbeurt zoals trouwens de kerk. Over de pastoor kon niets worden vernomen wegens het feit dat de inwoners noch de pastoor over het bisschoppelijk bezoek waren ingelicht. Maar de hoger vermelde tekortkomingen tonen voldoende de slordigheid van de pastoor aan. Er zijn ongeveer 100 paasplichtigen die allen aan hun plichten hebben voldaan, zegt de pastoor; hij zegt ook dat hij het vastgesteld uur naleeft waarop mis, vespers, preek en catechismus-onderricht plaats hebben. De rekeningen werden niet voorgelegd, omdat, zegde men, ze niet voorhanden waren. De parochieregisters en het gezinsregister waren in orde.

Sinds zijn vorig bezoek was er bij deze onaangekondigde visite op twee en een half jaar tijd weinig veranderd in de Poeselse parochiekerk. Wel maakt de bisschop in zijn verslagen voor het eerst melding van het bestaan van een biechtstoel, zij het dan een kleine. De doopvont die in het vorige verslag nog als voortreffelijk werd omschreven kreeg ditmaal een negatieve quoterings. De O.L. Vrouwekapel is nog met stro bedekt (zie volgend verslag).

22 september 1636, vierde visitatieverslag.

De bisschop diende het Vormsel toe en bezocht daarna ook Nevele.

Vormsel. Het kerkhof is niet afgesloten en staat langs alle kanten open. De kerk is nu met schaliën bedekt, maar de kapel van O.L. Vrouw is nog met

stro bedekt. De voordeur kan niet behoorlijk gesloten worden. Een povere of beter een bijna volledig ontbrekende uitrusting. Het H. Sacrament dat in een kistje met fijn linnen bekleed wordt bewaard, berust in een kast. De vensters dienen hersteld te worden. Een armzalige biechtstoel. De rekeningen waren niet opgemaakt en de kerk heeft weinig inkomsten. De parochieregisters waren in orde. De pastorie was reeds hersteld. De pastoor staat goed bij de gehele gemeenschap aangeschreven. Deze bestaat uit ongeveer 100 paasplichtigen die allen hun plichten nakomen. Er is hier maar één jaarmis.

De kerk komt er nog steeds armtierig voor. Nochtans dienden de kerkelijke diensten voortaan niet meer door trommelgeroffel aangekondigd. In 1631 ontving de Gentse gieter Gregoor Van Halle £ 6-2-6 voor *het ghieten van onse klokke*²¹. De klok werd in 1635 in het torentje bevestigd, ze woog 500 pond. Bij deze gelegenheid werd aan de peter en de meter een maaltijd aangeboden (Bijlage II). Adriana Maes, vrouwe van Nevele, die 2/5 van de kosten van de klok voor haar rekening nam, werd de meter, de naam van de peter is ons onbekend²².

De jaarmis waar de bisschop het over heeft is deze ter nagedachtenis van pastoor Laurentius Weyns die testamentair £ 16 schonk aan de kerk (zie commentaar bij het verslag van 7.9.1630).

**18 september 1640, vijfde visitatieverslag.
De bisschop bezocht eerst Bellem.**

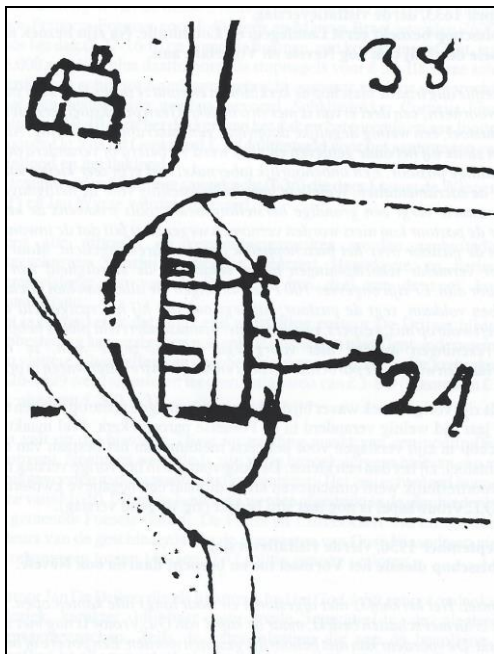
Diezelfde dag, na het avondmaal, kwam de bisschop de kerk binnen en vond ze in dezelfde miserabele toestand als vroeger. Weinig of geen uitrusting, enkel een minuscuul pixis, een niet reglementaire biechtstoel, geen doopkapel, geen schilderij boven het altaar, wel een voortreffelijk tabernakel. Er zijn nog geen bomen geplant op het kerkhof dat niet afgesloten is. Er zijn ongeveer 100 paasplichtigen die hun plichten nakomen en in goede verstandhouding met de pastoor leven. De rekeningen, wegens de armoede van de kerk, worden slechts om de zes jaar afgesloten; ze zijn

²¹ F. DE POTTER & J. BROECKAERT, *Geschiedenis van Poesele*, blz. 20.

²² F. DE POTTER & J. BROECKAERT, a.w., blz. 23.

wel in orde evenals de parochieregisters. De pastorie vergt een reparatiebeurt. Na zijn bezoek is de bisschop naar Ooidonk vertrokken.

De bisschop noteerde dezelfde tekortkomingen als in zijn vorige rapporten. Aan het tabernakel was ondertussen wel aandacht besteed. Het kreeg een "voortreffelijk" als waardering.

Ruw geschetste afbeelding van de kerk van Poesele in 1639.

*Uit: R.A.G., Baronie Nevele 105, Poesele nr. 1562 - Landboek
met kaarten 17e eeuw - detail uit kaart C.*

De toren van de kerk bevindt zich ook op deze afbeelding in het midden van het gebouw. De tekenaar wekt hier wel verkeerdelijk de indruk dat de hoofdingang zich ter hoogte van de toren zou bevonden hebben op de zuidzijde.

4 september 1642, zesde visitatieverslag.

De bisschop had reeds Meigem en Lotenhulle bezocht. Na Poesele bezoekt hij nog Nevele.

Diezelfde morgen vond de bisschop de kerk, niettegenstaande haar geringe inkomsten, betrekkelijk goed uitgerust en alles ordentelijk geschikt. De muren van het kerkhof zijn voor een deel nog niet hersteld. De pastoor leeft in goede verstandhouding met de bevolking die ongeveer 100 paasplichtigen telt en allen een goede naam hebben. Er is hier geen doopkapel. De biechtstoel is conform, doch armtierig. Er is slechts een minuscuul pixis. De parochieregisters zijn in orde evenals de rekeningen en de gezinslijst.

In tegenstelling tot de vorige visitatieverslagen is dit rapport positief opgesteld wat betreft de kerk en haar interieur. We kunnen er ook uit opmaken dat het kerkhof eertijds was afgesloten door een muur die blijkbaar sinds zijn vernieling tijdens de godsdienstberoerten nog steeds niet hersteld was.

3 mei 1649, zevende visitatieverslag.

De bisschop had dezelfde dag reeds Landegem en Nevele bezocht.

Omwille van de Franse bezetting waaronder vooral de Leiestreek sterk te lijden had²³ duurde het zeven jaar eer Poesele opnieuw bezocht werd door de bisschop.

Nu dekenaat Tielt. Na de maaltijd bezocht de bisschop de kerk die goed hersteld was. Maar wegens gebrek aan middelen was het kerkhof nog niet afgesloten. Er zijn weinig liturgische ornamenten. De pastoor is een ijverig en goed mens. De pastorie is in goede staat. Het volk heeft een goede naam, behalve Petrus Braet²⁴, een echtschender. De heiligdagen worden

²³ A. CASSIMAN, Geschiedenis der stad Deinze, in *Bijdragen tot de geschiedenis der stad Deinze en van het land aan Leie en Schelde*, jg. XX-XXI (1953-54), blz. 224, 225.

²⁴ In de Poeselse overlijdensregisters vinden we terug dat op 4 november 1650 Petronella Braet overleed, uit overspel geboren dochter van Petrus en Anna Merckx. Volgens de heer André Braet is de vermelde Petrus Braet de broer van

hier weinig in acht genomen zoals trouwens over geheel het gebied: dit is te wijten aan de nalatigheid van de baljuw en zijn medewerkers. Men betoont hier een vurige devotie tot de H. Maagd en de H. Laurentius. De pastoor zou willen dat er hier een broederschap zou worden gesticht. De kerk heeft een batig saldo van 50 lb. gr., de armendis 4 lb. De rekeningen zijn goed bijgehouden, zo ook de parochieregisters. Een arme en kleine parochie. Er is hier een vrouw die wil scheiden. Verder is alles in orde. De relieken van de H. Laurentius en het Allerheiligst worden hier behoorlijk bewaard in verhouding van de middelen van de kerk. 100 Paasplichtigen.

Naarmate de bisschop ouder wordt lijkt hij zich milder op te stellen in zijn rapporten over de kerk en het kerkhof. Ondanks het feit dat de kerkrekening afsloot met een batig saldo van £ 50 (in werkelijkheid werd de rekening 1643-47 waar de bisschop het over heeft afgesloten met een overschot van £ 58-14-2) vermeldt het verslag dat wegens gebrek aan middelen het kerkhof nog niet is afgesloten. Deze mildheid komt ook tot uiting in de vermelding van de vrouw die wil scheiden. Het wordt gewoon vermeld als een fait divers zonder dat er verder gevolg wordt aan gegeven.

De nalatige baljuw is Jooris le Ducq.

De kerkrekeningen 1648-55 bevestigen een groeiende devotie tot O.L. Vrouw en de H. Laurentius. Dit komt tot uiting in de stijging van de inkomsten van de altaren van beide heiligen.

Het oud gebruik lijfkoeken aan te bieden op Pasen is in deze laatste rekening niet meer vermeld. In dit verslag is er voor het eerst ook sprake van relieken van de H. Laurentius.

molenaar Christiaan Braet. Deze Petrus (*1605) huwde met Judoca Daenens. Hun kinderen werden te Deinze geboren tussen 1632 en 1645. Judocus wonende te Deinze en Marcus, brouwer te Nevele, waren eveneens broers van Christiaan.

4 september 1651, achtste visitatieverslag.

Na Poesele bezocht de bisschop ook Landegem, Nevele en Vosselare.

's Morgens vroeg was de bisschop uit Bellem vertrokken. Hij vond het kerkhof nog niet in orde, maar de kerk was wel goed uitgerust. Het botert niet goed tussen de pastoor en de molenaar, vandaar hun wederzijdse verdachtmakingen. Er is geen welbepaalde dag vastgesteld voor het afsluiten van de rekeningen. Het edict wordt nageleefd. Er is geen archief, maar de pastoor bewaart zelf de kostbaarheden. Hij betaalt de prijzen (voor het catechismusonderricht). In de inleiding van de rekeningen wordt niemand genoemd, enkel in het slot de pastoor als toezichter ervan. De samenstelling van de magistraat wordt hem meegedeeld en die mengt zich in de verkiezing van kerk- en armendismeesters. De H. Maagd wordt hier vurig vereerd. De pastorie verkeert in goede staat. Er is geen sacristie. Er zijn hier 118 paasplichtigen die allen een goede naam hebben, uitgezonderd de medewerkers van de baljuw die zeer slordig hun ambt uitoefenen.

De afsluiting rond het kerkhof was nog niet in orde, wel waren er reeds bomen aangeplant. Dit blijkt uit de kerkrekeningen 1648-55 die gewag maken van de verkoop van afval van de bomen op het kerkhof in 1650.

Aan de uitrusting van de kerk was de laatste tijd wel heel wat aandacht besteed. In de zomer van 1649 plaatste schrijnwerker Joachim Carpentier een *afschutsel voor de capelle van St Laureyns*. Het schaliedek van het hoogkoor en het kerkschip werden hersteld in 1650. Enkele duizenden *armentiers* stenen en *dobbel pavement* stenen werden aangekocht tijdens de zomer van 1651, samen met 31 zakken kalk. Kort voor het bezoek van de bisschop metselde Niclaeys Pollet het nieuwe *sanctuaire van de kercke* en herstelde Carpentier het altaar *daer de schilderije inne staet vanden hooghen authaer*. In de kerk stonden banken die in augustus 1650 door Lieven De Waepenaere werden hersteld en Hendrik Toesyn leverde een paar kandelaars die samen 26 pond wogen.

Bij zijn oordeel over de molenaar maakt de bisschop enig voorbehoud, hij weet blijkbaar niet goed wie hij moet geloven.

De verering van de H. Maagd en van de patroon der kerk de H. Laurentius neemt uitbreiding, maar de aandacht van de bisschop gaat enkel naar O.L. Vrouw voor wie hij een bijzondere verering koesterde.

De baljuw en zijn medewerkers krijgen er opnieuw van langs.

**17 augustus 1654, negende visitatieverslag.
De bisschop bezocht ook Nevele en Vosselare.**

Geen afsluiting voor het kerkhof. De kerk is in alle geval goed uitgerust, hoewel ze arm is. De pastoor heeft een goede reputatie bij de bevolking, maar hij komt nog niet overeen met de molenaar, een stijfkop en een lastpost voor de kerk. Hier is nog geen broederschap opgericht, maar de H. Maagd wordt hier wel bijzonder vereerd. De parochie looft geen prijzen uit (voor het catechismusonderricht). De medewerkers van de baljuw zijn vadsige lui. De pastorie vergt wat herstellingen; ze verkommert van binnen, de pastoor heeft nochtans twee meiden. Het catechismusonderricht wordt hier goed gegeven.

Aan de omheining van het kerkhof werd gewoonweg geen aandacht besteed. De verbeteringswerken aan de kerk gingen sinds het vorig bezoek van de bisschop wel door. De koster van Poeke schilderde de *hooghen authar*. Joos Van Maldegem leverde 125 voet *solderbert* en plaatste de zoldering. Joos Malcot uit Gent repareerde het schaliedek.

In de gespannen verhouding tussen pastoor en molenaar heeft de bisschop de kant van de pastoor gekozen.

De verering van O.L. Vrouw en de H. Laurentius kende nog steeds een stijgende belangstelling. We zagen ook nog enkele offers in natura. Zo werd op de feestdag van de patroonheilige in 1654 een koppel duivenjongen geofferd die verkocht werden voor £ 0-0-4. Om de verering van de H. Maagd te bestendigen liet de pastoor in 1656 uit Mechelen een beeld overbrengen van O.L. Vrouw van Zeven Weeën voor de prijs van £ 2-10-2²⁵.

²⁵ Pastoor De Drijver bemiddelde in 1653 voor de kerk van Hansbeke bij de aankoop van 4 zilveren kandelaars die uit Mechelen kwamen. Enkele jaren later

BESLUIT

De invloed van bisschop Triest op de godsdienstbeleving beperkte zich niet enkel tot de eerste helft van de 17^e eeuw maar bleef voelbaar tot lang daarna. In *Het bisdom Gent, vier eeuwen geschiedenis* dat vorig jaar verscheen stelt prof. Michiel Cloet in zijn besluitvorming over bisschop Antoon Triest dat de Gentse 17^e eeuw de eeuw was van bisschop Triest, en dat lijkt ons geen overdrijving. Tijdens zijn ambtsperiode (1622-1657) kon de bisschop in de dekenij Deinze, waartoe Poesele tot 1642 behoorde, rekenen op de medewerking van deken Michiel Zachtmoorter (1612-1660) en in de dekenij Tielt, waartoe Poesele behoorde na 1642, op de nauwe medewerking van deken Jan De Mol (1616-1657) die evenals de bisschop een lange termijn hun ambt konden uitoefenen.

In Poesele had Triest in pastoor De Drijver (1628-1678) een dorpsheer die een halve eeuw zijn stempel zal drukken op het lokale dorpsleven. Jan De Drijver schuwde het werk niet. Hij was een doordrijver en blijkbaar ook een fysisch sterk persoon die soms liever de handen uit de mouwen stak, om daadwerkelijk aan de heropbouw van de parochie te werken, dan vespers of mis te lezen. Toch blijkt hij op dat vlak nog een van de besten te zijn in het bisdom. Zijn problemen met de molenaar zijn niet ongewoon, ook in andere parochies ontstonden problemen met de mulders. Vooral het malen op zon- en feestdagen gaf meermaals aanleiding tot conflicten met de geestelijkheid. In deze conflictsituaties bleef de wereldlijke overheid meestal afzijdig. De Drijver die als lijfspreuk koos "tot God drijft" vervulde naar best vermogen zijn plichten maar stond ook op zijn rechten en deze van de parochie. Zo aarzelde hij ook niet een proces aan te spannen tegen de tiendheffer die verzuimde de herstellingswerken aan het koor van de kerk te bekostigen, iets wat zijn voorgangers blijkbaar niet aandurften of als een verloren strijd beschouwden.

vervulde de pastoor nog eens de rol van bemiddelaar bij een aankoop van voorwerpen die afkomstig waren uit het Mechelse. Dit wijst er op dat hij nauwe contacten met zijn geboortestreek bleef onderhouden. (Ons medegedeeld door de heer A. Martens).

Dat het herstel van het kerkgebouw zo traag verloopt heeft vooral te maken met de beperkte middelen van de parochianen maar in de andere parochies was dit nauwelijks beter. Opvallend in Poesele is toch het regelmatig voorkomen van offers in natura.

Alles bij elkaar genomen worden geen noemenswaardige tegenstellingen vastgesteld bij de evolutie in Poesele vergeleken met de omliggende gemeenten. Toch blijven decanale en bisschoppelijke visitatieverslagen een unieke vorm van informatie over de godsdienstbeleving van onze voorouders in lang vervlogen tijden. Het doornemen van de kerkrekeningen liet ons tevens toe een duidelijk beeld te vormen van de parochiekerk, haar toestand na de godsdiensttroebelen en haar heropbouw tijdens de contrareformatie.

André BOLLAERT, Poesele

Geraadpleegde literatuur en bronnen

M. CLOET, *Itinerarium visitationem Antonii Triest episcopigandavensis (1623-1654). De visitatieverslagen van bisschop Triest*, Leuven, 1976.

M. CLOET, *Het kerkelijk leven in een landelijke dekenij van Vlaanderen tijdens de XVIIe eeuw. Dekening Tielt 1609-1700*, Leuven, 1968.

M. CLOET, L. COLLIN, R. BOUDENS, e.a., *Het bisdom Gent (1559-1991), vier eeuwen geschiedenis*, Gent, 1991.

K. BERGE, Kerkelijk leven in de dekenij Deinze 1661-1762, in *Bijdragen tot de geschiedenis der stad Deinze en van het Land aan Leie en Schelde*, jg. XLVIII (1981).

H. VERVAEKE, Het kerkelijk leven in de dekenij Deinze onder deken Michiel Zachtmoorter (1612-1660) en bisschop Antoon Triest (1622-1657), in *Het Land van Nevele*, jg. XIII (1982), afl. 3-4.

RAG, Baronie Nevele, Poesele nr. 1612, Rekeningen van het beheer der kerkgoederen 1607-1699.

Dank aan de heer Willy Stevens, voorzitter van de heemkring Arthur Verhoughstraete uit Aalter, voor de bezorgde informatie en de transcriptie van de Poeselse kerkrekening van 1630.

Dank ook aan ons bestuurslid de heer Jozef Van de Castele voor het vertalen van de visitatieverslagen en de andere Latijnse teksten en de bijkomende opzoekingen die hij voor ons in het RAG verrichtte.

Bijlage I - Koninklijke machtiging van 10 mei 1627 waarbij men de toelating krijgt elk bunder land met vijf schellingen extra te belasten.

Philips, bij der gratiën Godts coninck enz. Alle deghene die dese ieghenwoordighe sien sullen, saluyt. Doen te weten dat wij ontfanghen hebben d'oitmoedighe supplicatie ende requeste van onse lieve ende beminde pasteur, kerckmeesters, burchemeestre ende schepenen, midtsgaders de notable parochianen van de prochie van Poesele, sorterende onder den lande van Nevele, inhoudende dat de kercke van de selve prochie in soo quaeden ende miserablen staet es staende, dat soo verre die nyet en wordt voorsien, ende daerop eene nieuwe cappe ghemaect, dat die es in perijckel van vallen, soo dat den goddelijcken dienst daerinne wordt gedaen niet sonder perijckel, gelyck eenen iegelijck van de selve prochie kennelijck is. Ende alsoo de selve kercke geene middelen en heeft, ende dat aldaer ook geene thienden en sijn subject in de reparacie der selver, soo hebben de suppleanten geraedich gevonden, ende oock voluntairlijck geconsenteert onder haerlieder respective handteecken, emmers den meesten deel, van ons octroy te versoeken om te moghen ommestellen op elck bunder landts, tot vijf schellinghen grooten tsiaers, twelck de voorschreven prochianen sijn gebruyckende, ende dat alleenelijck voor den tijdt van drie jaeren, danof het eerste payement ende ommestellinge vallen zoude te Bamesse xvic xxvij, eerstcommende, ende alsoo daernaer van jaere te jaere... ende dat alles omme den goddelijcken dienst te beter geadministreert te moghen worden. Ende alsoo de suppleanten tselve niet en moghen doen sonder daertoe alvooren vercregen t'hebben onse briefven van octroy, baden seer oytmoedelijck ons geliefte te wesen, regard nemende op het voorschreven volontaire consent, hun de selve te verleenen voor den tijdt van de voorscheven drie jaren. Zoo eest, dat wij tghene voorschreven over ghemeret ende daerop gehadt tadvijns van de eerw. onse lieve ende wel

beminde, die gheestelijcke ende vier leden ons slandts van Vlaenderen, ende gesien tot dien het voorschreven acte van consent, genegen wesende ter oytmoedigher bede ende begeerte van de voorschreven pasteur, kerckmeesters, burchmeestere ende schepenen, midtsgaders de notable prochianen van de prochie van Poesele, supplianten, hebben deselve gejuntd, geconsenteert ende geoctroyeert, junnen, consenteeren ende octroyeren uyt onse sonderlinghe gratie midts desen, dat sy sullen moghen ommestellen op elck bunder landts, dwelcke sy prochiaenen sijn labeurende inde voors. prochie, dertich stuyvers tjaers, geduerende eenen tijdt ende termijn van drie jaeren, danof het eerste payement ende ommestellinge vallen sal te Bamesse deser ieghenwoirdigher jaere...
 Brussele, den thiensten dach deser maendt
 Mey int jaer ons Heeren duysent sesse hondert ende seven en twintich..."
 (Oorspronkelijk stuk in perkament, met half gebroken zegel in rood was, behorende tot het archief der kerk van Poesele).
 Uit: F. DE POTTER en J. BROECKAERT, blz. 18, 19.

Bijlage II - Rekening van de maaltijd die werd aangeboden ter gelegenheid van de wijding van de klok in 1635.

"Hier is te bemercken dat wij hebben ghehouden een cleyn maeltijdt om te tracteeren de peeters ende meeters int wijen van onse clocke. Sijn ghekocht den 12 Maert 1635, twee

aberdanen tot (=gezouten kabeljauw)	o. ix. o. o.
"Item den selfsten aen myrrh	o. i. o. o.
"Item den selfsten aen pastenaekels	o. i.viii. o.
"Item aen vijgen ende rosijnen	o. o.viii. o.
"Item aen ajuin	o. o. x. o.
"Item aen cabeljauw ende booter	o.xij. o. o.
"Item aen diversch poer	o. i.vij. vi.
"Item aen haerinck ende noch specerije	o. iij.vij. o.
"Item aen drij mueckens tarmwe	o. x. o. o.
"Item aen een muecken erweten	o. ij.vij. o.
"Item aen een pond booter	o. i. o. o.
"Item aen tonne biers van Phlips de Wulf	i. vi.vij. o.
"Item aen ghiest om te bakken	o. o. ij. vi.

"Item aen Glaude tot Nevel voir drij potten wijns, om mijnheer den
deecken en mevrou van Nevel te beschincken die de principaele meeter
was van onse clocke o. v. o. o.

Uit: F. DE POTTER en J. BROECKAERT, blz. 23.

(Artikel verschenen in *Het Land van Nevele*, jg. 23 (1992), afl. 3, p. 169-192.)

AUGUST DE WOLF, SCHAAPHERDER TE POESELE

De meest gefotografeerde Poeselaar in de jaren vijftig en zestig was ongetwijfeld schaapherder August De Wolf, in de volksmond *Gust de schaper* genoemd. Toen hij in 1972 dit beroep vaarwel zegde om te ruilen voor een baantje bij het Ministerie van Openbare Werken verdween naast een zeldzaam beroep ook een stukje folklore uit het Land van Nevele¹.

Wanneer voor het eerst schapen werden gehouden in Poesele zal vermoedelijk nooit achterhaald worden. Toch heeft de betekenis van de naam Poesele iets te maken met het beroep van herder aldus Dr. Maurits Gysseling die, voortgaande op de oudst teruggevonden schrijfwijze *Poksela*, de naam verklaart als 'afgelegen herdershut (sela) aan de Poekebeek (Poka)'². In een oorkonde van 1539 vinden we hier het toponiem *scaepdriesch* terug bij de gronden die tot het grondgebruik van het Goed ten Briele behoorden.

Op het einde van de 17de en het begin van de 18de eeuw woont in het Paepestraatje een zekere Petrus Hautekeete die vermeld wordt als schaaapboer³. Eind 1700 laat Lieven Martens zijn schapen grazen langs de Poeselse wegen en betaalt hiervoor jaarlijks gemiddeld twee ponden *met last ende conditie bij den vorseiden Martens te moeten houden ten dienste van de hoorenbeesten ende swynen van de insetenen deser prochie eenen stier ende eenen beer omme hunne beesten daer van gratis te laeten bedienen, alles volgens conventie*. Dit omdat in Poesele geen schapen worden gehouden⁴. Sinds het opmaken van de bevolkingsregisters vonden we nergens nog de vermelding van een schaapherder alhier.

¹ Op zondag 20 februari 1972 organiseerde de heemkundige kring Het Land van Nevele een winterwandeling *in het spoor van de Poeselse schaapherder* onder leiding van de heren A. Mestdach en L. Standaert. Een verslag hiervan verscheen in ons tijdschrift jg. III, afl. 1, blz. 47-49. Op de kaft van dit tijdschrift stond de herder met zijn kudde afgebeeld.

² M. GYSSELING, Inleiding tot de toponymie, vooral van Oost-Vlaanderen, in *Naamkunde*, jg. X (1978), afl. 1/2, blz. 14-15.

³ A.BOLLAERT, Poeselse 'wortels' van de familie Hautekeete, in *Mensen van Toen*, jg. 3 (1993), afl. 2, p. 30-41.

⁴ RAG, Nevele, Poesele 1596/97, Parochierekeningen 1785/94.

Wie is August De Wolf?

August De Wolf werd op 21 oktober 1912 te Smetlede geboren als zoon van Jan Baptiste en Virginie De Middeleer. Vader De Wolf was schaapherder, een stiel die hij had geleerd van zijn vader August die dit ongewoon beroep op zijn beurt overgenomen had van zijn ooms. Zo werd het althans in de familie verteld.

Tot aan zijn veertiende bezocht August de gemeenteschool van zijn geboortedorp. Reeds van jongsaf werd hij ingewijd in het hoeden van schapen en nauwelijks 18 jaar verlaat hij de ouderlijke woning bestemming Landegem. Hij komt er terecht bij de kinderen Standaert in de Heirenthoek waar hij de verantwoordelijkheid krijgt over de schapenkudde.

Van 1 april 1932 tot einde maart 1933 vervult hij zijn legerdienst in de Sint-Pieterskazerne te Gent waar hij werd ondergebracht bij de 11e Cie van het derde Bataljon van het derde Linieregiment.

Na zijn legerdienst wordt August schaapherder te Nevele bij het echtpaar Cyriel Duyck en Emma Clauwaert in de Biebuyckstraat.

Hij was ook drie maand actief als schaapherder te Clermont-Walcourt in Wallonië waar hij op een boerderij van 275 ha een kudde van meer dan 650 schapen onder zijn hoede had, een tweede herder had er 500. Op de boerderij waren ook Russische en Poolse knechten en de mentaliteit was er allesbehalve opperbest zodat August maar besloot naar Vlaanderen terug te keren.

Als knecht-schaapherder verdiende August 600 fr. per maand, plus kost en inwoon, een loon dat heel wat hoger lag dan de vergoeding die een gewone boerenknecht ontving.

Ondertussen leerde hij Elisa De Vreese (°11.8.1910), dochter van Camiel en Emma Lievens uit de Mortierstraat in Poesele kennen en op 16 december 1935 treedt hij met haar in het huwelijk in de Poeselse St.-Laurentiuskerk. Het jonge paar neemt zijn intrek in een woning in de Mortierstraat waar in december 1936 hun eerste zoon Jan, Raphaël wordt geboren. Ondertussen

had August zich reeds een kudde schapen aangeschaft en was hij schaapherder geworden voor eigen rekening.

*1939: Gust de schaper met kudde aan het kruispunt
van de Molenweg (nu Poekestraat) en de Bredeweg te Poesele.
(Foto verzameling A. De Wolf)*

Gemobiliseerd

In 1938 verlaten August en Elisa De Wolf Poesele en gaan in de Nevelse Vierboomstraat wonen. Omstreeks de laatzomerkermis wordt August gemobiliseerd en moet hij zich in Zwijnaarde melden, maar na veertien dagen mag hij terug naar huis.

Het jaar daarop is het ernstiger. August ontvangt omstreeks dezelfde kermisperiode opnieuw een oproepingsbevel en dient zich ditmaal te melden in Wondelgem bij Gent. Ze waren daar met zo'n 210 opgeroepen, allen uit de streek. Per trein werden ze overgebracht naar een kazerne in Mons. De reservisten waren nogal ontstemd dat ze zo ver van huis waren

ondergebracht en dan nog in het Franssprekend deel van België dat zowat iedereen, tegen de bevelen in, eens naar huis trok.

Van Mons ging de tocht naar Gontrode en vandaar naar Wijnegem waar ze werden ondergebracht in een balzaal op het dorp. Ook de cinemazaal was ingenomen door het leger en August herinnert zich nog dat je daar voor 25 cent naar een film kon gaan kijken.

Op het thuisfront was Elisa verplicht de schapenkudde te verkopen aan een West-Vlaming uit de omgeving van de Kemmelberg en met haar zoontje Raf nam ze terug haar intrek bij haar ouders te Poesele. Hier vond ze werk als hulp bij bakker Bazel De Boever langs de Bredeweg.

Bij het uitbreken van de oorlog op 10 mei lag het 23e Linierement waar August De Wolf was bij ondergebracht nog steeds te Wijnegem. Tussen 4 en 5 uur in de morgen was hen de Duitse oorlogsverklaring medegedeeld en de troepen bleven daar nog een tweetal dagen om er de telefoonverbindingen te bewaken.

Na het opblazen van de brug over het Albertkanaal tussen Wijnegem en Schilde stak men in het midden van de nacht de Schelde over richting Hemiksem. Dit gebeurde over een brug gemaakt van naast elkaar liggende schepen. Van Hemiksem ging de tocht naar Landegem vanwaar August ervan profiteerde eens langs de vaart naar huis te komen. Daarna trokken de troepen langs het Schipdonkkanaal via Zomergem richting Eeklo. Maar zo ver zouden ze niet geraken.

Krijgsgevangen

In Oostwinkel hadden de troepen zich ingegraven in de hovingen van de burgerbevolking tussen de kerk en de vaart. De nacht van zondag op maandag werd doorgebracht in een bolderstent en toen August de maandagmorgen wakker werd stonden de Duitsers voor de ingang en werden ze krijgsgevangen genomen. Van hieruit ging de tocht te voet richting Duitsland. Langs Lokeren, waar ze elk twee lange Duitse broden kregen, en

Stekene werd Hulst bereikt. Van daar ging de tocht naar Waalsoorden waar de gevangenen op een kolenschip werden gestopt⁵.

Via Waal en Rijn bereikte men na een viertal dagen het doorgangskamp Meppen-Lathen waar men een kleine week verbleef alvorens op de trein te worden gezet naar de eindbestemming. Deze tocht duurde een week. Het gebeurde vaak dat de trein uren stil stond om de Duitse troepen door te laten die oprukten naar het front.

De eindbestemming van de gevangenen was Stalag 17B in de gemeente Gneixendorf nabij Krems aan de Donau, niet zo ver van Wenen. Volgens August kon je het gevangenenkamp omschrijven als een gewest land dat men onteigend had waarrond een prikkeldraadomheining was aangebracht met wachttorens bemand met schietensklare wachters. In het midden was een straat met langs weerszijden barakken op een twintigtal meter van elkaar. August herinnert zich niet dat iemand poogde te ontsnappen. Schrijven naar de familie kon enkel door middel van speciale krijgsgevangenenkaarten.

In het kamp waren nog enkele Poeselaars ondergebracht, namelijk de gebroeders Julien en Alfons De Smul en Aloïs Van Quickenborne. August en de gebroeders De Smul hadden gehoord dat Van Quickenborne ook in het kamp verbleef en men was hem gaan opzoeken. Door ontbering waren de mannen zo vermagerd dat ze pas na enkele ontmoetingen elkaar herkenden.

In Stalag 17B verbleven een tienduizend gevangenen meestal van Belgische of Franse nationaliteit. August ontmoette er ook enkele Antwerpenaars die te Poesele langs de Poekebeek hadden gevochten.

Na een verblijf van een zestal weken aldaar werd August met een zeventigtal andere gevangenen weggevoerd naar Simbach waar langs de beide zijden van de rivier de Inn een weg werd aangelegd. Bij de werkploeg van August waren ook de gebroeders De Smul.

⁵ Zie ook: A.JANSSENS, Vijftig jaar geleden: De oorlogsgebeurtenissen van Robert Coddens uit Nevele, in *Land van Nevele*, jg. XXIV (1993), afl. 1, blz. 61-75.

August werkte een lange tijd samen met iemand uit Koekelare. Ze moesten er lange betonblokken dragen die dienden om de bedding van een beek te verstevigen. Voor deze zware arbeid kregen ze een bon voor een extra rantsoen dat bestond uit een snee brood, een flesje bier en een knackwurst.

Veel te eten kregen de gevangenen niet. Het morgenmaal bestond uit twee sneden brood en een soort ersatzkoffie, soms werd er confituur uitgedeeld. 's Middags kreeg men aardappelen, een weinig groenten en weinig of geen vlees. De gevangenen kregen vooral veel macaroni of andere deegwaren.

Langs de Inn werkte men in een ploegenstelsel en er werd ook 's nachts gewerkt. Men logeerde in barakken in een klein kamp op ongeveer een kilometer van de werkplaats.

In februari 1941 kregen August en de gebroeders De Smul het bericht dat zij naar huis mochten. Eerst moest men terug naar Stalag 17B. Daar klampten Marcel Sergeant en André Saelens uit Nevele en Robert De Wulf en André Boone uit Lotenhulle hen aan om te vragen of ze hun familie zouden willen verwittigen dat zij ook binnen enkele dagen naar huis mochten.

Bij hun terugkeer hadden de vrijgelaten krijgsgevangenen meer geluk dan hun lotgenoten in de trein voor hen die gebombardeerd werd door geallieerde vliegtuigen waarbij twee jongens uit Ursel, de gebroeders De Neve, de dood vonden. De trein stond toen een volledige dag stil tot de sporen hersteld waren. Na een kleine week kwamen de vrijgelaten gevangenen te Antwerpen aan⁶. Vandaar reisde men door naar Gent waar men de stoomtram nam naar Poesele. Eens terug thuis kon schaapherder De Wolf opnieuw beginnen denken aan het houden van een kudde.

Opnieuw schaapherder

Tijdens de oorlog was het onmogelijk voor August en Eliza om opnieuw een kudde schapen aan te kopen en August verdiende de kost door het

⁶ Volgens zijn 'Kaart van krijgsgevangene 1940-1945' was August De Wolf de gevangene van de Duitsers vanaf 26 mei 1940 tot 25 februari 1941.

opknappen van karweien op de boerderijen en na de dood van zijn schoonvader kon men op de hoeve aldaar best zijn hulp gebruiken.

Na de bevrijding begon August uit te kijken voor een nieuwe kudde. Hij kocht een veertigtal ooiën via en van François Gijssels uit Eksaarde en voor een goeie ram trok hij naar een veeprijskamp in Deinze. Het gebeurde zelden dat hij naar zo een prijskamp trok want daar was in het dagdagelijks bestaan van een schaapherder gewoon geen tijd voor.

Het echtpaar De Wolf dat tijdens de oorlog een woning betrok in de Nieuwe Kerkstraat verhuisde toen naar de Spoelstraat⁷. Vanaf 1951 ging het gezin in de Paepestraat nr. 10 wonen waar August en zijn echtgenote op vandaag nog steeds genieten van een welverdiende rust.

De kudde van August De Wolf bestond voor de winter gewoonlijk uit een zeventig tot negentig schapen. Tijdens de zomer liep dit aantal op tot honderd of iets daarboven. De schapen die werden gekweekt waren drijfschapen. Volgens August was zijn ras een kruising van Vlaamse schapen met het Texelras. De dieren werden gekweekt voor de wol en het vlees.

De herder had drie belangrijke perioden om zijn jaarinkomen te verzekeren. Eerst was er de periode van het scheren van de schapen, hier jaarlijks goed voor een opbrengst van 350 tot 400 kg wol. Vóór de oorlog betaalden de opkopers tot 14 fr. per kg voor de wol terwijl in 1970 die prijs maar was opgelopen tot 18 fr. Ook de Poeselaars konden bij August terecht voor het scheren van hun schapen en bij allerhande problemen die zich voordeden bij de lokale amateur-schaapteler wist hij altijd raad.

De wol werd eertijds opgekocht door de familie Gijssels uit Eksaarde en belandde zo in een wolwasserij in Brugge. Later werd ze opgekocht door een zekere Hendrycks, een matrassenfabrikant uit Dikkelvenne.

⁷ Beide woningen zijn thans afgebroken.

Het scheren van een schaap met de schaar nam eertijds ongeveer een uur in beslag, later met behulp van een tondeuse deed een geroutineerd schaapscheerder er nog nauwelijks 15 minuten over.

Maar het kwam er voor een schaapherder vooral op aan zoveel mogelijk lammeren te kunnen leveren tussen Pasen en Sinksen, dan was hun waarde het hoogst.

De jonge dieren zagen daarom het vroegst het levenslicht rond Kerstmis. Deze geboorteperiode liep tot aan het einde van de maand februari.

De lammeren werden o.a. verkocht aan de handelaars Guillaume Verbanck uit Oosterzele, Lucien en Hugo Verbanck uit Gontrode (de zonen van de broer van eerstgenoemde) en aan Alfons Haerens uit Gent.

Het gewicht van zo een slachtrijp lam schommelde tussen de 40 en de 45 kg.

*August De Wolf met herdershond en schapen,
gedurende 40 jaar een vertrouwd beeld
in het Land van Nevele.
(Foto De Landwacht, verzameling A .Bollaert)*

Thuis, in de schaapsstal, als August met de ooien langs de wegen wandelde, kregen de jonge dieren schaapskorrels en water bijgevoegd om het vetmestingsproces te versnellen. De terugkeer van de moederschappen zorgde telkens voor een lawaai van jewelste van de lammeren die hun moeder zochten. Soms probeerde er wel eens eentje bij een andere ooi een speen te bemachtigen maar meestal was dit niet voor lang. De moederschappen herkennen namelijk hun lammeren aan hun lichaamsgeur. Het was dan ook niet gemakkelijk om ingeval men een ooi met drie lammeren had er eentje te laten zuigen bij een ander moederschaap met een dood lam. Soms werd zelfs het velletje van het dode diertje over het derde lam gelegd, lukte ook dit niet dan werd het lam met de fles gevoederd.

De derde inkomstenperiode situeerde zich rond half oktober begin november toen de overvloedige schapen van de hand werden gedaan.

Toby, Fox en Snoek waren de laatste herdershonden die August hielpen bij het hoeden van de kudde. Een herdershond heeft als het ware een instinct om een kudde te leiden daarom worden deze dieren meestal aangekocht tussen de herders onderling. Steeds gingen twee honden mee de weg op, een derde werd thuis gelaten als reserve. Een herdershond africhten was specialistenwerk. August had hierin een zeer goede reputatie bij zijn collega's schaapherders. Een goede herdershond was voor een herder onbetaalbaar. Deze dieren legden, met de tong uit de bek, per dag ongeveer 25 tot 30 km af, lopend langs de kudde van achter naar voor, en omgekeerd, er zorg voor dragend dat geen enkel schaap buiten de schreef liep anders werd het vergast op een knauw. Toen ooit een van zijn honden in de Molenhoek te Lotenhulle door een automobilist werd doodgereden gaf de verzekering zonder morren gevolg aan zijn schade-eis. Om de kudde samen te houden liet hij zijn honden langs de greppels naast de velden lopen, zo kon er door de schapen geen schade worden aangebracht aan de veldvruchten. Zijn uitroep *langs 't voorken* was door de honden heel goed gekend en werd prompt uitgevoerd.

De trekdag van de schaapherder begon tussen 10 en 11 uur in de voormiddag en eindigde voor zonsondergang want dan wilde het politiereglement dat de schapen van de weg zijn. Datzelfde reglement bepaalde ook dat je een kudde

maar mag voorbijrijden aan een snelheid van 15 km per uur. Bij het oversteken van een weg mag men een kudde schapen niet onderbreken en moet men wachten tot het laatste dier voorbij is.

De dagelijkse ronde van August De Wolf ging nooit verder dan één uur gaans van huis, m.a.w. ongeveer 4 tot 5 km van zijn woonst. Als de ooien op het einde van hun dracht waren, droeg hij steeds een zak bij zich om daarin de lammeren op te bergen die tijdens de tocht werden geboren. De herder had altijd een lange stok bij zich, de herdersstaf, met een schupje onderaan, het symbool van de schaapherder, waarmee ook eventueel klein hinderlijk onkruid kon worden verwijderd. Het schupje werd echter vooral gebruikt om een kluitje aarde naar de herdershond te werpen die zijn opdracht niet naar behoren vervulde. Aan dit schupje was ook een rechtopstaand gedeelte dat een haak vormde. Dit werd gebruikt om schapen die mankten of een ander letsel vertoonden uit de kudde te halen. Langs achteren werd de haak rond een poot van het dier geplaatst zodat het moest blijven staan en kon verzorgd worden.

Een ernstig probleem voor de herder vormde vroeger wel eens de 'plaag' maar de preventieve maatregelen tegen mond- en klauwzeer hebben er voor gezorgd dat het vee deze kwaal niet langer meer overdroeg.

August kende zijn schapen stuk voor stuk want voor een herder zijn ze allemaal anders. Neus, oren, snoet, beharing, uitdrukking zijn steeds verschillend; en dan hebt ge nog het lijf, de staart, de poten om nog niet te spreken van de verschillen in karakter. Het waren steeds dezelfde dieren die zich lieten opmerken, waar men last mee had of die zich een verboden muiltje trachten te veroorloven.

Het Veldeken in Nevele was naar August zijn zeggen een 'goede hoek' waar hij graag heenging. De verste punten van zijn dagelijkse trektocht waren in Lotenhulle de Graaf van Halfvasten, de Molenhoek en de Beekkant tot aan de brug over de Poekebeek (Varizele). Langs Meigem ging de tocht tot aan de vroegere Lijkstraat of tot aan Kruiswege aan de grens met Vinkt. (In Meigem stapte hij ook enkele keren op in de vermaarde H. Bloedprocessie). Bij het aanleggen van de autosnelweg naar de kust liet hij dikwijls zijn schapen grazen langs de boorden van de onafgewerkte weg. Ook langs de sporen van

de tramlijn werd veel gewandeld toen het tramverkeer was vervangen door een lijnbus.

De dijk van het Schipdonkkanaal tussen de nu verdwenen Bachte-brug en Landegem-brug werd door August afgehuurd van het Ministerie voor 150 fr. per jaar, hiervoor moest de herder wel instaan voor het verwijderen van de distels en de netels. Voor het laten grazen van zijn schapen op andere plaatsen moest nooit betaald worden en diende ook geen toelating gevraagd te worden aan officiële instanties. De herder werd ook veel gevraagd door de landbouwers om na de aardappeloogst met zijn schapen de akker op te ruimen dit om te vermijden dat de overgebleven aardappelen zouden schieten het komende jaar. Op de graanstoppels gebeurde hetzelfde en mochten de schapen het gemorste graan verorberen.

Een kudde schapen was op de plaatsen waar ze voorbijkwam een natuurlijke opruimer van al wat er teveel stond, wegbermen werden kort gehouden en kale velden van onkruid gevrijwaard maar het toenemend verkeer was er de oorzaak van dat August De Wolf op zijn zestigste dit zeldzame, milieuvriendelijke, beroep vaarwel moest zeggen. Geen enkele van zijn drie kinderen zette het beroep van hun vader verder zodat twintig jaar geleden de wegen van het Land van Nevele hun laatste schaapherder verloren.

André BOLLAERT, Poesele

Bronnen

Diverse vraaggesprekken met August en Eliza De Wolf in de maand oktober 1992 en informatie verzameld door ons lid Adhemar Mestdach, die we van harte danken voor hun medewerking aan deze bijdrage.

Krantenreportages in de dagbladen Het Volk (24.2.1972) en De Landwacht (20.1.1967) van onze leden René Van de Walle en André De Ké en in Gazet van Antwerpen (16.11.1970).

Bijlage - Een mooi verkiezingstoneeltje te Poesele

Het zal vooraan in de jaren vijftig geweest zijn. De nog piepjonge volksvertegenwoordiger Placide De Paepe stond op de affiche om te Poesele

in 'St.-Elooi' vlak bij de kerk bij smid Van Wonterghem een verkiezingsmeeting te geven.

Goed en wel, het was een prachtig zomerweer en er werd zoveel volk verwacht dat er besloten werd de meeting onmiddellijk na de hoogmis te laten plaatsvinden. Placide ging akkoord.

De microfoon, een kaarttafeltje en een klimstoel werden buiten gezet. Enige minuten voor 10 uur stroomde de kerk van Poesele leeg en allen werden uitgenodigd om op het dorp te blijven voor de verkiezingstoespraak.

Placide was toen nog jong en stond algauw boven op het tafeltje. Hij blonk in deze stralende zomerdag en begon zijn redevoering. Hij vond het genomen initiatief prachtig, het weertje excellent, de bevolking van Poesele sympathiek en hijzelf had zich nog nooit gemakkelijker gevoeld dan op dat herbergtafeltje, maar...

Op dat ogenblik kwam onze alombekende schaapherder August De Wolf opdagen als een spelbreker. De schaper is wel een gewiekste schapendrijver, een praktische dierenpsycholoog, maar er zijn toch grenzen. Met een honderdtal schapen manoeuvreert men niet door een dichte menigte als met een kruiwagen. Hij was dus verplicht zijn kudde kordaat door de menigte te drijven.

Placide die alle watertjes doorzwommen had en altijd op zijn vier poten terechtgekomen was, straalde van geluk. Als een gevatte TV-reporter, van alle fronten thuis, schakelde hij van de politiek onmiddellijk over naar de voorbijtrekkende, uitgerekte kudde. *"Zulke lieve beestjes, zie eens wat een lieve snuitjes, oh wat een mooie witte lammetjes, oh die wijze moederschapen. Ik ben blij dat ik dat in Poesele gezien heb"*.

De schapenstoet was bijna voorbij en de herder slenterde met de honden achter de kudde en Placide besloot zijn pleidooi: *"Wel ik ben er zeker van dat al die brave beestjes voor de CVP zullen stemmen"*. Maar de schaapherder liet zijn herdersstaf botweg op de rug van een lelijke zwarte bok ploffen en riep: *"Mijnheer van den deze ben ik toch niet zeker"*. Iedereen lachte en Placide gierde het uit. Zijn verkiezingstoespraak in Poesele zou hij niet vlug vergeten.

(Opgetekend door de heer Adhemar Mestdach).

(Dit artikel is verschenen in *Het Land van Nevele*, jg. 24 (1993), afl. 1, p. 7-21.)

POESELES SCHOONSTE DAG

Op de tweede zondag van juli, vijftig jaar geleden, trok de eerste Donatusprocessie door de straten van Poesele. Via Poekestraat, Molenweg, Bredeweg en Beentjesstraat werd opnieuw de kerk bereikt waar de talrijk opgekomen bedevaarders zich lieten zegenen met de relikwie van de heilige.

In onze opzoeken naar de verering van de heilige Donatus vonden we nergens een plaats terug waar de donderheilige na de Tweede Wereldoorlog nog zo intens gevierd werd als te Poesele. Het was dan ook met een zekere trots dat de toenmalige pastoor E.H. Albert Roegiers de tweede zondag van juli *Poesele's schoonste dag* noemde.

De Donatusverering

De Donatuslegende

Volgens de overlevering was Donatus de enige zoon van de Romeinse legeraanvoerder Faustus en zijn echtgenote Flaminia. Hij kreeg een strenge opvoeding en werd onderwezen door de beste leermeesters van zijn tijd om hem toe te laten een functie uit te oefenen overeenkomstig de status van zijn familie. Na het overlijden van zijn vader werd hij, nauwelijks 16 jaar, ingelijfd in het Romeins leger bij de *Militinen*, een legerkorps dat vooral uit Christenen bestond. Door zijn moed en dapperheid werd hij al gauw bevelhebber van deze troepen.

Op een keer, toen Kelten en Vandalen voor de poorten van Rome stonden, heerste er een ondraaglijke hitte. De nederlaag van de Romeinen was nabij toen Donatus zich in gebed tot zijn God richtte en even later zijn smeekbede verhoord zag. Op de Romeinse troepen viel een verkwikkende regen, terwijl de belagers geteisterd werden door een hels onweer. Door dit wonder vatten de Romeinen weer moed en verpletterden hun tegenstanders.

De keizer, die zeer ingenomen was met deze verrassende overwinning liet het verhaal van de strijd op een zuil uitbeelden die thans nog gekend is als de zuil van Marcus-Aurelius.

Enige tijd later viel Donatus, die de gelofte van kuisheid en zuiverheid tegenover God had afgelegd, in ongenade toen hij de amoureuze voorstellen van het nichtje van de keizer afwees en weigerde een offer te brengen aan de god Jupiter. Hij werd ter dood veroordeeld en onthoofd.

Zijn moeder ging zijn lichaam ophalen, liet het balsemen en overbrengen naar de catacomben van de heilige Agnes. Kort daarop stierf ook de deugdzame Flaminia en vervoegde haar martelaar in de hemel.

Dit verhaal werd tot aan het eind van de 18de eeuw als waarheid naar voor gebracht. Vanaf de 19de eeuw is men echter voorzichtiger als het gaat om de levensgeschiedenis van de donderheilige. Men geeft toe dat men in de kerkelijke gedenkschriften weinig over deze Donatus terugvindt.

Oorsprong van de Donatusverering

Sinds de herontdekking van de Romeinse catacomben in 1578 werden deze begraafplaatsen een grote leverancier aan relikwieën. Daar op de meeste graven geen namen voorkwamen, werd aan de stoffelijke resten van de gevonden martelaren een naam gegeven. Zo werden in 1649 in de St.-Agnescatacomben de stoffelijke resten ontdekt van een martelaar die men DONATUS doopte.

Toen de jezuïeten van Münstereifel (Duitsland) in 1652 een nieuw college lieten oprichten, kregen zij, door tussenkomst van de generaal van hun orde te Rome, het heilig lichaam van Donatus toegewezen.

Tijdens de laatste etappe van het transport van de relikwieën barstte een hevig onweer los waarbij pater Heerde, die belast was met de overbrenging van het gebeente, in de kerk van Euskirchen door de bliksem werd getroffen. Als bij wonder raakte hij slechts licht gewond. Na een week was de pater volledig hersteld en konden de relikwieën (het was toen de tweede zondag van juli) vol lof en luister naar hun eindbestemming worden overgebracht. Voor de gelovigen die van het voorval getuige waren, was het duidelijk dat deze martelaar de beschermheilige was tegen de schadelijke gevolgen van de natuurelementen.

Glasraam van de H. Laurentius en de H. Donatus in het kerkkoor.

Latere gebeurtenissen versterkten het betrouwen in Donatus. Zo bleven Münstereifel en omgeving in 1685 gespaard toen opeenvolgende onweders de oogst in de ganse omgeving vernielden. In 1700 brak brand uit in het jezuïetencollege. Toen de paters de relikwieën van de heilige bij de vuurhaard brachten, draaide de wind en doofde het vuur vanzelf. Nog enkele jaren later, in 1709, werd door het aanroepen van de heilige een ramp vermeden wanneer een hevige brand de gehele stad dreigde in de as te leggen.

Opvallend is ook de gelijkluidendheid van de naam Donatus met deze van de Germaanse dondergod Donar, zodat we gerust kunnen stellen dat onze donderheilige de gekerstende Donar is geworden.

Verspreiding van de Donatusverering

Het jezuïetenklooster te Münstereifel werd overstelpt met aanvragen om relikwieën. Het ging zo ver dat het voor de jezuïeten niet meer mogelijk was hieraan te voldoen uit vrees dat hun voorraad uitgeput zou raken. Om toch

aan de toenemende vraag te voldoen, werd een tweede catacomben-martelaar Donatus gedoopt en werden zijn stoffelijke resten over diverse bisdommen verspreid.

Het klooster van de paters kapucijnen te Aarlen, waar de paters na jarenlang aandringen een stuk van het originele gebeente hadden ontvangen, werd tijdens de 18de eeuw het belangrijkste Donatusbedevaartsoord. Het waren vooral die kapucijnen die ervoor zorgden dat de Donatusdevotie doordrong tot in het kleinste gehucht van Vlaanderen, Frans-Vlaanderen, Wallonië en het Groothertogdom Luxemburg.

In het Groothertogdom bestond tussen de parochies een zekere solidariteit om een deeltje van zijn relikwie af te staan aan een andere parochie. Toen in het midden van vorige eeuw Luxemburgse emigranten een nederzetting stichtten langs de Mississippi, ten zuiden van Dubuque in de Amerikaanse staat Iowa, werd het dorpje *Saint Donatus* genoemd.

De verering had een eerste hoogtepunt tijdens de 18de eeuw. Overal in Europa rezen bedevaartplaatsen uit de grond en vele vorstenhoven vroegen en kregen een relikwie als geschenk. Op het einde van die eeuw kende de verering een terugval veroorzaakt door de kerkelijke bemoeienissen van Jozef II en de daaropvolgende Franse godsdienstonderdrukking.

Midden de 19de eeuw (aardappelpLAGEN, vernielde oogsten door zomerse onweders, hongersnood) was er een heropleving van de devotie in België, Nederland en Luxemburg die gepaard ging met de (her)oprichting van diverse broederschappen. De vernieling van de parochiekerken tijdens de Eerste Wereldoorlog, vooral dan in West-Vlaanderen, betekende echter het einde van heel wat Donatusvereringen.

Nog andere factoren hebben de Donatusdevotie in negatieve zin beïnvloed, zoals de opkomst van de brandverzekeringen, het verzwakken van de godsdienstzin en de invloed van het onderwijs op de ontwikkeling van de mensen voor wie een blikseminslag niet langer een onverklaarbaar verschijnsel bleef zodat de aanwezigheid van een bovennatuurlijke beïnvloeding werd afgezwakt. Dit belette echter niet dat tijdens de Tweede Wereldoorlog zich op enkele plaatsen een nieuwe heropflakking voordeed,

vooral nadat de heilige als beschermer werd aangesteld tegen de verschrikkelijke gevolgen van de luchtbombardementen.

Slechts weinig parochiekerken hebben de donderheilige als liturgisch patroon. Dit is gemakkelijk te verklaren gezien de heilige pas in de tweede helft van de 17de eeuw ten tonele verscheen. In Wallonië zijn er een zestal, in Vlaanderen één, nl. de kerk op de wijk Dorne in de Limburgse gemeente Opoeteren. Ze werd opgericht in 1923.

Toch zijn nog enkele bedevaartplaatsen overeind gebleven, zij het dan vooral met de hulp van het verenigingsleven, zoals in het Brabantse Wersbeek waar sinds 1685 nog jaarlijks een Donatusomweg uitgaat; in de provincie Antwerpen hebben we de parochie Westmeerbeek, in Henegouwen de (vroegere Vlaamse) parochie Rozenaken (Russignies) en in Oost-Vlaanderen Etikhove en Poesele. In West-Vlaanderen waar men eertijds op een zeventigtal plaatsen Donatus kon eren, vonden we geen enkel spoor meer van een actieve verering terug.

Iconografie van de heilige

De heilige wordt afgebeeld als een Romeins soldaat met in zijn hand, of in zijn nabijheid, de martelaarspalm en op de achtergrond enkele bliksemflitsen. Dikwijls draagt hij ook een rode martelaarsmantel en houdt hij de bliksem in zijn hand.

Omtrent de afbeelding van de heilige ontstond heel wat verwarring. Het meest wordt hij verwisseld met de heilige Donatus, bisschop van Arezzo, die gevierd wordt op 7 augustus of met de heilige Donatianus, bisschop van Reims, wiens heilige resten in de 9de eeuw naar Brugge werden overgebracht.

Het is dan ook niet verwonderlijk dat op sommige plaatsen onze donderheilige als een bisschop wordt afgebeeld i.p.v. een Romeins soldaat. Op de meeste plaatsen werd de verwarring ontdekt en rechtgezet maar zelfs onze meest vermaarde heiligenkenners laten zich hier nog regelmatig verrassen.

De Donatusverering te Poesele

Ontstaan van de Donatusverering

Klassieke voorvallen die op andere plaatsen een ontluikende Donatusdevotie tot gevolg hadden, zoals een blikseminslag in de kerk, het doodbliksemen van een persoon, een overstroming, de verwoesting van de gewassen door hagel enz. zijn ons te Poesele niet bekend.

Het is ons wel opgevallen dat P. R. Janssens in zijn volkskundige studie *Het oude verweer tegen hagel, donder en bliksem* aanhaalt dat de heilige Laurentius (patroon van de Poeselse parochiekerk en er van oudsher vereerd) gediend werd tegen het inwendig vliegend vuur van de koorts en alsook tegen brand (huiduitslag) en... blikseminslag. Toeval of niet, maar West-Vlaanderen, de provincie waar Laurentius van een recordaantal kerken de liturgische patroon is, werd ook de regio waar de Donatusdevotie het meest verspreid was. Dit zou er kunnen op wijzen dat, wat betreft het volkse verweer tegen donder en bliksem, de Laurentiusdevotie het op een zeker moment heeft moeten afleggen tegen de nieuwe populairdere volksheilige Donatus.

Bewijzen dat de verering te Poesele zou zijn binnengebracht door de paters kapucijnen zijn er niet. Deze paters kwamen in de vorige eeuw wel te Poesele prediken, maar zij deden dat nog in tientallen andere parochies, waaronder alle parochies uit onze directe omgeving. Het is echter niet uitgesloten dat zij hier meer gehoor vonden dan elders.

Bovenstaande redenen kunnen een aanleiding zijn geweest maar de wenk om een broederschap in het landelijke Poesele op te richten werd vermoedelijk gegeven door bisschop Louis Joseph Delebecque (1796-1864) die in de oprichting van broedersschappen een hulpmiddel zag om een religieuze heropbloei te bewerkstelligen. Met pastoor Piron vond hij hierbij in Poesele een ideale bondgenoot, ook al was Poesele, wat het aantal broedersschappen betreft in deze periode, zeker niet slecht bedeed¹. In gans de streek ten

¹ Op dat ogenblik bestonden reeds te Poesele:
- de Broederschap der Gedurige Aanbidding (1782)

westen van Gent bestond echter geen enkele Donatusverering dus kon de donderheilige zonder problemen vanaf nu de H. Laurentius, patroonheilige van de kerk, bijstaan als beschermer tegen het uitwendig vuur.

E.H. Piron

Franciscus Ludovicus Piron werd op 16 mei 1799 te Dendermonde geboren als zoon van Henri Joseph en Margareta Krantz. Hij werd priester gewijd in 1822 en werd op 6 februari 1823 aangesteld als onderpastoor te Wetteren. Op 18 februari 1824 werd hij onderpastoor in de St.-Pietersparochie te Ieper en hetzelfde jaar verhuisde hij in dezelfde hoedanigheid naar Eksaarde.

Op 17 september 1831 werd hij pastoor benoemd te Sint-Maria-Lerne. Hij bleef in deze functie tot 29 september 1849, dag waarop hij directeur benoemd werd van het Sint-Vincentiusinstituut te Deinze. Hij werd de eerste fulltime directeur van het instituut. In de jaren daarvoor was dit ambt steeds waargenomen door de deken van Deinze.

M. De Meulemeester schreef in zijn *Geschiedenis der Zusters van St.-Vincentius te Deinze* over hem: *De vier jaren bestuur van eerwaarden Vader Piron zijn bovenal gekenmerkt door een aanhoudend streven naar versteviging van het inwendig leven bij religieuzen en kinderen.* We vonden dit streven o.a. terug in het schoolreglement dat hij opstelde voor het instituut, in het Frans weliswaar, waarin het beoefenen der godsdienstoefeningen het grootste aantal bladzijden in beslag neemt. Van zijn hand is ook het werkje *Manuel de Persévérance, dédié aux élèves du Pensionat de St.-Vincent-de-Paul à D...*, welke als anonieme uitgave verscheen in 1851, en voor de jongeren had hij ook nog een gebedenboekje samengesteld.

-
- de Broederschap van den Rozenkrans (1810)
 - de Broederschap tot Onderstand der arme kerken (1852)
 - het H.Franciscus Xaverius Genootschap
 - een congregatie voor jongens en een voor meisjes.

Zijn godsdienstijver werd verder geaccentueerd door de oprichting van drie broederschappen in de kapel van het instituut².

Tenslotte liet hij in 1854 te Gent het *Ceremonieboek of plechtigheden in de Kleeding en in het Profes der Zusters van het klooster van den H.Vincentius à Paulo te Deynze. Opgeregt den 27 February 1838* drukken.

Hetzelfde jaar, op 5 oktober 1854 werd hij als pastoor te Poesele aangesteld. Hij zou hier bijna 14 jaar verblijven. Omwille van zijn gezondheidstoestand (moeilijkheden bij het marcheren) vroeg hij op 26 april 1864 aan de bisschop om op rust gesteld te worden. Deze toelating werd hem pas 4 jaar later verleend. Op 7 september 1868 nam hij ontslag en vestigde zich te Nevele waar hij op 17 februari 1872 overleed.

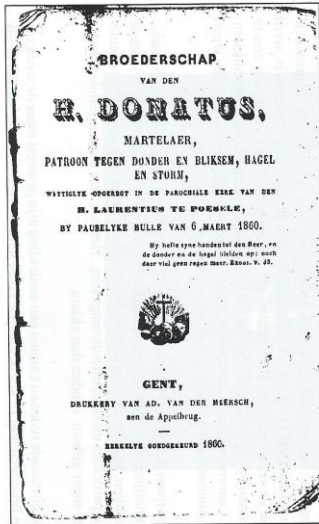
Uit zijn verwezenlijkingen te Deinze blijkt duidelijk zijn godsdienstijver en zijn betrachting om de tekorten die hij ervoer in de godsdienstbeleving van de gelovigen op te vangen door hen iets in de plaats te stellen zoals een broederschap of handleiding precies zoals zijn bisschop het zo graag wilde.

Oprichting van de Donatusbroederschap

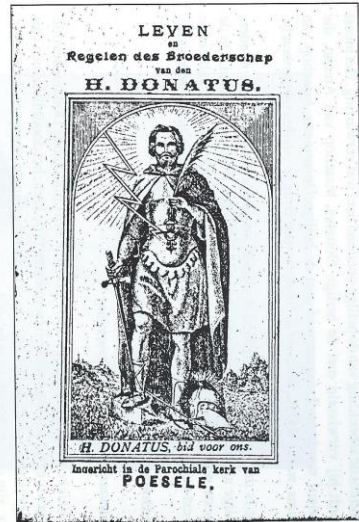
Op 6 maart 1860 werd bij pauselijke bulle de broederschap van de heilige Donatus, martelaar, patroon tegen donder en bliksem, hagel en storm, in de parochiale kerk van de heilige Laurentius te Poesele opgericht. Zo wordt ons verteld op de eerste bladzijde van het 24 bladzijden tellend devotieboekje dat met kerkelijke goedkeuring van 2 februari van hetzelfde jaar werd uitgegeven. Het werd gedrukt bij Ad. Van der Meersch aan de Appelbrug te Gent en voorzien van een kartonnen kaftje zonder afbeeldingen. De naam van de samensteller is niet vermeld, doch met hetgeen we weten over zijn prestaties als directeur van het St.-Vincentiusinstituut te Deinze zijn we ervan overtuigd dat E.H. Piron de samensteller van deze uitgave is geweest.

² Volgende broederschappen werden door hem opgericht:

- 26.05.1850: Broederschap der Gedurende Aanbidding
- 23.02.1851: Confrerie van het Schapulier
- 23.02.1852: Broederschap der H.Rozenkrans.

Eerste bladzijde van het devotieboekje uit 1860.

Voorzijde kapt van het devotieboekje van 1906.

Het boekje (145 mm x 87 mm) vertelt ons de legende van de heilige en het verhaal van de overbrenging van zijn relikwieën. Verder een opsomming van de regels van de broederschap, een oefening om de H. Donatus te eren, de litanie van de donderheilige, samen met enkele gebeden die men het best bidt tijdens een onweer.

Met de uitgave van dit devotieboekje is het duidelijk dat E.H. Piron verder mikte dan alleen de Poeselse gelovigen. Op blz. 9 wordt dit trouwens duidelijk gezegd *Dat de kristenen van dees en omliggende Parochien dezelve dan komen eeren met een vast betrouwen in het groot vermogen van dezen H. Martelaer.*

De regels van de broederschap

Het voorzitterschap van de broederschap, onder het oppergezag van de bisschop van Gent, werd waargenomen door de pastoor. Hij werd hierbij

bijgestaan door de ontvanger van de kerkfabriek. Elk jaar, op de eerste zondag van april, werden de rekeningen aan de kerkraad voorgelegd. Wie toetrad tot de broederschap betaalde 10 centiemen inschrijvingsgeld en jaarlijks nog eens 10 centiemen in de maand juli.

Op de maandag, na de tweede zondag van juli, werd een jaargetijde gezongen voor de zielen van de afgestorven leden. Devotieboekjes en allerhande religieuze voorwerpen werden door de pastoor gewijd en verspreid nadat ze de relikwie van de heilige hadden aangeraakt.

Door de pauselijke bulle werden aan de leden, onder bepaalde voorwaarden, ook aflaten verleend. Zo bewam men een volle aflaat op de dag van de inschrijving in de broederschap, tijdens het stervensuur en op de tweede zondag van juli en de zeven daaropvolgende dagen wanneer men bad voor de eendracht onder de christelijke prinsen, de uitroeiing der ketterijen en de verheffing van de H. Kerk. Weliswaar nadat men had gebiecht of een waar berouw betoond en het heilig sacrament had ontvangen.

Een aflaat van zeven jaar en zeven maal veertig dagen kon men bekomen op de tweede zondag van de maanden april, mei, juni en augustus als men op een van deze dagen in de kerk kwam bidden. Tevens bestond de mogelijkheid zich op deze zondagen te laten zegenen met de relikwieën van de heilige.

Een aflaat van zestig dagen bewam men elke keer men het misoffer bijwoonde in de kerk van Poesele of een der processies volgde of in gelijk welke omstandigheden het H. Sacrament vergezelde, enz.

Groei en verval van de Donatusdevotie

Graag hadden we de evolutie gevolgd van het ledenaantal van de broederschap sinds haar oprichting. Dit zou het ons mogelijk gemaakt hebben een nauwkeurig beeld te vormen van de Donatusdevotie in Poesele en de omliggende gemeenten. Spijtig genoeg zijn de verslagboeken van de broederschap niet meer voorhanden. Een belangrijk deel van het kerkarchief werd vernield tijdens de Eerste Wereldoorlog wanneer de sacristie van de pastoor zwaar werd beschadigd. Het laatste verslagboek dat liep tot 1972 is

echter ook onvindbaar zodat we ons moeten beperken tot een beschrijving gebaseerd op mondelinge of schaarse schriftelijke getuigenissen.

De Potter en Broeckaert, de auteurs van de Oost-Vlaamse dorpsmonografieën, vermelden in hun *Geschiedenis van Poesele (1868)* dat de broederschap 627 leden telde in 1867 (Poesele telde toen 666 inwoners), waarvan een groot deel moet afkomstig geweest zijn van buiten de parochie.

Met de installatie van de broederschap werd de donderheilige verheven tot tweede patroon van de Poeselse parochiekerk. Een schilderij van Donatus, geborsteld door de Gentse academiedirecteur Scheirs, werd rechts vooraan in de kerk boven het St.-Jozefaltaar bevestigd. Tegenwoordig hangt het rechtover de zijingangsdeur, langs wat in de volksmond de mannenkant wordt genoemd.

Op één van de glasramen in het koor prijkt de afbeelding van de heilige naast die van de H. Laurentius, patroonheilige van de Poeselse parochiekerk. Later kreeg hij ook nog een beeld in de kerk zodat de H. Donatus nu nog steeds op drie verschillende manieren in de Poeselse kerk is afgebeeld.

In 1868 laat E.H. Piron zich vervangen door E.H. Cruyl, die op zijn beurt in 1877 wordt opgevolgd door E.H. Vallez. Over deze periode is weinig geweten, maar niets wijst erop dat de Donatusverering een spectaculaire terugval zou hebben gekend.

E.H. Deroo, die in 1905 E.H. Vallez opvolgde, liet in 1906 een nieuw devotieboekje (133 mm x 87 mm) drukken bij J.B.D. Hemelsoet, boekdrukker op de St.-Baafplaats 22 te Gent. Dezelfde tekst van het eerste boekje werd overgenomen maar het aantal bladzijden werd teruggebracht van 24 tot 16 door het aanwenden van een kleiner lettertype en het verkleinen van de ruimtes tussen de regels onderling.

Parallel met hetgeen gebeurde in West-Vlaanderen, werd de periode na de Eerste Wereldoorlog een dieptepunt voor de Poeselse Donatusverering. Toch bleef de verering bekend buiten de parochiegrenzen, want in zijn studie *Kerkpatronen en bedevaartplaatsen in Vlaanderen* vermeldt de volkskundige A.H. Van Dyck in 1937 twee Donatusbedevaartplaatsen in Oost-Vlaanderen, m.n. Etikhove en Poesele. Jos Vermeulen die een gelijkaardige studie

publiceerde in 1942 vermeldt dezelfde plaatsen doch noemt hier verkeerdelijk St.-Donaas, patroon van het bisdom Brugge.

Het zou duren tot 1942 eer de devotie tot de donderheilige opnieuw van de grond kwam. Eén persoon was hiervoor verantwoordelijk, namelijk E.H. Albertus Roegiers, die in 1941 de overleden populaire volkspastoor E.H. Amatus Moens opvolgde.

Poeseles schoonste dag

E.H. Albert Roegiers was, op zijn zachtst uitgedrukt, een doordrijver wat kerkelijke aangelegenheden betrof. In een mum van tijd lukte het hem tientallen ijveraarsters in te schakelen die in Poesele en de omliggende gemeenten van huis tot huis het lidgeld van de vernieuwde broederschap gingen ophalen. Dat was nu bepaald op één frank. Hij liet een vouwblaadje drukken met de litanie van de donderheilige en op de rugzijde de toetredingsvoorwaarden tot de broederschap.

"Poesele's schoonste dag", foto uit 1945 genomen in de Beentjesstraat.

1945: Marcel De Witte als Donatus en Georges Deolet als begeleider bij de aanvang van de processie in de Poekestraat en bij de aankomst aan de molenberg.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog waren processies door de bezetter verboden; toch ging op de tweede zondag van juli 1942, een eerste Poeselse Donatusprocessie uit, weliswaar beperkt tot een rondgang rond de kerk. De volgende jaren werd een altaar opgericht op de weide van Maurice Deolet, in de onmiddellijke omgeving van de kerk, waar tot slot van de Donatusverering een plechtig lof in openlucht werd opgedragen.

Het volgende jaar waren reeds 40 ijveraarsters klaargestoomd die samen op hun respectievelijke parochies een paar duizend leden hadden aangeworven. De viering van 1944 betekende een eerste hoogtepunt. 42 ijveraarsters uit 23 parochies zorgden ervoor dat het ledenaantal van de broederschap de kaap van de 10.000 overschreed. Slechts één vijfde van de aanwezige bedevaarders kon een zit- of staanplaats bemachtigen in de kerk, waar voor

de ijveraarsters plaatsen waren voorbehouden. Na de plechtigheden werd aan de leden van de H. Hartbond die instonden voor de orde en de tucht en aan de ijveraarsters een koffietafel aangeboden in de pastorie. Later verhuisde deze gewoonte naar de schoollokalen van de meisjesschool naast de pastorie.

Bedert 6 Maart 1860, bij Pauselijke bulle van Z. H. Paus Pius IX, bestaat te Poesele het Broederschap van den H. Donatus.

Men kan zich laten inschrijven tegen 1 fr. ten jare, hetsij in de sakristij der Parochiale Kerk te Poesele, hetsij bij een plaatselijke ijveraar.

Op 2e Zondag wordt telken jare het Feest van het Broederschap zeer luisterrijk gevierd te Poesele. Bij de namiddagplechtigheid doortrekt een heerlijke processie ter eere van den H. Donatus de straten.

De leden kunnen op dien dag een volle aflaat verdienen op de gewone voorwaarden. Een gedeeltelijke aflaat van 7 jaren en 7 maal 40 dagen is vergund op den 2e Zondag der maanden April, Mei, Juni en Augustus, mits ten minste met leedweten over zijne zonden de Kerk van het Broederschap te bezoeken en jaar godvruchtiglijk te bidden.

Op den Maandag, volgende op de plechtigheid, wordt tot sieleliefde der overleden leden van het Broederschap een solemneel jaargetijde gecelebreerd.

Ieder maand wordt eene plechtige H. Mis gezongen voor de levende en overledene leden van het Broederschap.

LITANIE
van den
HEILIGEN DONATUS
MARTELAAR

Bijzonderlijk vereerd en aanroepen in de
Parochiale Kerk van **POESELE**.
PATROON tegen donder, bliksem, hagel en storm

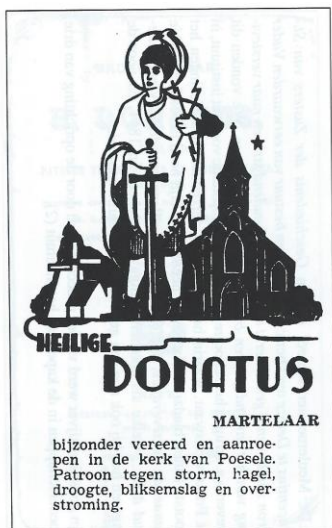
Meer, ontferm u onzer.
Christus, ontferm u onzer.
Heer, ontferm u onzer.
Christus, hoor ons.
Christus, verhoor ons.
God hemelsche Vader, ontferm u onzer.
God Zoon, Verlosser der wereld, ontferm u onzer.
God H. Geest, ontferm u onzer.
H. Drievuldigheid één God, ontferm u onzer.
H. Maagd Maria,
Moeder van Barmhertigheid,
Toevlucht, hulpe en troost der Christenen,
Alle HH. Engelen en Aartsengelen,
Alle HH. Patriarchen en Profeten,
Alle HH. Apostelen en Discipelen van Christus,
Alle HH. Martelaars en Martelaresen,
Alle HH. Bisschoppen, Leeraars en Belijders,
Alle HH. Priesters, Monniken en Eremiten,
Alle HH. Maagden en Weduwen,
Alle gelukszalige Inwoners des Hemels,
H. Donatus, onze Beschermmer,
Uitverkorene Martelaar van Christus,
Die om uwe belofte van de zuiverheid te bewaren, de Marteldood hebt onderstaan,
Die over de wereld, den duivel en het vleesch zoo glorieus hebt gesproken,

BID VOOR ONZE

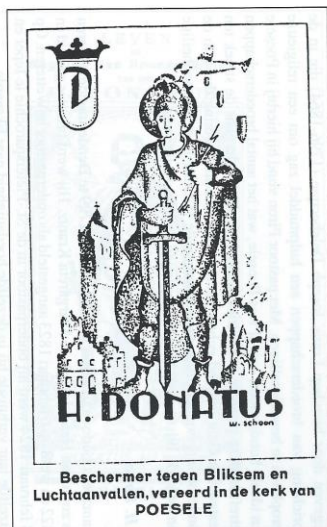
*Litanie van de H. Donatus.
Eerste en laatste bladzijde van het vouwblaadje.*

E.P. De Mindere, minderbroeder, schreef de tekst van een loflied (zie bijlage) in zes strofen, dat gezongen werd op de zangwijze van de hymne van de Advent. Vanaf 1941 werd Donatus in de grote steden vereerd als beschermmer tegen de luchtbombardementen. In Poesele nam men deze bijkomende bevoegdheid ook over en de jonge Gentse kunstenaar Willy Schoon kreeg de opdracht een bidprentje te ontwerpen waarop de oude en de nieuwe bevoegdheden van de heilige duidelijk moesten tot uiting komen. Het werd

één van de merkwaardigste bidprentjes die ooit van de H. Donatus werden uitgegeven.

Bidprentje H. Donatus (1960).

Bidprentje H. Donatus (1944).

Rechts onderaan het prentje ziet men de kerk van Poesele, enkele bomen, een huis en een windmolen. De twee huisjes met trapgevels en de twee kerktorens, links van de heilige, stellen een stad voor. De donderheilige staat centraal vooraan met achter hem, hoog in de lucht, een bommenwerper die zijn dodelijke vracht dropt. De afbeelding van een bommenwerper komt niet alleen voor te Poesele. Ook te Waasmunster werd een gelijkaardig prentje (in vierkleurendruk) uitgegeven. Beide dragen dezelfde kerkelijke goedkeuring *Imprimatur 14 Martii 1944, C. Calewaert, Vic. Gen.*

Op zaterdag 9 september 1944, het was toen juist Poesele-kermis, kwam een groep weerstanders de officiële bevrijding van Poesele aan pastoor Roegiers mededelen op de pastorie. De bevrijding gebeurde zonder slag of stoot. Hierin zag pastoor Roegiers een teken van de tussenkomst van de H. Donatus en tijdens de plechtige dankmis voor de bevrijding, op 27 september, liet hij in

de weelderig versierde kerk het beeld van de heilige Donatus boven het hoofdaltaar plaatsen, omgeven met bloemen, planten en lichten. De bemiddeling van de heilige werd afgesmeekt voor een spoedige en gezonde terugkeer van de weggevoerde Poeselaars (Marcel Cornelis, Marcel De Witte en Gerard en Maurice Robijt).

*Een deel van het Poesels zangkoor in 1946 vóór de aanvang van de processie.
V.l.n.r.: Aloïs Deolet, Firmin Deolet, Julien Vlaemynck, Gabriëlle Mortier, Irma De Nobele, Anna De Waele, Maria Mestdach, Andrea Van Pamel, Hedwige De Mulder, Eulalie Deolet, Mariette Lievens, Maria Coen, Maria Van de Walle (Beentjesstraat), Diane Van Lerberghe, Imelda De Waele, Germaine De Paepe, Maria De Mulder, Maria Van de Walle (Veldeken), Bertha Haerts.*

De belangstelling voor de heilige Donatus bleef toenemen in die mate dat in juli 1945 de broederschap 12.000 leden telde. Het aantal ijveraarsters was ondertussen opgeklommen tot 45.

De viering van zondag 8 juli 1945, in het teken van de V-dag, betekende een nieuw hoogtepunt. Het 38-koppig knapenkoor van het Sint-Vincentiuscollege van Eeklo verzorgde de zang tijdens de hoogmis en de vespers waarna een dankstoet met meer dan 200 gekostumeerde personen, waaronder 28 te paard, door de straten van het dorp trok. Via de Poekestraat en de Molenweg

bereikte men de molenberg waar een reuzengroot altaar was opgericht. Hier sprak E.P. Bavo O.F.M. de menigte toe en werd een plechtig lof gehouden. Daarna trok de kleurrijke stoet tussen de duizendkoppige menigte via Bredeweg en Beentjesstraat terug naar de kerk waar de bedevaarders zich lieten zegenen met de relikwie van de donderheilige. *Poesele's schoonste dag*, zoals pastoor Roegiers het zo graag aankondigde, was geboren.

In 1946, en ook het jaar daarop, werden op de persen van dagblad Het Volk propagandablaadjes gedrukt waarop een foto stond van het rustaltaar op de molenberg. Op de keerzijde stonden de namen vermeld van de ijveraarsers waarbij men zich kon laten inschrijven in de broederschap. Tijdens de processie noteerden we voor het eerst de medewerking van de geestelijkheid van enkele naburige parochies. Zo verleende de Nevelse onderpastoor Doom zijn medewerking met een groep zangsters en was E.H. Van Laere van Landegem aanwezig met zijn knapenkor.

Een nieuw hoogtepunt was de viering van 1947 toen het dubbele aantal bedevaarders werd geteld dan de vorige jaren. Vanuit Gent waren extra trams ingeschakeld om de massa bedevaarders naar Poesele te kunnen brengen. Deken De Pauw droeg het Allerheiligste tijdens de processie en pater Ewald, minderbroeder, sprak de menigte toe op de molenberg waar monseigneur Lagae (titelvoerend bisschop van Tricola in het toenmalige Belgisch Kongo) geflankeerd door de vier bazuinblazers van het belfort van Gent, de bedevaarders zegende.

Volgens ooggetuigen was deze stoet de meest indrukwekkende van alle Donatusprocessies en de meeste bedevaarders trokken van de molenberg langs de tramlijn naar de Beentjesstraat om de optocht een tweede maal te kunnen zien.

Ondertussen had Willy Schoon de opdracht gekregen een affiche te ontwerpen, die de feestdag van de heilige en de ermee gepaard gaande vieringen moest aankondigen. Dergelijke aanplakbrieven werden naar de omliggende parochies verzonden en achteraan in de kerken uitgehangen.

De feestdag van de heilige Donatus werd in 1948 voorbereid door een Triduum maar door de aanhoudende regen was de Molenweg herschapen tot een modderpoel. Het rustaltaar werd dan maar opgetimmerd aan het hof van

August Coen op de hoek van de Mortierstraat en de Oude Kerkstraat. De processie trok door de Beentjesstraat en Bredeweg tot aan het huis van Baziël De Boever, rechtover de Molenweg, en keerde langs dezelfde weg terug naar het opgerichte rustaltaar en vandaar terug naar de kerk. 's Morgens was de hoogmis opgedragen door E.P. Vermeulen, salesiaan, en broer van twee ijveraars uit Meigem.

Toen E.H. Roegiers in 1949 werd aangesteld in Sint-Amandsberg werd hij vervangen door E.H. Octaaf Smesman. Deze ingoede parochieherder had niet de organisatiezin en de arrogantie waarmee zijn voorganger bijwijlen tewerk ging om zijn doel te bereiken.

Ondanks de sterk afnemende godsdienstzin slaagde hij erin gedurende enkele jaren de processie op een degelijk peil te houden. E.H. Roegiers bleef zijn levenswerk op de voet volgen en vaardigde elk jaar het zangkoor af van zijn nieuwe parochie St.-Amandsberg Oude Bareel.

In 1951 werd de processie verrast door een onweer, juist als de eersten bij de molenberg aankwamen. Dankzij de nazorg van de deelnemers bleef de schade aan de gehuurde kostuums tot een minimum beperkt. Oud-schepen August Ranson die zag dat het baldakijn, waaronder pastoor Smesman het Allerheiligste droeg, door de wateroverlast dreigde te scheuren, deed toen het voorstel om *den hemel eens af te gieten*, vandaar het gezegde dat enkele oude mensen nog kennen dat ze in Poesele ooit eens de hemel afgoten. Van deze processie werd ook verteld dat schuilende processiegangers zich tegoed deden aan krentenboterhammen die klaar stonden voor de familieleden bij bakker De Boever langs de Bredeweg en dat de Beentjesstraat toen in een ware beek was herschapen.

Ook in 1952 en 1953 was het weer niet zo best, maar in 1954, 1955 en 1956 kwamen opnieuw opvallend veel Donatusbedevaarders naar Poesele. Daarna nam de interesse geleidelijk af. De processie hield geen tussenhalte meer aan de molenberg maar ging in één ruk door tot aan het kerkplein waar het sermoen werd gehouden. Na de zegen met het Allerheiligste werd de relikwie van de donderheilige in de kerk ter verering aangeboden.

De viering van 1960, naar aanleiding van de honderdste verjaring van de broederschap, werd een liturgisch hoogtepunt. De feestdag van de heilige

werd voorafgegaan door een Triduum en Mgr. Calewaert, bisschop van Gent, was aanwezig op de feestviering, maar de processie, waarvoor 90 extra kostuums gehuurd waren, kon gezien de aanhoudende regenval niet uitgaan. Pastoor Smesman betreurde dat de processie juist op die dag niet kon uitgaan maar vond anderzijds dat het sermoen en pontificaal lof in de kerk beter tot hun recht kwamen. Bij deze gelegenheid liet pastoor Smesman een nieuw bidprentje in rozelila kleur drukken. De voorstelling van de H. Donatus is dezelfde als deze op de affiche die door Willy Schoon werd ontworpen. Dezelfde afbeelding, in het blauw, werd ook gebruikt op een strooibiljet om de komst van Mgr. Calewaert aan te kondigen.

In 1962 ging de processie niet uit wegens het overlijden in de pastorie van de moeder van E.H. Smesman.

Vanaf 1963 werd de processie verschoven naar de laatste zondag van juni. Volgens pastoor Smesman was dit vooral omdat de E.Z. van de meisjesschool tijdens het tweede weekend van juli in retraite zijn en omdat op de laatste zondag van juni toch een pater kwam preken voor de H. Hartbonden. Volgens de man in de straat lag de oorzaak meer in het succes van de lokale kermis op de Nevelse wijk Kerrebroek die op dezelfde dag doorging.

Door het verminderen van de godsdienstzin was een terugval van de processie en de Donatusverering gedurende de volgende jaren niet meer tegen te houden en ondanks de goede wil van de organisatoren ging op de laatste zondag van juni 1972 de laatste Poeselse Donatusprocessie uit.

In het vooruitzicht van de 125^e verjaardag van de broederschap werd opnieuw een poging ondernomen om de Donatusprocessie nog eenmaal te laten uitgaan, maar deze mislukte. Omdat deze verjaardag toch niet onopgemerkt voorbij zou gaan, werd op het tweede weekend van juli 1985, door toedoen van de heemkundige kring Het Land van Nevele, een bedevaartvaantje uitgereikt aan de gelovigen die de relikwie van de donderheilige kwamen vereren. Het werd belangeloos ontworpen door de Nevelse kunstenares Denyse Van Doosselaer. Het geheel van de Donatusviering werd afgerond tijdens het tweede weekend van september (Poesele-kermis) in de gebouwen van de vroegere vrije school met een tentoonstelling over de donderheilige en zijn verering in West-Europa. Bij

deze gelegenheid werd ook een 72-bladzijden tellende brochure uitgegeven, samengesteld door André Bollaert die ook instond voor het samenstellen van de tentoonstelling.

Het Land van Nevele nam zich voor jaarlijks een nieuw bedevaartvaantje van de heilige Donatus te verspreiden om alzo zijn steentje bij te dragen tot het instandhouden van de oude tradities en gebruiken in onze streek. Vanaf 1987 werden de vaantjes samengesteld door A. Bollaert met uitzondering van het vaantje van 1992, dat werd ontworpen door de Poeselse kunstenares Chantal Ghekiere. Het voorlopig laatste vaantje van dit jaar herinnert eraan dat vijftig jaar geleden voor het eerst de Donatusprocessie door de straten van Poesele trok.

Thans heeft de Donatusverering in Poesele nog enkel een parochiaal karakter. Toch komen op de feestdag van de heilige nog enkele bedevaarders - hun aantal neemt echter van jaar tot jaar af - uit de omliggende parochies om zich te laten zegenen met de relikwie van de heilige.

André BOLLAERT, Poesele

Geraadpleegde archieven en bronnen

Archief Bisdom Gent, dossier Poesele.

Archief Sint-Vincentiusinstituut Deinze.

Archief pastorie Poesele, Liber Memorialis Ecclesiae Sti.Laurentii Poesele (1941-1973).

Fotomateriaal en mondelinge informatie voor deze bijdrage werden bekomen bij E.H. Octaaf Smesman, Maria De Mulder, Adhemar Mestdach, Maurits Broeckhove, Andrea Van Nevel, Georgette Mortier, Luc Rutsaert, Jules Van Wonterghem, Hendrik Theys en Antoine Janssens waarvoor onze oprecht dank.

Geraadpleegde literatuur

A. BOLLAERT, Een merkwaardig bidprentje van de H.Donatus te Poesele, in *Het Land van Nevele*, jg. XVI (1985), afl. 2, blz. 130-134.

A. BOLLAERT, Een bedevaartvaantje voor Poesele, in *Het Land van Nevele*, jg. XVI (1985), afl. 2, blz. 135-137.

A. BOLLAERT, *De verering van de H. Donatus, de donderheilige*, Poesele, 1985, 72 blz.

A. BOLLAERT, J. GERITS, J.L. MEULEMEESTER en L. VAN EECKHOUDT, Bedevaartvaantjes blijven in Vlaanderen populair, in *Ons Heem*, jg. 46 (1992), blz. 174-197.

M. BROECKHOVE, Devotie in het vlaamssprekend gedeelte van België tot de H. Donatus, biezonder patroon tegen schadelijke natuur- en vernielende kunstmatige luchtelementen, in *Oostvlaamse Zanten*, jg. XXXIV (1959), nr. 2-6 en jg. XXXV (1960), nr. 1-2.

M. ENGLISH, De donderheilige Donatus en zijn verering in West-Vlaanderen, in *Biekorf*, jg. 60 (1959), nr. 3, blz. 65-73, nr. 4, blz. 103-110, nr. 5, blz. 141-150.

P.R. JANSSENS, Het oude verweer tegen hagel, donder en bliksem, in *Oostvlaamse Zanten*, jg. XXXII (1957), nr. 5, blz. 133-152 en nr. 6, blz. 165-178.

J. VAN DEN HEUVEL, Heiligenverering in het Land van Nevele, in *Het Land van Nevele*, jg. XIV (1983), nr. 1, blz. 26-28.

Bijlage I - De lijst van de ijveraarsters uit 25 parochies in 1947.

Aalter: Mej. De Bruyne Anna; De Buysser Anna; De Clercq Germaine; De Clercq Maria; De Fruyt Maria; Martens Elisabeth; Martens Julia; Santens Anna; Schelstraete Paula; Mevr. Thys-Vande Velde; Mej. Van den Bon Christianne; Van de Moortele Yvonne; Van Ruymbeke Georgette; Verheecke Rosa en Verhoustraete Anna.

Baarle: Mej. Faelens Alice.

Bachte: Mej. De Coster Zoë.

Bellem: Mej. Lootens Maria.

Cleyt-Maldegem: Mej. Lameire Emma en Van Hulle Anna.

Drongen: Mej. Hanebalcke Irène.

Gottem-Grammene: Mej. Van Steenkiste Joséma.

Gent: Eerw. Zuster Z. De Groote, Couvent H. Begga, Klein Begijnhof.

Hansbeke: Mej. Mortier Augusta.

Landegem: Mej. Standaert Anny en Thoof Marie-Thérèse.

Ledeberg: Mej. De Waegemaecker Eugénie, Zuidstraat 1.

Lootenhulle: Mej. Sergeant Gezusters en Vermeire Maria.

Lovendegem: Mej. De Smet Andrea.
Meigem: Mej. Vermeulen Gezusters.
Merendree: Mej. De Clercq Cécile.
Nevele: Mej. De Coster Odette; De Meester Martha; De Wulf Anna; D'Haene Yvonne; Langeroot Andréa; Moens Margriet en Van Nevele Andréa.
Poeke: Mej. De Schrijver Georgette en Strobbe Esther.
Poesele: Mej. Buysse Alice; De Nobele Irma; De Vreese Germaine; Lievens Agnès; Van der Vennet Paula; Van Paemel Andréa.
St.-Amandsberg-Gent: Eerw. Zuster Van der Plancken, Couvent H. Elisabeth, Groot Begijnhof.
St.-Maria-Leerne: Mej. Van Hee Agnès.
St.-Martens-Leerne: Mej. Verhegge Marie-Madeleine.
Vinkt: Mej. De Wulf Agnès.
Vosselare: Mej. Janssen Alma.
Wontergem: Mej. Van Steenkiste Joséma.
Zeveren: Mej. Van Laeken Madeleine.

Bijlage II - Het loflied van de H. Donatus te Poesele

1 Zoo vreedzaam als de Leie vloeit
en eeuwen lang de streek besproeit,
gaat uit van U een zoete kracht,
die licht met alle helsche macht.

2 Als onweer erf en goed bedreigt,
en ons gebed ten hemel stijgt,
dan weert uw zwaard den bliksemstraal
en haalt Gij steeds den zegepraal.

3 Te midden van den wereldbrand
ontwaarden wij uw sterke hand
die ons in bangen oorlogstijd
van alle rampspoed heeft bevrijd.

4 Van ons, die U zijn toegewijd
zal worden nooit of nooit gezeid:
dat wie door U trouw werd gespaard,
door lagen ondank is ontaard.

5 Donatus, Strijder-Martelaar
Gij, onverwindbaar in 't gevaar,
beschut ons huis, en stal en schuur,
spaar ons vooral van 't eeuwig vuur.

6 Aan God den Vader, Geest en Zoon,
en alle Heil'gen vóór den Troon,
door ons zij lof en dank gezeid,
van nu tot in der eeuwigheid.

(Dit artikel verscheen in *Het Land van Nevele*, jg. 26 (1995), afl. 4, p. 253-285.)

UIT HET DAGELIJKS LEVEN VAN DE LAATSTE 'ECHTE' POESELSE VELDWACHTER TIJDENS DE TWEEDE WERELDOORLOG¹

Jules De Vriendt was een geboren en getogen Poeselaar. Hij werd er geboren op 21 april 1891 en overleed er in huiselijke kring op 18 december 1969. Tijdens de Eerste Wereldoorlog werd hij krijgsgevangen genomen en naar Duitsland gevoerd. In 1927 volgde hij Theophiel Ryckaert op als veldwachter, een functie die hij tot aan zijn pensioenleeftijd ten dienste van de Poeselse gemeenschap zou blijven vervullen. Emiel Vereecken die reeds veldwachter was te Meigem, volgde hem op. Het dagelijkse leven van de Poeselse veldwachter bestond er vooral in om op regelmatige tijdstippen de straten, de tramlijn en de velden van het dorp te doorkruisen en eventuele overtredingen te verbaliseren.

De veldwachters waren verplicht een register bij te houden van hun dagelijkse dienstronden. Het register diende minutieus te worden bijgehouden. Elk trimester werd het gecontroleerd door de heer Van Melckebeke, inspecteur van het veldwachterkorps. Omdat we dit jaar de zestigste verjaardag van de bevrijding herdenken, vonden we het nuttig om eens het register van Jules De Vriendt² te raadplegen. Zo kunnen we ons trachten een idee te vormen hoe de kleine man in een klein dorp als Poesele de Tweede Wereldoorlog doorworstelde, gezien door de ogen van zijn veldwachter. Daar het vermelden van alle feiten ons te ver zou leiden, pikten we er enkel de belangrijkste uit.

Vanaf eind 1939 voelde men de oorlogsdreiging steeds nadrukkelijker aan. Zo werd de tweede week van december volledig ingenomen voor de bestelling van rantsoenkaarten en op 2 en 3 februari 1940 was er reeds een eerste opeising van hooi voor het leger.

¹ Een eerste versie van deze tekst werd gepubliceerd in *'t Gazetje van Poesele*, jg. 1, nr. 2, december 2000, blz.8-10.

² We danken hierbij de heer en mevrouw Valère en Maria De Witte-De Vriendt uit Lotenhulle die ons de mogelijkheid boden dit register te raadplegen.

Toen op 10 mei de oorlog uitbrak werden nog vlug enkele mobilisatiebrieven besteld. Op Sinksen en Tweede Sinksen (12 en 13 mei) leek alles nog rustig maar vanaf 14 mei moest veldwachter De Vriendt zich ter beschikking houden van het Belgisch leger. Op 16 mei, zo vermeldde hij in zijn register, deed hij nachtdienst bij Franse soldaten. Hij bleef ter beschikking van het leger tot en met 24 mei. De dag daarop noteerde hij: *"De Burgemeester overleden"*. Burgemeester Raymond De Boever werd op 25 mei gedood in de Oude Kerkstraat op zo'n 150 meter van het brugje over de Poekebeek. Door de oorlogsomstandigheden zou zijn plechtige lijkdienst pas op 18 juli plaatsvinden. Vanaf 26 mei tot eind juni was er geen enkele vermelding meer van de dagelijkse activiteiten van de veldwachter.

Op 4 en 5 juli werden formulieren voor de aangifte van oorlogsschade uitgedeeld en op 6 juli werden munitie en geweren opgehaald. Op maandag 8 juli gebeurde een eerste bedeling van rantsoenzegels. De bezetter eiste op 17 juli een inventaris van alle motorrijtuigen die zich nog *te velde* bevonden. Die werden op 20 juli opgehaald. Wat nog restte op de weide achter de kerk werd op zaterdag 27 juli weggehaald.

Enkele werklozen waren begin augustus tewerkgesteld voor opruimingswerken aan de Poekebeek. Veldwachter De Vriendt ging er op 7 en 8 augustus de werkzaamheden inspecteren. Ondertussen had hij al meerdere bezoeken aan de Kommandatur te Drongen achter de rug. Een varkenstelling had plaats op 26 en 27 augustus. De bezetting liet zich nu duidelijker voelen. De maalderijen bij de landbouwers werden met lood verzegeld op 13 september en op zaterdag 21 september was er voor diezelfde landbouwers een opeising van aardappelen. Aan de bevolking werden op 19 en 20 september melkzegels uitgedeeld. Voor een tweede reeks opeisingen van aardappelen werden op 27 en 28 september kaarten voor de aangifte van de beschikbare voorraden uitgedeeld. De opeisingen van de aardappelen volgden op 7 en 8 oktober en op 10 oktober werden de opgeëiste goederen afgeleverd aan de Tramstatie.

Op 14 september werden de melkveehouders op de hoogte gebracht dat al hun melk aan de melkerij te Nevele moest worden geleverd. Om te beletten dat sommige boeren nog zelf hun melk zouden verwerken, dienden de karnen gelood in het bijzijn van een controleur. Dit gebeurde

een eerste maal op 24 september. Een tweede beurt had plaats op 11 oktober.

Op 12, 14 en 15 oktober werd aan de landbouwers gevraagd om hun actuele voorraden voedings- en voedergewassen aan te geven. Hiervoor konden ze de volgende dag op het gemeentehuis terecht. De eerste opeisingen van rogge volgden op 18, 19 en 21 oktober. De leveringen hadden plaats op 29 oktober op het dorpsplein. En zo ging het maar verder.

De winter kwam eraan en ook te Poesele werd een Winterhulpcomité opgericht dat een eerste maal vergaderde op zondag 22 december 1940. Oorlog of niet, de gewone taken van de veldwachter gingen gewoon door. Zo hield hij op 25 en 26 januari 1941 de jaarlijkse hondentelling voor het innen van de provinciebelasting.

Op zaterdag 1 maart 1941 arriveerden in de voormiddag enkele Duitse veldgendarmen aan het gemeentehuis. Zij wilden de Duitse soldatengraven inspecteren. Ondertussen was veldwachter De Vriendt verplicht de opeisingen van de graangewassen verder uit te voeren en diende hij de karnen te controleren om na te gaan of de verzegeling niet was verbroken. Bij de telling van het vee op 11, 12 en 14 maart werd hij vergezeld van een vreemde controleur.

Pastoor Moens, de populaire volkspastoor, werd op woensdag 23 april 1941 begraven. Vanaf eind april begaf de veldwachter zich meer te velde. De controles op eventuele onregelmatigheden en kleine diefstallen werden strenger.

Men was bevreesd voor een tekort aan aardappelen. Een eerste opeising van aardappelen had plaats op 17 mei en op 7 juni werden de belanghebbenden verwittigd dat ze hun rantsoen mochten gaan afhalen.

Enkele Poeselaars teelden zelf hun tabak. Samen met een bediende van de accijnzen werd op 23 juli een telling van de tabaksplanten gehouden. Twee dagen later kwamen de Duitse veldgendarmen terug om de levering van de melk te controleren. In de maand augustus waren er opnieuw opeisingen van aardappelen die in de voormiddag van de 19de aan de Tramstatie in de Beentjesstraat werden afgeleverd.

Poesele-kermis werd gedurende drie dagen gevierd. Op dinsdag 16 september was er een wielervedstrijd voor beroepsrenners B, waar alle hoop gevestigd was op de lokale vedette Omer De Keyser, maar het was Valeer Olivier die als overwinnaar over de eindstreep bolde.

De kolen werden ook schaarser. Vanaf 20 oktober konden de inwoners zich laten inschrijven voor een eventueel rantsoen. Eind oktober werden de landbouwers aangemaand hun voorraad teelgranen aan te geven. Ondertussen gebeurden ook de eerste opeisingen van vee. Paardenvoer was schaars geworden en kon vanaf 27 november nog enkel worden bekomen via speciale zegels. Tijdens de maand februari 1942 werden enkele paarden opgeëist. De eerste zeepzegels werden op 2 maart uitgedeeld.

Een delegatie van de Duitse Wehrmacht meldde zich op maandag 20 april 1942 op het gemeentehuis voor het ontgraven van de acht gesneuvelde Duitse soldaten. Tijdens de oorlog sneuvelde te Poesele veertien Belgische soldaten (twee op 25 mei, vijf op 26 mei en zeven op 27 mei) en twee burgers.

Burgemeester De Boever en Theophiel De Witte werden gedood op 25 mei, wat het totaal aantal oorlogsslachtoffers van drie opeenvolgende dagen verwoedde gevechten op vierentwintig brengt. De meeste slachtoffers vielen in de omgeving van de Poekebeek.

De opeisingen van wol, rundvee, aardappelen, stro, peulvruchten enz. gingen gewoon door. Ondertussen was er ook een boerenwacht opgericht. Vanaf de maand juli 1942 werden regelmatig veldvruchten gestolen. Veldwachter De Vriendt ging nu bijna elke dag op inspectieronde in de velden en tijdens de nacht van 29 op 30 augustus patrouilleerde hij samen met de boerenwacht. Tijdens de oogstperiode kreeg hij bij zijn controles regelmatig het gezelschap van de leden van de boerenwacht.

Begin november waren er nog enkele wapens gevonden. Die werden op 4 en 9 november afgeleverd bij de Duitse veldgendarmen te Deinze. Een revolver werd op 11 november afgegeven bij de Kreiskommandatur in Gent. Enkele inwoners kregen een dagvaarding of liepen een boete op. De reden werd niet vermeld. Vermoedelijk had het te maken met het niet leveren van of onvolledige leveringen van opgeëiste goederen.

Veldwachter Jules De Vriendt gaat hier de jaarlijkse Donatusprocessie vooraf in 1946. Foto genomen in de Beentjesstraat rechtover toenmalig café "t Nieuw Oudenaarde".

(Verzameling Het Land van Nevele)

Er waren opnieuw enkele wapens en munitie gevonden. Ze werden op 19 januari 1943 bij de veldgendarmen te Deinze afgeleverd. Begin april werden enkele paarden opgeëist. Vanaf juni tot ongeveer half oktober gebeurden er opnieuw meer controles in de velden. Een achttal inwoners raakten in voedselnood. Op 10 november verwittigde veldwachter De Vriendt deze hulpbehoevenden dat ze hun rantsoen rogge, aardappelen en/of geld konden afhalen op het gemeentehuis.

Eind 1943, begin 1944 werd de toestand ietwat onrustiger. De veldwachter deed meer avond- en nachtdiensten en stelde zich regelmatig verdekt op. Op 23 februari werd hij ziek. Hij hervatte zijn dienst op 28 maart. In het vooruitzicht van een eventuele evacuatie gebeurde er op 3 en 4 mei 1944 een telling van de beschikbare kamers en op 19 mei werd aan de landbouwers een eerste opeising van prikkeldraad overgemaakt. Een tweede opeising volgde op 6 juli.

Tijdens de week vóór Poesele-kermis 1944 steeg de spanning. Men voelde het einde van de oorlog naderen. Burgemeester Jules Schelstraete stelde zijn veldwachter vrij van dienst. Op kermiszaterdag 9 september trokken Engelse troepen Poesele binnen en werden er ontvangen op het gemeenthuis.

André BOLLAERT, Poesele

(Dit artikel is verschenen in *Het Land van Nevele*, jg. 35 (2004), afl. 1, p. 80-84.)

BLEEF POESELE GESPAARD DANK ZIJ DE H. DONATUS?

Over de bevrijding van Poesele beschikken we over twee geschreven bronnen.

De eerste en meest uitgebreide zijn de notities van pastoor Albert Roegiers in zijn *Liber Memorialis*¹. De tweede geschreven bron is het register van veldwachter Jules De Vriendt waarvan we vier jaar geleden een samenvatting maakten². Beide bronnen geven ons ook enkele gegevens omtrent hetgeen gebeurd is tijdens de oorlogsjaren.

In de meidagen 1940 waren er in Poesele 24 dodelijke slachtoffers te betreuren: twee Poeselse burgers (burgemeester Raymond De Boever en Theophiel De Witte), veertien Belgische soldaten (2 op 25 mei, 5 op 26 mei en 7 op 27 mei) en acht Duitse soldaten. Deze laatste werden op 20 april 1942 ontgraven en naar een niet nader vermeld militair kerkhof overgebracht. Bij de bevrijding vielen noch militaire noch burgerlijke slachtoffers.

Het waaide hevig op donderdag 7 september, net alsof er een orkaan op komst was. Pastoor Roegiers was er dan ook niet gerust in toen een groep Duitse soldaten te Poesele aankwam en er aanstalten maakte om zich in te kwartieren. Omstreeks 6u30 de volgende morgen waren de meeste echter al vertrokken. De laatste vertrokken een uur later.

Op vrijdag 8 september, vanaf omstreeks 8 uur, kon men horen dat er zich een gevecht afspeelde in de omgeving van Ruiselede-Poeke. In de namiddag zag men in de verte vliegtuigen in duikvlucht in een gevecht met grondtroepen. Deze gevechten vonden plaats op de weg van Aalter naar Ruiselede.

¹ *Liber Memorialis Ecclesiae Sti Laurentii Poesele 1940-1973*, Kerkarchief Poesele.

² A.Bollaert, *Uit het dagelijks leven van de laatste "echte" Poeselse veldwachter tijdens de Tweede Wereldoorlog*, in *Het Land van Nevele*, 2004, jg. 35, nr.1, blz. 80-84.

Op zaterdag 9 september kwam een groep weerstanders op de pastorie de bevrijding van de gemeente mededelen. Ze vroegen de klok te luiden maar de toren nog niet te bevalgen.

De pastoor vroeg of er bijzondere bevelen op de parochie moesten uitgevoerd worden waarop zij antwoordden dat ze nu naar het gemeentehuis gingen waar zij eventuele bevelen zouden ontvangen. Pastoor Rogiers was blijkbaar niet gerust in de afloop en vroeg hen: "Heren doe uw plicht, maar a.u.b eerbiedigt mijne parochie en mijne parochianen". Zij antwoordden hem: "Mr. de Pastoor, wij geven U ons eerewoord". En pastoor Roegiers noteerde: "Goddank, niets is gebeurd. De kermisdagen, zoo van zondag 10 als van maandag 11, zijn in de grootste rust doorgebracht. De Kerkelijke Diensten zijn buitengewoon goed bijgewoond". Bij het naderen van de geallieerde troepen was veldwachter Jules De Vriendt door burgemeester Jules Schelstraete vrijgesteld van dienst. In zijn register noteerde de veldwachter dat op kermiszaterdag 9 september "Engelse"³ troepen Poesele binnentrokken. Ze werden ontvangen op het gemeentehuis.

"Poesele gespaard en bevrijd onder de Bescherming van H. Donatus" noteerde pastoor Roegiers. Op maandag 27 september werd een plechtige dankmis opgedragen voor een bomvolle kerk. Wegens het slechte weer kon een korte optocht van de pastorie naar de kerk echter niet doorgaan. De kerk was versierd met Belgische driekleuren en de pauselijke kleuren. Aan de inkom van de kerk verwelkomde de pastoor de burgemeester, de schepenen en de leden van de gemeenteraad, de kerkraad en de commissie van openbare onderstand (COO). Onder het zingen van het magnificat bracht een groep meisjes in het wit een paneel naar het koor met daarop de foto's van koning Leopold III en zijn kinderen en de Poeselse weggevoerden: Marcel Cornelis, Gerard en Maurice Robijt en Marcel De Witte. Dit paneel werd onder het beeld van O.L.Vrouw van het

³ Een deel van inwoners was ervan overtuigd dat ze bevrijd waren door de Engelsen. De Polen droegen Britse uniformen en spraken de bevolking aan in het Engels.

Heilig Hart gelegd tot aan de terugkeer van de laatste van deze personen. Marcel De Witte kwam als laatste Poeselse weggevoerde terug thuis op 2 juni 1945.

Dat Poesele tijdens de oorlog, bij de bevrijding en tijdens de maanden die volgden vóór de Duitse ontwapening, gespaard bleef van verder leed was volgens pastoor Roegiers te danken aan de tussenkomst van de H. Donatus. Bij elke gelegenheid die zich aanbood maakte hij dan ook gebruik om de (vermeende) tussenkomst van de tweede patroonheilige extra in de verf te zetten.

Poolse bevrijders bereiken Poesele op 9 september 1944, kermiszaterdag

Firmin Van Nevel, zoon van timmerman/schrijnwerker Henri en Irma Van Goethem, woonde tijdens de oorlogsjaren rechtover de kerk waar zijn ouders een meubelwinkel openhielden.

Hij zag de Polen op kermiszaterdag 9 september met enkele tanks en wagens halt houden voor de kerk. Enkele Poeselaars wierpen bloemen op de voertuigen. Een grote tank bleef een tijdlang staan op het dorpspleintje. Daarna reden ze de Oude Kerkstraat in, draaiden hun voertuigen op het hof van de familie Coen en trokken daarna richting Nevele. Net voor ze hun weg verder zetten, hadden ze een Duitse soldaat krijgsgevangen genomen. Het bleek een Pool te zijn, afkomstig uit het dorp van een van de Poolse soldaten die hem had gevangen genomen. Langs de Bredeweg deelden de bevrijders chocolade uit aan de bewoners die hen toejuichten.

Pastoor Roegiers zorgt voor het “Monument der Bevrijding”

Het was niet de gemeentelijke overheid die een initiatief nam tot het oprichten van een oorlogsmonument maar wel pastoor Albert Roegiers. In tegenstelling tot de meeste gemeenten in het omliggende was er te Poesele geen oorlogsmonument na de Eerste Wereldoorlog opgericht omdat er noch burgerlijke noch militaire slachtoffers waren gevallen die van de gemeente afkomstig waren.

Op maandag 21 mei 1945 (Tweede Sinksen) vierde pastoor Roegiers te Poesele zijn zilveren priesterjubiläum. Als geschenk kreeg hij van zijn parochianen de ingezamelde som van 17.210 frank die hij aanwendde voor

het oprichten van een “Monument der Bevrijding”. Het monument zou in totaal 25.000 frank kosten, het ontbrekende bedrag werd door hem bijgelegd.

Bevrijdingsfeest

Het monument werd ingehuldigd op zondag 30 september 1945. Op dezelfde dag organiseerde het gemeentebestuur ook het bevrijdingsfeest dat duidelijk de stempel droeg van de pastoor. Het begon om 9u15 met een optocht van de schoolkinderen die een reuzenportret droegen van koning Leopold III en hulde brachten aan de bevrijders en de weggevoerden. Onder de tonen van “Naar wijd en zijd” betraden ze de kerk waar een plechtige dankmis werd opgedragen. De gelegenheids-toespraak werd gehouden door pater Orontius. Hij besloot zijn rede met de hoop dat het opgerichte dankmonument “een wensch van vrede; een vloek tegen de oorlog en een zegen voor de inwoners” zou zijn.

Na de kerkelijke plechtigheid werd het monument, een calvarie van de Gentse kunstenaar Oscar Sinia, onthuld door burgemeester Jules Schelstraete waarna het door pastoor Roegiers werd ingezegend. Met een zekere fierheid dankte de pastoor zijn parochianen “om het geschonken beeld bij zijn zilveren priesterjubileum, ter vereeuwiging van hunnen dank om de bevrijding”. De plechtigheid werd afgesloten met een gebed voor de drie Poeselse burgerlijke slachtoffers burgemeester Raymond De Boever, Theophiel De Witte en Triphon Van Huffel (gedood te Aalter) en een gezamenlijke uitvoering van “O kruise den Vlaming”. Hierna werd aan de weggevoerden en hun familie een vriendenmaaltijd aangeboden door het gemeentebestuur.

Tot slot van de Bevrijdingsfeesten had om 17 uur in het werkhuis van Aloïs Deolet, dat als gelegenheidsfeestzaal was ingericht, een variétéavond plaats samengesteld door de parochiale turnclub “Immer Vooruit” uit Ledeborg waarvan pastoor Rogiers nog proost was geweest. Op de affiche stond vermeld: “Nummers aan ringen en zweefrek - acrobatie en krachttoeren - variété nummers en schetsen (sic) - huldegroepen - pyramieden enz., afgewisseld door zang en moppentappen. Drie uren gezonde leute en verzet.” De inkomprijs bedroeg 10 frank, schoolgaande

kinderen betaalden 5 frank. Papier was blijkbaar toen nog schaars en kostelijk want de affiche was gedrukt op de rugzijde van een aankondiging van een toneelopvoering door het jongenspatronaat van Ledeberg dat plaatsvond in november 1939.

André BOLLAERT, Poesele

(Dit artikel is verschenen in Het Land van Nevele, jg. 35 (2004), afl. 3, p. 311-315.)

DE GESCHIEDENIS VAN DE KERK VAN POESELE

*Toren van de Sint-Laurentiuskerk te Poesele.
(Foto André Bollaert, Poesele)*

Het leven van een parochie speelt zich af rond en in zijn parochiekerk. Hier maken de gelovigen drie van de belangrijkste momenten van hun leven mee. Ze worden er gedoopt, ze worden er in de echt verbonden en ze worden er uitgedragen en begraven.

In een kleine leefgemeenschap - als Poesele is – werden deze momenten door de inwoners meer intens en langer meegedeeld dan in een stad of een grote gemeente. De kerk was een belangrijke plaats in hun leven, ook voor hen die niet of slechts sporadisch deelnamen aan de godsdienstige vieringen. Het imposante gebouw waakte over alle huizen eromheen.

In de brochure die we naar aanleiding van de 150ste verjaardag van de bouw van de huidige kerk samenstelden, schreef de Zomergemse deken Jos Verstraeten, tevens parochiaal beheerder van de Poeselse parochiekerk, in de inleiding het volgende: *“Gelovige mensen bouwen sedert eeuwen een huis voor God, een plaats voor de Heilige in hun midden. Zij weten wel dat de Allerhoogste in de hemel woont, onzichtbaar en verheven boven al het aardse. Maar zij geloven ook dat de Onzichtbare een woning kan hebben op aarde, een plaats waar Hij zich laat ontmoeten en waar Hij audiëntie verleent aan allen die Hem zoeken.”*

Situering en ontstaan van de parochie

Zo is het vermoedelijk ook zo’n 1000 jaar geleden te Poesele gebeurd. De Aalterse heemkundige en historicus Luc Stockman kwam na vergelijkende studies met andere parochies tot de conclusie dat de parochie Poesele werd gesticht in de loop van de 11de eeuw. Voor zijn vergelijkende studie baseerde hij zich vooral op de keuze van de patroonheiligen.

Uit een oude akte weten we dat op 24 december 1121 Lambrecht, bisschop van Noyon-Doornik, het patronaat van de kerk van Poesele aan abt Wulverik van de Sint-Baafsabdij te Gent schonk. Het is de vroegste vermelding van de parochie Poesele onder de naam POKSELA. Enkele jaren later, in januari 1156, meer bepaald in een bulle van paus Adrianus IV, wordt de kerk van Poesele opnieuw vermeld in een opsomming van de goederen van de Sint-Baafsabdij en onder de bescherming van de paus

genomen. Tijdens het midden van de 13de eeuw werd de parochie door Walter de Marvis, bisschop van Doornik, afgepaald.

Vanaf de eerste eeuwen van de kerstening van onze gewesten, (volgens pastoor Frans Michem, de Vinktse heemkundige en specialist in de lokale kerkgeschiedenis, was dit ten laatste in de 7de of de 8ste eeuw), behoorde Poesele tot het uitgestrekte diocees van Doornik. Dit bisdom omvatte het gehele gebied tussen de Schelde, de Noordzee en de IJzer. Het telde in de 15de eeuw 3 aartsdiaconaten, 12 dekenijen en 506 parochies. Gent was één van die drie aartsdiaconaten en bestond uit vier dekenijen: het Waasland, Roeselare, Oudenaarde en Gent. Samen telden ze 160 parochies. Poesele behoorde tot de dekenij Gent. Na de oprichting van het bisdom Gent op 7 augustus 1561 werden de dekenijen herschikt.

Het nieuwe bisdom Gent werd ingedeeld in acht decanaten: Gent, Evergem, Hulst in Zeeuws-Vlaanderen, Waasland, Dendermonde, Oudenaarde, Tielt en Deinze. Poesele werd ingedeeld in de dekenij Deinze die op 18 april 1571 was opgericht. Poesele bleef bij Deinze tot 1642, toen verhuisde de parochie samen met Meigem naar de dekenij Tielt. Tot die dekenij Tielt behoorden op dat moment nog de volgende Oost-Vlaamse parochies: Aalter, Bellem, Gottem, Grammene, Lotenhulle, Vinkt en Wontergem.

Dit laatste bracht in Poesele een zeer opmerkelijke situatie teweeg vermits de gemeente plotseling werd verdeeld over twee decanaten. De parochie Poesele omvatte namelijk niet het gedeelte Poesele-Kerrebroek dat zich over de beek bevond. Dit deel behoorde tot de parochie Nevele. In de oude landboeken is men meestal duidelijk als het gaat over de beschrijving van een stuk land aldaar, dan noteert men meestal: "gemeente Poesele – parochie Nevele". De overledenen van Poesele-Kerrebroek werden trouwens ook op het kerkhof of in de kerk van Nevele begraven. Deze toestand wijzigde pas op 19 mei 1803. Toen strekte het bisdom Gent zich uit over beide Vlaanderen en werden vele nieuwe decanaten opgericht waaronder Nevele. In dat jaar werd trouwens een nieuwe stenen brug aangelegd over de Poekebeek. Van dan af maakte Poesele deel uit van de dekenij Nevele en konden de gelovigen van Poesele-Kerrebroek voortaan hun kerkelijke plichten vervullen in de parochiekerk van hun gemeente. In

de Poeselse straatnamen komt deze situatie nog steeds tot uiting. De straat vanaf Poesele kerk tot aan het brugje over de Poekebeek heet Oude Kerkstraat terwijl de straat die vanaf de Poekebeek richting Nevele loopt de Nieuwe Kerkstraat wordt genoemd.

De indeling van de dekenij Nevele zou in de loop der jaren dikwijls wijzigen maar Poesele bleef bij Nevele behoren tot aan de schrapping van de dekenij op 28 april 1978. Vanaf dan maakt de parochie Poesele deel uit van de dekenij Zomergem.

De reeds eerder aangehaalde afhankelijkheid van de bisschopsstad Doornik en aartsdiaconaat Gent bleef tot aan het einde van het Ancien Régime voelbaar. Zo was van in de vroege middeleeuwen de voornaamste tiendheffer de Doornikse abdij “Notre Dame des Prez Porchains”. Het patronaat van de kerk (m.a.w. het recht om de pastoor te benoemen) was in handen van de proost van het Gentse St.-Baafskapittel. Na de oprichting van het bisdom Gent kwam die waardigheid toe aan de bisschop zelf.

De inkomsten van de kerk

Een kerk kan niet onderhouden worden als er geen inkomsten zijn. Er waren natuurlijk de heffingen ten voordele van de kerk en zijn bedienaars, de omhalingen met de schaal en de giften uit de offerblokken maar de parochie bezat ook eigendommen en had inkomsten van eigendommen en goederen. Hoe die eigendommen bij de Poeselse kerkgemeenschap zijn terecht gekomen vraagt nog bijkomend onderzoek. Uit de inkomsten van de kerkrekeningen uit de eerste helft van de 18de eeuw blijkt dat de navolgende gronden op dat moment toebehoorden aan de kerk. In 1754 werden de meeste van deze eigendommen openbaar verkocht.

Een eerste perceel land dat toebehoorde aan de kerk was de “kerckenstock”. Het lag op Nevele Veldeken juist over de Neerschuurbeek. Tijdens de eerste helft van de 18de eeuw was er een bos aangeplant.

Op Poesele zelf hadden we de navolgende percelen :

- De *“kerckkemeersch”*, is vermeld als eigendom van de kerk in een landboek van 1639. Het perceel had een oppervlakte van 728 roeden. Nu gekend als Poeselbos in de Mortierstraat (nr. 223 op de kaart).
- De *“kerckenbulck”* wordt al in 1587 vermeld als eigendom van de kerk. Toen was als oppervlakte vermeld 2 gemeten (= 600 roeden). In het landboek van 1670 en al de latere beschrijvingen staat 528 roeden (nr. 201 op de kaart).
- Daar rechtover ligt *“d’oude priesterage”* (nr. 202 op de kaart) die in 1587 vermeld stond als eigendom van de pastorie. Dit perceeltje is een bewoonde nederzetting geweest vóór 1587. In 1724 was er volgens het belastingboek van de gemeente nog een motte met wallen eromheen.
- De *“neckersput”*, oorspronkelijk de naam van een stuk land. Later werd er een hoeve opgetrokken. Het perceel had een oppervlakte van 538 roeden (nr. 235 op de kaart).
- De *“priesterage”*, de gronden waarop de pastorie stond met het aangrenzend akkerland. Dit perceel had een totale oppervlakte van 2.140 roeden. In de loop van de 18de eeuw werd op dit perceel, schuin tegenover de kerk, een tweede woning opgetrokken (nr. 18 op de kaart).

Sommige woningen of percelen vonden we slechts tijdelijk terug als eigendom van de kerk zoals bijvoorbeeld de vermelding van het *“kerckenhuys”* op de oostzijde van de kerk. In 1623 werd het verpacht en omschreven als volgt *“een drycantige erve ligghende op d’oostende vant kerckhof”*.

Tijdens de eerste helft van de 18de eeuw betaalde koster Gillis De Schuyter (en later zijn opvolger Jan Batslé) een pacht voor de *“ses roeden erfe van het kerckhof daer op ten deele de caemer van syn woonhuys is gebauwt”* (nr. 17 op de kaart).

Verder genoot de kerk nog enkele vaste renten :

1. een rente van 3 schellingen te betalen op St.-Andriesdag op het huis en het land liggende rechtover de kerk (nr. 119 en 120 op de kaart),
2. een rente van één stoop wijn te betalen op Pasen op een stuk land gelegen ten zuiden van de kerk (nr. 116 op de kaart),
3. een rente van 10 grootten per jaar op een hofstede gelegen in de huidige Beentjesstraat (nr. 12 op de kaart),

4. een korenrente van tweemaal een *“achtelynck”* komende van het perceel land genoemd *“het lang gemet”* (nr. 233 op de kaart),
5. een rente van 10 groten per jaar op een hofstede en land genoemd de *“neckersput”* (nr. 235 op de kaart),
6. een rente van 30 groten per jaar op de helft van een woning en land (nr. 21 op de kaart).

Deze laatste rente dateert van 9 november 1680. Al de andere renten waren vermoedelijk van vroegere datum.

En er waren ook de renten voortkomende van het ontlenen van geld aan particulieren voor de aankoop van een hoeve of een stuk land dat dan in onderpand werd gegeven. Dit vooral na 1754 toen de kerk al zijn onroerende goederen verkocht.

De geschiedenis van de oude kerk

“De lokale parochiegemeenschap was arm en het kerkgebouw, opgetrokken in veldsteen, viel regelmatig ten prooi aan de vernielzucht van doortrekkende legerbendes.” Deze zin vinden we regelmatig terug in dorpskronieken zoals die van De Potter & Broeckaert wanneer het gaat over de vroegste geschiedenis van de parochiekerken van een kleine dorpsgemeenschap. Er schuilt natuurlijk heel wat waarheid in. Overal ter wereld valt het echter op dat wanneer een bevolkingsgroep uit een diep dal kruipt zij in de eerste plaats aandacht besteedt aan hetgeen hen het meeste bindt en hetgeen hen het diepst treft: hun religie. Ik meen dat in onze nabije omgeving de vroegere Oostbloklanden daar een goed voorbeeld van zijn. En ik ben ervan overtuigd dat deze drang vroeger meer aanwezig was dan nu.

Over de vroegere toestand van de kerk is weinig gekend maar de enkele aanwijzingen die we hebben, wijzen er toch op dat aan het interieur van de kerk toch een meer dan gewone aandacht werd besteed. De tegelvondsten in de kerk in de tweede helft van november en de eerste helft van december van 1976, bij het graven van de sleuven voor het aanleggen van de nieuwe verwarming, zijn hiervan het beste bewijs. De gevonden tegels dagtekenen van de 13de en de 14de eeuw en behoren tot de vroegst gekende siertegels die tot op heden werden teruggevonden op religieuze sites in Vlaanderen.

En er is ook nog de navolgende notitie in de Gentse schepenregisters van de Keure 1493-1494, geacteerd op 14 april 1494: *“Symoen Braet, woenende te Pourszele, bekent jonvrouwen vanden Boscche, schiltsterigge, de somme van 2 pond 4 schelling groot goeder scult, reste van meerdere somme over haren conste, moeyte ende arbeit vander scilderie van tween altaer tafelen nu staende in de kercke van Poerszele, die zoe uut laste van hem Symoene ende andere kerckmeesters aldaer ghevrocht ende hemlieden ghelevert heeft, ende belooft in zynen priveen name de voornomde somme te betalen deen heelt te Sinxenen ende dander heelt sente Jansmesse beede in den jaer 1494 eerstcommende...”* Agnes vanden Bossche was een dame die haar mannetje stond in de toenmalige kunstwereld. Zij voerde heel wat opdrachten uit voor de stad Gent en is vooral bekend als de vermoedelijke schilder van het oudste nog bewaarde vaandel van de stad Gent uit 1483 dat in het Bijloke Museum aldaar wordt bewaard.

Dat Poesele in de brokken deelde bij de diverse verwoestingen die te Nevele plaatsvonden, is bijna vanzelfsprekend alhoewel daarover geen geschreven vermeldingen bewaard zijn gebleven. We denken maar aan de opstand van de Gentenaren tegen graaf Lodewijk van Male die op 13 mei 1381 zijn dramatisch hoogtepunt kende om en rond de kerk van Nevele en de slag van Nevele op 25 mei 1452 die de stede van Nevele in een slagveld herschiep.

Tijdens de 16de eeuw ontsnapte geen enkel dorp in Vlaanderen aan de Beeldenstorm. Wat er te Poesele gebeurde is niet bekend, maar op nauwelijks twee kilometer van Nevele zal de Poeselse kerk wel hetzelfde lot beschoren zijn geweest als de kerk van Nevele die samen met het klooster in 1566 werd geplunderd, een situatie die zich herhaalde in augustus 1571.

Wel weten we dat ook hier enkele inwoners zich bekeerden tot het nieuwe geloof. Een van hen, Lieven Coene zag zo zijn eigendommen geconfisqueerd. Hij werd calvinistisch predikant en verschijnt in die functie in november 1578 terug in de omgeving namelijk te Vinkt. Daar voor was hij predikant geweest te Pittem. In 1580 verliet hij definitief Vlaanderen en vestigde zich in de omgeving van Terneuzen.

Tussen 1579 en 1583 werden te Poesele heel wat verwoestingen aangericht enerzijds door de invallen van de bosgeuzen en anderzijds door plunderende Spaanse troepen. Zo werd in 1580 ook de klok uit de kerktoeren geroofd.

Tijdens de laatste jaren van de 16de eeuw heeft Poesele, net als zovele andere parochies, het vermoedelijk moeten stellen zonder zielenherder. De parochie was trouwens ontvolkt. In een getuigenis voor de Raad van Vlaanderen kan men lezen dat er na deze verwoestingen nog slechts vier gezinnen woonden en dat alle gronden onbebouwd bleven met uitzondering van deze die door de eigenaars zelf werden gebruikt, m.a.w. alle pachters waren gevlucht.

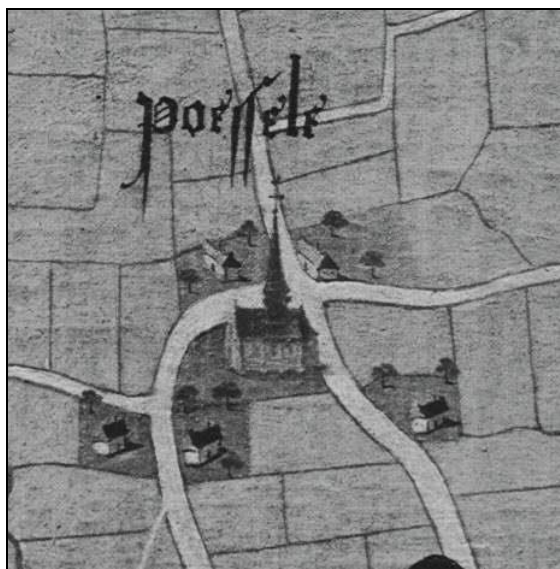
Volgens de bewering van de Oost-Vlaamse geschiedschrijvers De Potter en Broeckaert zou de pastoor alhier pas vanaf 1628 ter plaatse resideren. Zijn voorgangers zouden allemaal *desivitores* d.w.z. bedienaars zijn geweest. Ze verzorgden wel de eredienst maar verbleven in een andere parochie, meestal in Lotenhulle. We twijfelen hier sterk aan vermits de gronden van de vroegere pastorie reeds tijdens de tweede helft van de 16de eeuw aan de kerk toebehoorden en dat er op die gronden een pastorie was opgericht. In de penningkohieren van de 20ste penning opgemaakt omstreeks 1570, een belasting ingesteld door de hertog van Alva, staan de pastorie plus de aanpalende gronden duidelijk vermeld en wordt er een belasting op geheven. Het is naar alle waarschijnlijkheid zo dat sommige pastoors hier resideerden en anderen niet. Dit had vermoedelijk te maken met de algemene veiligheid van het ogenblik of de beschikbaarheid van de pastorie.

De oudst bewaarde kerkrekeningen dateren van het begin van de 17de eeuw. Ze geven ons een beeld hoe de kerk eruit zag en hoe ze werd onderhouden. En we kunnen ook een beroep doen op enkele bisschoppelijke en de decanale verslagen uit die tijd die bewaard zijn gebleven.

In het begin van de 17de eeuw was de kerk nog grotendeels met stro bedekt, enkel de klokkentoren had een schaliënbedekking. Het hoofdaltaar

was toegewijd aan de H. Drievuldigheid en de zijaltaren aan O.L. Vrouw en de H. Laurentius, patroon van de kerk. Vermits de klok was geroofd en er geen middelen waren om een nieuwe aan te kopen, werden de kerkelijke diensten voortaan aangekondigd door een trommelaar die de straten van het dorp doorkruiste om de gelovigen tot de eredienst uit te nodigen. Dit zou nog een halve eeuw zo blijven.

We zien dat de Poeselse parochie zich in het begin van de 17de eeuw geleidelijk aan tracht te herstellen van de godsdienstoorlogen die tijdens de 16de eeuw van onze streken een hel hadden gemaakt. Eenzelfde situatie deed zich trouwens in al de parochies in Vlaanderen voor. Bij de ene ging het herstel wat vlugger dan bij de andere maar in tegenstelling met wat de geschiedenisboeken op school ons lieten geloven, zou het herstellen van de katholieke religie in onze streken minstens een halve eeuw aanslepen.

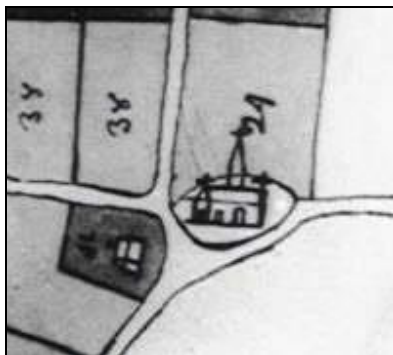

*Poesele kerk in 1627, detail uit de geschilderde grenskaart van de Kasselrij Kortrijk en de Kasselrij van de Oudburg door Loys de Bersaques.
(Bijlokomuseum Gent - foto Lothar Graumann 1985)*

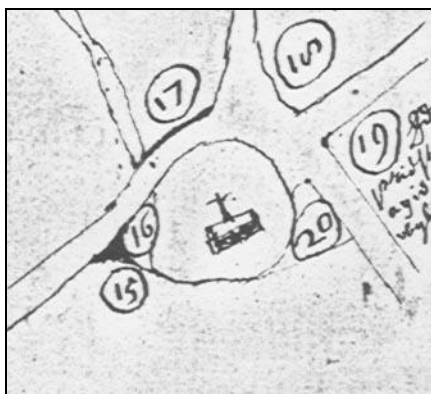
In de kerkrekening van 1607 tot 1612 wordt ons verteld dat het stro van het oude kerkdak werd verkocht en dat men het dak boven het hoogkoor van de kerk met *tichelen* (dakpannen) bedekt. De benedenkerk wordt met stro bedekt. De 1.170 schelven stro worden geleverd door Niclaeys Droomaert en deskundig op het dak gelegd in acht dagen door Pieter Claeys. Tevens kocht men 1.200 *plaveysteen* om de kerkvloer te leggen. De kosten voor de herstelling van het hoogkoor, in totaal £ 18, worden betaald door het kapittel van de kathedraal van Doornik. De meeste herstellingswerken werden uitgevoerd door metser Joos Taelboom.

In de volgende jaren tot 1620 komt de tiendheffer nog tussen voor de verdere opsmuk van het hoogkoor. Er wordt een nieuw *Heyligh Sacramentshuyske* (tabernakel) geplaatst en boven het hoogaltaar komt een houten baldakijn geplaatst door Roelant De Gheendt. Er komt een nieuwe biechtstoel en een nieuwe preekstoel. Deze laatste wordt niet in rekening gebracht. Vermoedelijk ging het dus om een schenking. De *tichels* (= dakpannen) op het dak boven het koor voldoen niet en werden vervangen door schalies. Het stro op het dak van de benedenkerk werd nog maar eens vervangen. In elke kerkrekening vinden we de aankoop terug van kalk voor het witten van de kerk. En zoals het naar oeroude gewoonte past werd er bij elke aanbesteding en elke uitvoering van een werk *teeringe gedaen* in de herberg rechtover de kerk. Ook dat vinden we terug in de kerkrekeningen.

In de rekening van de periode 1621-1624 valt het op dat alle reeds uitgevoerde herstellingen gewoon onvoldoende waren geweest om het kerkgebouw volledig op te knappen. Dezelfde herstellingen keren namelijk steeds terug. Het dak van de kerk blijkt een zwak punt te zijn. Bisschop Triest, die op 14 september 1624 de kerk bezocht, merkte op dat de parochianen veel geld hebben uitgegeven voor het herstel van de kerk en de pastorie. De hangende schorsing der kerkelijke bedieningen in de kerk werd niet uitgesproken. Nochtans moesten, volgens de bisschop, de inwoners voor de toediening van de sacramenten naar Lotenhulle gaan ofwel moet alles aldaar afgehaald worden. Nog volgens de bisschop zijn er op dat moment te Poesele 24 gezinnen.

*Poesele kerk in 1639, detail uit de geschilderde kaart C
uit het landboek van 1639.
(Rijksarchief Gent)*

*Poesele kerk in 1729, schets van pastoor Paulus Leyten
in zijn parochieregister.
(Rijksarchief Gent)*

Vermits de inkomsten van de kerk onvoldoende zijn om het kerkgebouw volledig op te knappen, wordt via een koninklijke machtiging van 10 mei 1627 een extra belasting geheven van 5 schellingen per bunder land te verrekenen op Bamisse (1 oktober) en dit gedurende een periode van drie jaar. Deze belasting bracht bijna honderd ponden op. Daarbij kon men nog

rekenen op een tussenkomst van de Kasselrij van de Oudburg (te vergelijken met de provincie van nu) van vijftig ponden en veertig ponden van baljuw Joris Dhondt.

Het dak van de kerk werd volledig vernieuwd. Er werden 15 bomen aangekocht die werden verzaagd door Lieven De Waepenaere en Jan Wyme. De nieuwe beuken werden verwerkt door François Focquet en de gebroeders Joos en Maurus Braet leverden het *bert* voor het dak. François Bosman uit Gent leverde de schalies, 26.000 in totaal, die door Cornelis Fournier werden geplaatst. De loodgieter van dienst was Jacques De Vos uit Gent. Vanaf 1630 was de kerk nu volledig met schalies bedekt. Het is dan ook niet verwonderlijk dat bisschop Triest na zijn bezoek aan de kerk in 1630 schrijft: *“Het volk, de magistraat, de kerk- en armendismeeesters hebben een goede naam. De bevolking telt nagenoeg 100 zielen en allen leven de voorschriften van de kerk na.”* In zijn verslag vermeldt bisschop Triest dat hij in de kerk twee altaren wijdde één van de H. Laurentius en één van de H. Rumoldus, beter gekend als Sint-Rombout, de patroon van Mechelen. Dit laatste is bijna zeker een vergissing van de bisschop vermits er in de kerk enkel altaren gekend zijn geweest gewijd aan de H. Drievuldigheid, de H. Maagd Maria en de H. Laurentius of was het een grapje van pastoor De Drijver die zijn superieur te grazen nam?

De 17de eeuw mogen we de eeuw noemen van pastoor Joost De Drijver, een Mechelaar. Hij koos als lijfspreuk, zinspelend op zijn naam, *“tot God drijft”* en was bijna 50 jaar pastoor alhier. Door bisschop Triest werd hij berispt omdat hij soms opvliegend was en er niet voor terugschrok om enkele klappen uit te delen, maar door zijn parochianen werd hij op handen gedragen omwille van zijn werkkraft en zijn goedheid voor de zwakkeren in de maatschappij. Zelfs de extra belasting die de parochianen opgelegd werd, kon hun mening over hun pastoor niet in negatieve zin beïnvloeden. Enkel met molenaar Pieter Braet, een echtschender, leefde hij in onmin. Dit was geen uitzondering; een groot deel van de molenaars leefde in conflict met de dorpsheerder omwille van het niet respecteren van de zondagsrust.

Na de vernieuwing van het dak werd een nieuwe klok aangekocht bij Gregoor Van Halle in Gent. Ze woog 300 pond en werd ingewijd in maart

1635, vijf jaar na haar plaatsing. Adriana Maes, de vrouw van de heer van Nevele die 2/5 van de kosten voor haar rekening nam, was de meter van de nieuwe klok.

Ondertussen was het tot een hoogoplopende ruzie gekomen tussen pastoor De Drijver en de abdij van Notre Dame des Prez Porchains, de voornaamste tiendheffer van de Poeselse parochie. De pastoor zag zijn stelling bevestigd en door het bisdom Gent (22 juni 1632) en door de Raad van Vlaanderen (11 april 1636) en ten slotte in beroep door de Raad van State te Mechelen (9 april 1653). Het kwam erop neer dat de abdis van de abdij gehouden was het koor van de kerk te onderhouden evenals de pastorie en dat aan de koster een jaarlijkse vergoeding diende uitbetaald van £ 5.

Een zware slag werd aan pastoor De Drijver toegebracht door de Franse soldaten die op 30 mei 1668 de kerk plunderden en de pastorie zwaar beschadigden. Ze sloegen er alle vensters stuk en braken het ijzerwerk uit. In totaal werd te Poesele voor meer dan £ 960 schade aangebracht aan gebouwen en veldvruchten. Toen pastoor De Drijver op 3 augustus 1628 te Poesele aankwam, telde zijn parochie ongeveer 160 zielen. Bij zijn overlijden op 24 april 1678 waren dat er ongeveer 260.

Tijdens de daaropvolgende jaren bleef onze streek constant geteisterd van doortrekkende legertroepen. In 1686 plunderde een Franse legereenheid onder leiding van kapitein Delaroye opnieuw de kerk en nam er tijdelijk haar intrek terwijl al het vee van de inwoners was samengedreven op het kerkhof. In 1693 dreigt hongersnood en er wordt een lijst opgesteld waarop de uitbaters van de 33 landbouwbedrijfjes hun behoefte aan zaaigranen moeten bekend maken voor het volgende jaar. Tot overmaat van ramp brak begin november 1694 hier een besmettelijke ziekte uit die op minder dan twee maanden tijd het leven kostte aan vijfendertig inwoners. In dat jaar stierven bijna zestig Poeselaars. Alle borelingen van 1694 stierven voor het einde van het jaar. De parochie telde in het begin van dat jaar ongeveer 280 inwoners.

Net als op het einde van de 16de eeuw was onze streek opnieuw tijdelijk ontvolkt op het einde van de 17de eeuw en de beginjaren van de 18de eeuw. Voor Poesele blijkt dit duidelijk uit de aanvullingen van 1698 in het landboek van 1670. Bij meer dan de helft van de partijen land staat geen naam van een pachter of gebruiker vermeld ofwel staat er geschreven *vague* wat 'braakliggend' betekent. Dit was vooral het gevolg van de plundertochten van de Franse troepen van Lodewijk XIV die constant onze streken onveilig maakten.

De schade aan het kerkgebouw op het einde van de 17de eeuw is onduidelijk en geeft de indruk al bij al nogal mee te vallen. De kerkrekeningen maken niet echt gewag van zware herstellingskosten. De vermelde kosten, zoals het aanbrengen van nieuwe schalies, lijken eerder regelmatig terugkerende onderhoudskosten. De bevolking werd minder gespaard. Zo werd in 1708 voor £ 850 schade geleden door vernieling en beschadiging van woningen en wassende veldvruchten. In 1713 werd de kerk opnieuw ingenomen door soldaten. Na de vrede van Utrecht, afgesloten hetzelfde jaar, zal onze streek eindelijk een periode van enkele decennia rust kennen, zonder oorlogsgeweld.

Het parochiale leven tijdens de 18de eeuw werd hier beheerst door het herderschap van pastoor Paulus Leyten, een Nederlander uit de omgeving van 's Hertogenbosch, die hier 44 jaar dorpsheer was. Hij arriveerde hier op 2 januari 1710 en bleef hier tot aan zijn overlijden op 26 juli 1754. Hij was de auteur van een toneelstuk over de Heilige Laurentius dat hier werd opgevoerd maar dat spijtig genoeg in de loop der tijden verloren is gegaan. Zijn lijfspreuk was "*tot God leidt*". Hij liet een nieuwe pastorie bouwen in de Beentjesstraat en volgde van zeer dichtbij het volksonderwijs op de parochie. Voor de historici en genealogen liet hij een schat van informatie achter dankzij enkele *statii animarum* (tellingen van de parochianen) die bewaard zijn gebleven. Net als pastoor De Drijver bleek hij een doorzetter en een mild man te zijn geweest die gewaardeerd werd door zijn parochianen. In 1717 had hij een ernstige aanvaring met de lokale wereldlijke overheid van wie hij een grotere tussenkomst voor zichzelf opeiste.

In september en oktober 1729 wordt het dak van de kerk vernieuwd en wordt het met schalies bedekt door de broers Christoffel en Jan Jooris. Ook aan het interieur van de kerk wordt vanaf nu meer aandacht besteed. Vermoedelijk waren door de opeenvolgende plunderingen en bezettingen van de kerk heel wat ornamenten beschadigd, verdwenen of vernield. Er worden nieuwe kandelaars aangekocht in 1729 en beeldhouwer Jan de Pae krijgt in 1735 opdracht tot *het snyden van een Christus*. In 1737 worden niet nader genoemde ornamenten aangekocht in Gent en in 1738 krijgt Joannes-Baptist De Vos £ 1-3 sch-4 gr over *tacommoderen vande schilderije van den H. Laurentius*. Sieur Panné, meester vergulder tot Gent, krijgt in 1749 £ 14-11 sch-8 gr over *ende in voldoenynghe van de leverynghe van eenen vergulden troon met een versilvert beelt representeerende onze lieve vrouwe*.

Vanaf mei 1744 werd onze streek opnieuw opgeschrikt door de komst van enkele Franse legereenheden die op 11 september hun tenten opsloegen op de grens van de gemeenten Meigem, Nevele en Poesele. De rest van deze troepenmacht had zich te Deinze geïnstalleerd. Op 4 oktober trokken de Fransen zich terug zodat een rechtstreeks confrontatie met de pragmatieke troepen werd vermeden. In de komende 4 jaar werd de bevolking nog regelmatig gepest met opeisingen en hang- en spandiensten. Hieraan kwam een einde met de Vrede van Aken in 1748.

Van 1752 tot 1754 wordt het interieur van de kerk grondig aangepakt en worden enkele gewijde vaten hersteld. Aan Jan Lemeere worden £ 10-10 sch. gr. betaald over *de leverynghe van ene schilderij diendende tot den hooghen autaar deser kercke representerenden de H. Drijvuldigheyt*. Ludovicus Iman of Toman, meester schrijnwerker uit Gent, levert een altaar bestemd voor de heilige Laurentius en *eenen cleenen autaar van sinte Anna*. Deze laatste werd te Poesele tijdens de 17de eeuw speciaal vereerd. Zij werd vooral aangeroepen tegen een moeilijke bevalling. Het St.-Laurentiusaltaar koste £ 45-10 sch. Het werd door de reeds voornoemde *sieur* Lambert Panné *vermarbleerd* voor de som van £ 16-15 sch-5 gr.

Voor de som van £ 26-12 sch-6 gr. plaatst de reeds vernoemde Iman een lambrisering in het koor van de kerk, wordt er een schelp boven de predikstoel gemonteerd en wordt de preekstoel zelf voorzien van een

nieuwe trap. Het tabernakel wordt vernieuwd, er wordt een nieuwe communiebank geplaatst en Iman komt nog tussen *over het maeken inde selve kercke eenen lessenaer ende biechttralie met een kasken in de voute om het heyligh krisma in te setten*. Alles werd in Gent vervaardigd en op acht wagens geladen en zo naar Poesele vervoerd.

Er wordt eveneens een nieuw doksaal geplaatst. Pieter De Ruddere betaalt £ 2-15 sch.gr. voor de *coop van eenen boom tot den voornoemden oxael*. Geeraert Vanderplaetsen, *meester temmerman tot Poesele* ontvangt £ 2-10 sch.-10 gr. *over arbeyt van saegen ende temmeren aenden voornoemden oxael dit boven het gonne hij heeft quijtgescholden per specificatie ende quittantie* en voor de som van £ 8 plaatst Ludovicus Iman een lambrisering aan het doksaal. *J. van Eeckhoute, meester schildenaere tot Gendt* ontvangt £ 21-2 sch. gr. *over tmaerbleren ende vergulden vanden hooghen autaer deser kercke, het schilderen van de vendels ende dootshoofden mitsgaeders over cieraet gedaen aenden oxael, predickstoel alsmede het in staet stellen van de bilden vanden heyligen Laurentius, Maria en Joannes. Jan Deseyn, meester timmerman van style* maakt samen met zijn knecht het nieuwe *belfort* (=klokkenstoel) waarin de klok dient geplaatst te worden.

Ook de buitenzijde van de kerk krijgt een opknapbeurt. Het witten van de kerk gebeurt opnieuw. Dit is een regelmatig terugkerende post in de kerkrekeningen. En er werden 10.000 schalies aangekocht en verwerkt door Joannes Rondia en zijn werklieden. Naast het hoogkoor werd ook de klokkentoren hersteld. De schaliedekkers en Ludovicus Iman en zijn knecht konden op regelmatige tijdstippen hun dorst lessen bij herbergier Frans Vermeire op het dorp en er zelfs logeren zoals de kerkrekening van 1757 over de jaren 1753 en 1754 vermeldt: *over montcost, drijnkebieer ende logist van de domestique van Ludovicus Iman meester schrijnwerker alsmede over het logist van J. van Eeckhoute in het werken aenden oxael....*

Dit alles werd bekostigd met de verkoop van de onroerende goederen van de kerk waarvan we in een vorig hoofdstuk reeds een opsomming gaven.

In deze kerkrekening vinden we ook voor het eerst de vermelding van een hondenslager, namelijk Pieter Lambrecht. Hij ontving 16 schellingen over 178

twee jaeren de honden uyt dese kercke te weiren. Loslopende honden waren eertijds een echte plaag. Op zoek naar voedsel en vermits ze van nature uit graag menselijk contact opzoeken, kwamen ze regelmatig de kerken binnen tijdens de eredienst die aldus verstoord werd. Vandaar dat de kerkbesturen een hondenslager aanstelden. Hij kreeg naast een vergoeding van de parochie ook een speciale *casaque*. Wat er met de gevangen honden gebeurde laat zich gemakkelijk raden.

In 1756 werd de klok hergoten door Marijn Wierickx uit Overmere en in 1762 schonk bisschop Maximiliaan-Antoon van der Noot een monstrans en ciborie aan de kerk. Beide voorwerpen zullen echter later worden gestolen.

In 1761 was ook al een zilveren monstrans aangekocht bij Louis Vandenhende *meester silversmet tot Gendt* en hetzelfde jaar levert Frans Daens *meester schrijnwerker tot Hansbeke* een biechtstoel voor de prijs van £ 26. Drie jaar later wordt door dezelfde Daens nog *eene casse* gemaakt voor de prijs van £ 25-10 sch. gr.

In 1776 wordt een nieuwe sacristie gebouwd. Pieter Bafort levert de materialen, Antoon Schijvens voert de metselwerken uit, smid Pieter De Mulder levert en plaatst het ijzerwerk en timmerman Joannes Verplaetse plaatst de houtconstructies. Ludovicus Lagrange levert 650 *hermentieresteen* en 6000 schalies die door Emmanuel Van der Haegen uit Wakken worden geplaatst.

Toen de Fransen op het einde van de 18de eeuw onze streken binnenvielen werd de klok in 1790 opnieuw uit de toren geroofd en verbrijzeld. Na 1790 en vóór 1800 wordt de kerk opnieuw gedeeltelijk hersteld. Pieter Morthier *baes schailledecker tot Wacken* repareert het schaliedak en metser Antoon Schijvens en timmerman Jan Verplaetse, beiden Poeselaars, doen herstellingswerken van respectievelijk metselwerk en houtconstructies. Adriaen De Clercq, meyer krijgt van de kerk £ 52-5 sch-4 gr. *voor al dornamenten berustend inde kercke deser commune gecocht werden.* Teneinde de eredienst te laten voortgaan had de gemeente dus het nodige aangekocht dat later door de kerk werd terugbetaald.

In 1808 of 1809 werd, deels door de financiële tussenkomst van molenaar-burgemeester Adriaan De Clercq, een nieuwe klok geplaatst. De kerkrekening van deze periode vermeldt het volgende in het Frans, want we maakten op dat ogenblik deel uit van het Franse keizerrijk: *A Monsieur J. du Mery à Bruges pour acompte de la fourniture d'une cloche et dont le supplement est payé par Adrien De Clercq, par acquis du 28 mai 1809.* Er worden £ 47-15 sch. gr of 519,71 Franc (argent décimalisé) in rekening gebracht. Burgemeester De Clercq betaalde vermoedelijk £ 50 maar de bewijsstukken hiervan ontbreken in het archief. Timmerman Jan Verplaetse kreeg £ 5-12-4 *pour fourniture des clocs corde et mains d'oeuvre en faisant monter la cloche au clocher.* De klok woog 510 pond.

Kunstenaar De Cauwer levert in 1811 een schilderij *De marteldood van de H.Laurentius*, patroon van de kerk. Het kostte £ 38-19-1 of 424,43 frank. In 1814 schonk Marie-Jacoba Bogaert een nieuwe zilveren remonstrants, een ciborie en een kelk die vervaardigd werden in het atelier van de Nevelse zilversmid van der Ougstraten.

In 1815 worden opnieuw heel wat onderhoudswerken uitgevoerd. Metser Nestor Madou ontvangt meer dan 200 frank voor reparatiewerken aan de kerk en Jan Verplaetse ontvangt meer dan 100 frank voor reparaties aan de houtconstructie.

In een beschrijving van de kerk, opgemaakt in 1842, lezen we dat het *een oud bouwvallig gebouw is in steen, gedekt met schaliën, hebbende eene lengte van zeventhien meter en eene breedte van twaalf meter, zij is afgezonderd van andere gebouwen op een droog en wel geschikt kerkhof omringd met hagen. Het inwendig bouwwerk is weinig sierlijk en bestaat in twee gangen ondersteund door kolonnen, er is een choor, altaren en twee sacristyen.*

Op 27 april 1849 verbood de bisschop nog kerkelijke diensten op te dragen in het kerkgebouw zodat de parochiegemeenschap zich dringend genoodzaakt zag naar een andere oplossing te zoeken om haar godsdienstige verplichtingen te kunnen vervullen.

Ondanks het feit dat het kerkgebouw bouwvallig was verklaard, mocht er met toelating van de kerkelijke en wereldlijke overheid nog één voorstelling in doorgaan. Op zondag 7 april 1850 trad hier de

180

wereldberoemde goochelaar-illusionist Louis Courtois op ten voordele van de kerk. Courtois die een vaste gast was op de Gentse en Kortrijkse foor was ook een jaarlijks terugkerende gast aan het hof van de Franse koning Napoleon III. Hij was gehuwd met de oudste dochter van de voormalige Poeselse koster Karel Van Gele en halfzuster van koster Karel-Lodewijk van Gele.

De oprichting van een noodkerk

Vermits Poesele sinds 1845 over een nieuwe pastorie beschikte, werd besloten om de oude pastorie in de Beentjesstraat tijdelijk om te bouwen tot voorlopige parochiekerk. Binnen het gebouw werden enkele muren en deuren uitgebroken er rekening mee houdend dat alles zoveel mogelijk in zijn oorspronkelijke staat kon worden hersteld. De grote dubbele schouw werd afgebroken en vervangen door een *Frans schouwken* in de oostelijke kamer van de pastorie. Het gebouw werd naar de straatzijde toe 8 m 65 cm verlengd met *agkanten stijlen en plaeten op een fundament van 30 cm hoog over een breedte van 4 m 40*. De barak, in de teksten van die tijd meestal de *cabane* genoemd, werd bedekt met rode pannen en aan de inkom werd een dubbele ingangsdeur aangebracht. De gehele kostprijs werd geraamd op 653,50 frank. Voor de noodkerk in gebruik kon worden genomen, werden de kerkelijke diensten gehouden in de kapel van O.L. Vrouw-ter-Nood, schuin tegenover de oude pastorie.

De oprichting van een nieuwe kerk

Het midden van de 19de eeuw was voor Poesele een wonderbaarlijke tijd. Midden de zware economische crisis die “arm Vlaanderen” tijdens deze periode doorworstelde, slaagde men erin tussen 1845 en 1854 een nieuwe pastorie, een nieuwe kerk en een nieuwe school te bouwen. Het wijs beleid van Jacobus-Francies De Mulder, burgemeester te Poesele van 1841 tot 1894, speelde hierin een belangrijke rol. Hij had zelfs het plan opgevat om via het ruilen van gronden het dorpscentrum te verleggen naar de Bredeweg en daar een nieuwe kerk en pastorie op te richten maar de provinciale overheid nam dit voorstel niet in overweging.

Het was onder pastoor Jan-Frans Liedts dat de plannen werden gesmeed voor het oprichten van de nieuwe kerk. Hij was het ook die samen met burgemeester De Mulder de nieuwe pastorie had laten bouwen in de Poekestraat. Pastoor Liedts was afkomstig van Oudenaarde. Hij was pastoor van Poesele van september 1843 tot aan zijn aanstelling te Appels in 1854.

E.H. Jan-August Clarysse, zoon van een bouwondernemer en toen onderpastoor te Wingene, werd aangezocht om een kerkgebouw te ontwerpen. Er werd verteld dat de Gentse bisschop Louis-Joseph Delebecque de arme parochies gemakkelijk doorverwees naar pastoor Clarysse voor de bouw van hun kerk, klooster of school omdat hij een karig ereloon vroeg en er zeer wel in slaagde een meer dan degelijk bouwwerk te ontwerpen. Clarysse raamde de kostprijs van de nieuwe kerk op 22.000 frank, een raming die zowel door het kerk- als gemeentebestuur als redelijk werd aanvaard. Een eerste plan werd eigenlijk gemaakt door de Nevelse architect 't Kindt. Zijn plan kon de bouwheren blijkbaar niet overtuigen en zijn tussenkomst zou zich beperken tot het plan van de noodkerk en de twee pilaren met vaasbekroning aan de inkom van het kerkhof.

Voor de aanbesteding van de nieuwe kerk boden zich vier aannemers aan van wie Francies De Moor uit Gent werd weerhouden voor de som van 25.800 frank, hierin inbegrepen de afbraak van de oude kerk. Burgemeester De Mulder werd gelast met het toezicht op de uit te voeren werken.

De huidige kerk is 26,60 meter lang en 15 meter breed. De nok van het dak steekt 15 m 40 cm boven de begane grond uit en de hoogte tot aan het kruis van de achthoekige toren bedraagt 30 m 30 cm. De zijbeuken zijn door tweemaal twee zuilen gescheiden van de middenbeuk en het gebouw wordt aan de buitenzijde ondersteund door 14 drummers. De fundering werd gemetseld met veldsteen afkomstig van de oude kerk. Het opgaand metselwerk bestaat uit scheldesteen en de volledige en halve pilaren in de kerk uit Rupelmondse klinkaart, zodanig bekapt en gebakken om juist de profielen van de pilaren en de bogen te volgen. De blauwe arduin langs de

buitenzijde is afkomstig van Ecausinnes, de arduin binnenin is van Doornikse origine; de vloer is steen van Basècles.

Volgens de overlevering werden de stenen voor de kerk gelost te Nevele langs het pas aangelegde Schipdonkkanaal en werden ze door de bevolking met kruiwagens naar de bouwwerf gevoerd. Ondernemer De Moor overleed tijdens de werken. Zijn weduwe nam zijn taak over. Eind 1852 was de ruwbouw klaar. De afwerking was echter niet zoals het hoorde en het kwam tot een proces tussen de aannemersvrouw en de kerkfabriek. In de loop van 1854 kwamen zij tot een akkoord.

Op 17 september 1855 werd de kerk plechtig ingewijd door Mgr. Delebecque. Voor de bouw van de kerk kreeg men 18.800 frank subsidie van de gemeente en de overheid. De giften van de parochianen en de inkomsten van allerlei organisaties bedroegen 2.981,59 frank.

In de geschiedenis van Poesele uit 1867 door De Potter en Broeckaert vinden we een beschrijving van het interieur van de beginjaren van deze kerk. Zo lezen we dat boven het hoofdaltaar het reeds eerder vernoemde schilderij hing van de Gentse schilder De Cauwer dat de marteldood van de H. Laurentius voorstelde. Rechts en links van dit schilderij hingen twee kleinere schilderijen die de H. Petrus en de H. Paulus voorstelden, geschilderd door de Brugse schilder Jozef Canneel.

Het O.L. Vrouwaltaar was versierd met een Mariabeeld en een schilderij van Canneel "De heilige Domenicus ontvangt de rozenkrans uit de handen van Maria". Aan weerszijden van het altaar was een nis waarin de beelden stonden van de H. Franciscus van Assisi en de H. Antonius van Padua.

Het altaar toegewijd aan Sint-Jozef was versierd met het beeld van de patroon van België met daarboven het schilderij van de H. Donatus, geschilderd in 1860 door de Gentenaar Scheirs. Dit schilderij bevindt zich nu achteraan in de kerk. Langs weerszijden van het altaar bevonden zich in een nis de beelden van de H. Laurentius en de H. Rochus.

Op 30 augustus 1850 hadden de leden van de kerkfabriek een brief gericht aan koning Leopold I met het voorstel het derde altaar toe te wijden aan

de H. Louise, ter nagedachtenis van de overleden vorstin maar het Hof heeft blijkbaar nooit gereageerd op dit voorstel, dus werd het maar de H. Jozef.

Jezus beweend door Maria en Maria Magdalena en twee treurende engelen: middenstuk hoofdaltaar 1852-1855.

(Foto: André Bollaert)

Aan de ingang van de kerk hing het schilderij “De Heilige Drievuldigheid” geschilderd door Lemeere in 1754. Dit schilderij sierde destijds het hoofdaltaar van de oude kerk. De glasramen waren voorzien van gewoon of mat glas. De biechtstoel, het beste meubel van de kerk genoemd, werd zoals eerder vermeld, vervaardigd door Frans Daens uit Hansbeke. Deze Daens was de overgrootvader van Pieter Daens en van priester Adolf Daens. Toen het bovendeurkje van de biechtstoel beschadigd werd vervaardigde de plaatselijke beeldhouwer Blondijn Van Haver een nieuw exemplaar met in het midden een beeldje van “de goede herder”. Van Haver werd in 1811 te Poesele geboren en overleed hier in 1865. Hij was een eenvoudige volksjongen met een natuurlijke aanleg voor beeldende kunsten. Zijn arme afkomst belette hem echter een degelijke opleiding te

volgen. Om iets bij te verdienen was hij klokkenluider en stoeltjeszetter in de kerk.

Aan de oostzijde van de kerk werden twee grafstenen uit de 16de eeuw ingemetseld afkomstig uit het koor van de oude kerk. De grafsteen van pastoor Marijn Van Biervliet uit 1518 werd in oktober 1918 verwoest. De grafsteen van baljuw Gherolf de Ruuter en zijn echtgenote Lysbette Bultynck uit 1555 is er nog. Het is een van de weinige bewaarde grafstenen uit de 16de eeuw in Vlaanderen die een echtpaar voorstellen.

De aankleding van het interieur in neogotische stijl werd grotendeels gerealiseerd tussen 1870 en 1890, waarvoor de kerkfabriek mocht rekenen op verscheidene giften en schenkingen van gegoede families. In de nis, boven de ingangsdeur van de kerk, bevindt zich een houten beeld van de H. Laurentius, vervaardigd door Blondijn Van Haver.

*Tabernakeldeur in verguld houtwerk, Ateliers van Leonard Blanchard, Sint-Denijs-Westrem 1881.
(Foto: André Bollaert)*

*"De aanbidding van de wijzen", deel van de gepolychromeerde houten triptiek boven het hoofdaltaar: Ateliers van Leonard Blanchard, Sint-Denijs-Westrem 1881.
(Foto: André Bollaert)*

Wat het eerst opvalt als men het gebouw betreedt, zijn de prachtige glasramen in het koor die, volgens de overlevering, afkomstig zijn uit de ateliers van meester glazenier Coppejans uit Gent. Ze werden geplaatst na de Eerste Wereldoorlog. Zo zien we van links naar rechts de H. Apollonia, de H. Barbara, de H. Cornelis, de H. Jozef, het H. Hart van Jezus, het H. Hart van Maria, de H. Laurentius, de H. Donatus, de H. Nicolaas van Tolentijn en de H. Rochus.

*"De aanbidding van de herders", deel van de gepolychromeerde houten triptiek boven het hoofdaltaar: Ateliers van Leonard Blanchard, Sint-Denijs-Westrem 1881.
(Foto: André Bollaert)*

De muurschilderingen onder de ramen dateren uit de jaren 1875-1876 en zijn het werk van de Nevelse religieuze schilder Theodoor Janssens (1852-1899). De twee fragmenten links en rechts verbeelden taferelen uit het leven en de marteldood van St.-Laurentius, de patroonheilige van de kerk. Het fragment boven het hoofdaltaar stelt het laatste avondmaal voor, links de uitbeelding van de wonderlijke vermenigvuldiging van de broden en de vissen en rechts het wonder van het manna in de woestijn met Mozes die de stenen tafelen aan het Joodse volk toont.

Boven het hoofdaltaar bevindt zich een gepolychromeerde houten triptiek. Hij werd geplaatst in 1881 door Leonard Blanchard uit Sint-Denijs-

Westrem. Het tabernakel is in verguld houtwerk. Op het linkerdeurtje staat een ciborie met een hostie en op het rechterdeurtje staat het Lam Gods met een banier. Boven het tabernakel de gekruisigde Christus, beweend door zijn moeder en de apostel Johannes, links en rechts van het tabernakel de geboorte van Jezus met respectievelijk de aanbidding van de herders en de aanbidding van de wijzen.

Het koorgestoelte is typisch neogotisch. Het koperwerk stamt uit verschillende tijden. De oudste kandelaars dateren van eind 17de begin 18de eeuw, terwijl de jongste werden aangekocht kort na de Tweede Wereldoorlog. De twee fraaie zijaltaren zijn gewijd aan O.L. Vrouw en de H. Jozef. Hun beeltenis is boven het altaar in een nis uitgesteld. Ze werden afgewerkt tijdens de laatste decennia van de 19de eeuw en werden betaald met schenkingen. De eikenhouten communiebank werd geplaatst in 1874 en draagt de initialen van pastoor Cruyl. De afbeelding van het Lam Gods, die erin werd verwerkt, is eveneens van de hand van Blondijn Van Haver. De kruisweg en de neogotische biechtstoel dateren vermoedelijk ook van dezelfde periode.

Het orgel mag gerust het pronkstuk van de kerk worden genoemd. Het werd gebouwd in 1870 en komt uit het atelier van de Louis Lovaert. Louis Lovaert, was de tweede zoon van orgelbouwer Leo Lovaert. Hij werd te Nevele geboren in 1830 en overleed te Gent in 1884. De orgelkast werd gemaakt door Leonard Blanchard uit Sint-Denijs-Westrem. Het geheel kostte 5.293,48 frank, 3.850 frank voor het orgel en 1.443,48 frank voor het meubel. Het werd bij Koninklijk Besluit van 19 augustus 1980 beschermd als monument. De Winkler Prins Encyclopedie van Vlaanderen vertelt in haar editie van 1974 er het volgende over: *Louis' orgel te Poesele (1870) is een der merkwaardigste Vlaamse instrumenten uit de 19de eeuw. De Lovaerts hebben op een originele wijze het rococo ontwikkeld tot preromantiek: hun orgels treffen door fluwelen labialen en vurige tongwerken."*

Onder het orgel bevindt zich een gekruisigde Christus eveneens van de hand van Blondijn Van Haver, misschien wel zijn beste werk. Dit beeld hing vroeger onder een luifel aan de koorzijde van de kerk. De preekstoel, het

minst fraaie meubelstuk, is nog afkomstig uit de oude kerk en geeft ons een idee in welke stijl het 18de-eeuws interieur was uitgevoerd.

De doopvont en de houten afsluiting eromheen dateren eveneens van tijdens het herderschap van pastoor Cruyl. Het koperen deksel werd pas in 1944 geplaatst. E.H. Angelus-Franciscus Cruyl, geboren op 18 december 1822 te Assenede, werd op 6 juni 1846 te Gent priester gewijd. Hij was meer dan 20 jaar onderpastoor van de St.-Jacobskerk te Gent vooraleer hij op 13 september 1868 als pastoor van Poesele werd aangesteld. Tijdens zijn herderschap werden de belangrijkste werken uitgevoerd die nu nog het huidige binnenzicht van de kerk bepalen. Vele van de uitgevoerde werken en aangekochte stukken zijn niet ingeschreven in het in- en uitgavenregister van de kerkfabriek. Dit zou er kunnen op wijzen dat het hier gaat om schenkingen van de pastoor zelf. In april 1877 werd hij pastoor te Dikkelvenne en in 1880 werd hij als pastoor te Vinderhoute aangesteld waar hij op 16 februari 1900 overleed.

In de vorige hoofdstukken overliepen we enkele herstellingsbeurten aan de oude kerk maar ook de nieuwe kerk heeft reeds heel wat herstellingsfasen achter de rug. Een eerste belangrijke herstelling vond plaats in 1878. Op 24 april van dat jaar sloeg de bliksem in op de kerktoeren waardoor brand ontstond. Door de hevige stortregen doofde het vuur gelukkig vanzelf. Een van de acht hoeken van de toren vertoonde een scheur van 3 à 4 meter en het houtwerk was verschroeid. Een deel van het metselwerk van de toren moest worden afgebroken en de schalies dienden herplaatst. De volledige herstelling kostte bijna 2.000 frank.

De zwaarste schade aan de kerk werd aangericht door de Duitsers op het einde van de Eerste Wereldoorlog. Bij hun terugtocht van het IJzerfront bliezen ze op 18 oktober 1918 deskundig de kerktoeren op die totaal werd vernield. De gebarsten klok was blijven hangen in het belfort maar was onbruikbaar geworden. In de daaropvolgende beschietingen werd de sacristie van de pastoor zwaar geraakt en viel een obus achter het hoogaltaar die alle vensters in de kerk vernielde. Het zou duren tot in de zomer van 1923 alvorens alle schade aan de kerk hersteld zou zijn.

Op 25 en 26 mei 1940 waren de Duitsers hier opnieuw. In de toren hadden Belgische soldaten een uitkijkpost opgesteld die door de Duitsers werd beschoten. De toren werd getroffen door twee granaten en het dak werd doorzeefd door granaatscherven en mitrailleurvuur. Tijdens de nacht van 28 mei werd een groep burgers in de kerk opgesloten, gelukkig zonder verder gevolg. Het kerkmeubilair was naar buiten gesleurd en bleef zo enkele dagen staan aan de ingang van de kerk tussen de graven van de overledenen.

Het glasraam van O.L. Vrouw langs de kant van haar altaar is een gift van de parochianen naar aanleiding van de 100ste verjaardag van de bouw van de kerk. Aan de kant van het St.-Jozefaltaar bevindt zich een glasraam van de H. Albertus. Het stelt pastoor Albert Roegiers voor en werd door hem aan de kerk geschonken naar aanleiding van zijn zilveren priesterjubileum. Beide ramen werden vervaardigd in het atelier van Hendrik Coppejans te Gent.

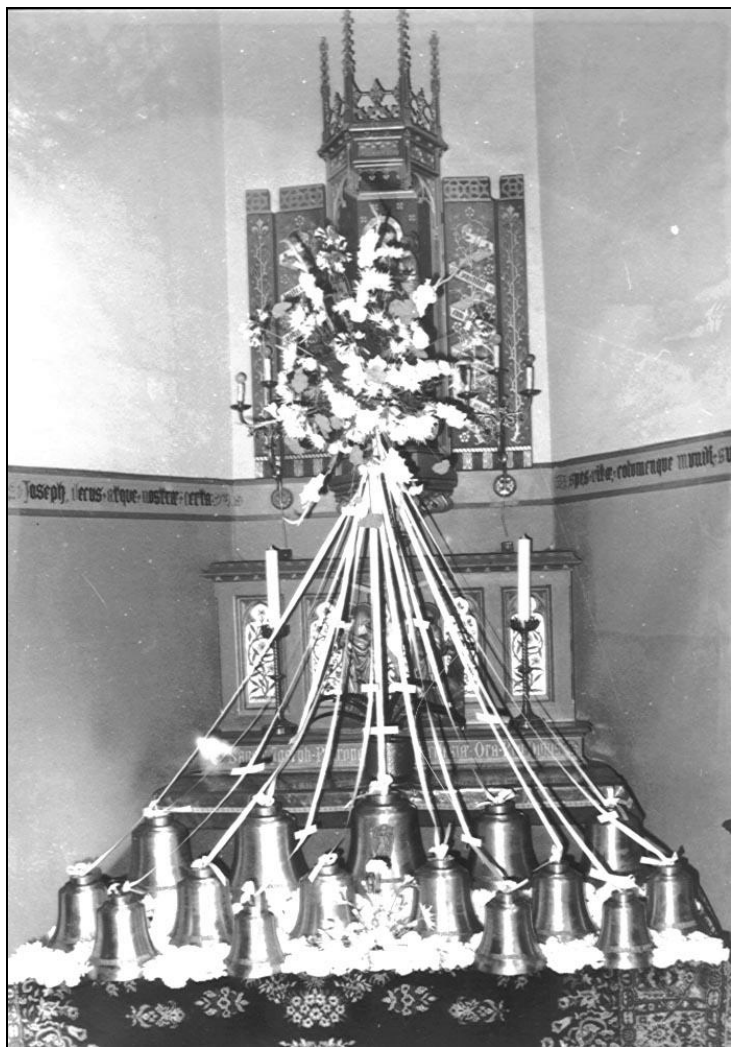
*Poesele kerk gezien vanuit
het noorden na het
opblazen van de toren door
de Duitsers op 18 oktober
1918.
(Verzameling
André Bollaert)*

*De kerk en omgeving omstreeks 1935.
(Verzameling André Bollaert)*

O.L. Vrouw van Altijddurende Bijstand wordt hier nog altijd vereerd en bijna dagelijks branden gelovigen kaarsen voor haar beeltenis. De speciale verering van O.L. Vrouw in deze kerk is zeer oud. Bisschop Triest maakt er in de eerste helft van de 17de eeuw reeds gewag van. Verspreid in de kerk staan er beelden van de H. Anna, de H. Antonius, de H. Donatus, de H. Franciscus-Xaverius, de H. Gerardus, het H. Hart van Jezus, het H. Hart van Maria, de H. Laurentius, de H. Maurus, de H. Rita en de H. Theresia.

In 1981 werd de luidklok, die na de Eerste Wereldoorlog was hergoten, vervangen door een elektronische beiaard die om het half uur zijn 15 klokken laat galmen boven de Poeselse huizen. De vorige luidklok bevindt zich thans boven de rechteringang van de kerk.

*De klokken van de elektronische beiaard werden in 1981 tijdelijk voor het St.-Jozef-altaar opgesteld alvorens ze in het belfort van de toren werden geplaatst.
(Foto René Van de Walle)*

De patroonheilige(n)

Het komen “dienen” voor de heilige Laurentius, rond halfhoogst was tot in de jaren zeventig van vorige eeuw nog een vertrouwd beeld rond de kerk. Talloze bedevaarders, meestal uit de omliggende parochies, deden er hun rondgang biddend aan de vier kapelletjes aan de kerkmuur en het beeld van de patroonheilige boven de inkom van de kerk.

St.-Laurentius wordt hier vooral aanbeden tegen besmettelijke ziekten maar ook tegen infecties, huiduitslag, koorts en puisten wordt zijn voorspraak ingeroepen. In de 19de eeuw kwamen de bedevaarders hier zeer vroeg in de morgen aan vandaar dat men deze bedevaart *Poesele nuchting* noemde. Niet alle bedevaarders hadden echter even vrome intenties. In de tijd dat de waterpompen nog buiten stonden, werden de trekkers van de pompen in het voorbijgaan meegenomen en aan de kerkingang achtergelaten.

Tot begin de jaren zeventig van vorige eeuw werd de feestdag van de patroonheilige gevierd als een zondag met vroegmis, hoogmis, vespers en lof. Zijn feestdag wordt nu gevierd op de zondag van of na zijn feestdag (10 augustus) met een rondgang rond de kerk en het zegenen met zijn relikwie.

Maar in Poesele is er nog een heilige die populairder is dan de patroonheilige namelijk de heilige Donatus. Op 6 maart 1860 werd hier bij pauselijke bul een broederschap van de heilige Donatus, patroon tegen donder, bliksem en andere schadelijke natuurelementen opgericht. Meteen werd de heilige door het volk tot tweede patroon van de kerk uitgeroepen. De donderheilige, zoals hij in de volksmond werd genoemd, werd gevierd op de tweede zondag van juli. Meestal kwam een pater Minderbroeder preken tijdens de vesper en na het lof werd het beeld van de heilige in processie rondgedragen rond het kerkhof. De man achter de oprichting van de broederschap was E.H. Louis Piron. Deze geboren Dendermondenaar was van 1831 tot 1849 pastoor te Sint-Maria-Leerne. In 1849 werd hij directeur van het St.-Vincentiusinstituut te Deinze. Op 5 oktober 1854 werd hij alhier als pastoor aangesteld. Hier richtte hij in 1860 de St.-Donatusbroederschap op. Begin september 1868 nam hij ontslag en vestigde zich te Nevele waar hij op 17 februari 1872 overleed.

Onder het herderschap van E.H. Albert Roegiers werd vanaf 1944 de heilige ook aangeroepen tegen de luchtbombardementen. In meer dan twintig parochies waren toen sterk gemotiveerde ijveraarsters actief die leden ronselden voor de broederschap. In 1945 noteerde pastoor Roegiers dat de broederschap 12.000 leden telde. Tijdens de tweede zondag van juli van dat jaar trok de eerste Donatusprocessie door de straten van het dorp. E.H. Albert Roegiers was op 2 oktober 1893 te Eeklo geboren. Op 30 april 1941 werd hij hier als pastoor aangesteld. Als geen ander waakte hij er nauwlettend over dat zijn parochianen de kerkelijke diensten bijwoonden en hechtte enorm veel belang aan de heiligenverering, het katholiek verenigingsleven en de congregaties. In het voorjaar van 1949 werd hij pastoor van de parochie Sint-Amandsberg Oude Bareel en daarna van de St.-Elisabethparochie te Gent. Hij overleed in zijn geboortestad op 4 oktober 1969.

De processie kreeg de naam mee van *Poesele's schoonste dag*. Via de Poekestraat, Bredeweg en Beentjesstraat werd opnieuw de kerk bereikt waar de gelovigen zich konden laten zegenen met de relikwie van de heilige. Tijdens de eerste processies was op de molenberg in het Molenstraatje (nu Poekestraat) een rustaltaar opgetrokken tegen de wand van de houten windmolen waar de gelovigen werden gezegend met het Allerheiligste.

In 1947 kwamen een recordaantal gelovigen de donderheilige vereren en waren vanuit Gent extra trams ingelegd om de bedevaarders naar Poesele te voeren. Bij de honderdste verjaardag van de broederschap in 1960 was Mgr. Callewaert, bisschop van Gent, op de feestviering aanwezig. Wegens het slechte weer kon de processie echter niet uitgaan. Door het verminderen van de belangstelling bij de gelovigen kende de verering een sterke terugval en ging in 1972 de laatste Donatusprocessie uit.

Naar aanleiding van de 125ste verjaardag van de oprichting van de broederschap richtte de heemkundige kring Het Land van Nevele tijdens de septemberkermis van 1985 een tentoonstelling in over de Donatusverering in België en West-Europa en lieten ze een bedevaartvaantje ontwerpen. Sindsdien wordt op elke tweede zondag van

juli na de hoogmis van 9 uur opnieuw gezegend met de relikwie van de donderheilige met uitdeling van bedevaartvaantjes.

André BOLLAERT, Poesele

*Deze tekst is de integrale inhoud van de lezing die op 22 maart 2005 werd gehouden in de Poeselse Sint-Laurentiuskerk naar aanleiding van de **Nacht van de geschiedenis**, een organisatie van het Davidsfonds Landegem met medewerking van de heemkundige kring Het Land van Nevele en de kerkfabriek St.-Laurentius Poesele.*

Geraadpleegde literatuur

J. Baldewijns & D. Lievois, *Agnes vanden Bossche een zelfbewuste vrouw en een merkwaardige kunstenares uit het 15de-eeuwse Gent*, Gent 1996.

A. Bollaert, Het onderscheid tussen de "parochie" en de "gemeente" Poesele, in *Het Land van Nevele*, jg. XIV, afl. 2, p. 113-114.

A. Bollaert, Iets over oude grafstenen in de kerk van Poesele, in *Het Land van Nevele*, jg. XVII, afl. 4, p. 262-267.

A. Bollaert, Een 18de-eeuwse verering van de heilige Anna in de kerk van Poesele, in *Het Land van Nevele*, jg. XX, afl. 2, p. 143-144.

A. Bollaert, Poesele doorgelicht tijdens de contrareformatie via de kerkrekeningen en de visitatieverslagen van bisschop Triest, in *Het Land van Nevele*, jg. XXIII, afl. 3, p. 169-192.

A. Bollaert, Poesele's schoonste dag, in *Het Land van Nevele*, jg. XXVI, afl. 4, p. 253-286.

A. Bollaert, 1121-1996 Poesele 875 jaar. Een overzicht van de voorbije honderd jaar in foto's, in *Het Land van Nevele*, jg. XXVII, afl. 3, p. 197-272.

A. Bollaert, Het optreden van de wereldberoemde goochelaar, illusionist, Louis Courtois in de kerk van Poesele in 1850, in *Het Land van Nevele*, jg. XXXII, afl. 2, p. 81-89

A. Bollaert & J. Luyssaert, Perceelsreconstructie van Poesele in de 17e eeuw met toponymie van de 15e eeuw tot heden, in *Het land van Nevele*, jg. XII, afl. 2 & 3, p. 44-142.

F. De Potter en J. Broeckaert, *Geschiedenis van de gemeenten van Oost-Vlaanderen*, zesde deel, met o.a. Poesele, Druk. Annoot-Braeckman, Gent 1867.

K. Lanclus, *Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen, provincie Oost-Vlaanderen, arrondissement Gent, kanton Nevele*, Brepols, Turnhout, 1989.

J. Van den Heuvel & A. Janssens, *De dekenij Nevele, een historische schets*, Uitg. Decock, Aartrijke, 1994.

Geraadpleegde bronnen

RAG, De Poeselse parochierekeningen (1607 – 1789).

Parochiearchief Poesele: Parochie- en kerkrekeningen van 1790 tot heden.

F. Michem, Notities over de parochie Poesele (handschrift - niet uitgegeven)

(Dit artikel is verschenen in *Het Land van Nevele*, jg. 36 (2005), afl. 1, p. 3-36.)

HET RETABEL BOVEN HET HOOFDALTAAR (1881) EN DE ORGELKAS (1870) IN DE KERK VAN POESELE KOMEN UIT DE ATELIERS BLANCHART IN SINT-DENIJS-WESTREM

Er wordt algemeen aangenomen dat de cruciale figuur voor het ontstaan van het atelier van de gebroeders Leopold en Léonard BLANCHART (later het atelier Bressers-Branchaert) Jean Baptist Bethune is, de grote promotor van de neogotiek in België. Op zoek naar bekwame ambachtslieden om zijn ideeën uit te voeren heeft hij als het ware Bressers en de gebroeders Blanchart ontdekt. Na zijn verhuis van Brugge naar Gent in 1861-1862 worden ze zijn vaste uitvoerders. Op zijn aanraden vestigen ze zich in Maaltebrugge, een wijk van Sint-Denijs-Westrem. Daar krijgen ze van grootindustriële Joseph de Hemptinne delen van zijn landgoed ter hunner beschikking.

Zo ontstaat in Maaltebrugge als het ware een kunstenaarskolonie waarvan ook de goudsmederij Bourdon en de kunstsmederij Firlefijn deel uitmaken. Joseph de Hemptinne laat op zijn landgoed ook een weeshuis oprichten. Met de ateliers in de onmiddellijke omgeving ziet hij voor de weesjongens een kans om ze een degelijke ambachtelijke opleiding te laten volgen in een katholiek milieu.

Elk atelier heeft zijn specialisatie

Leopold Blanchart (1832-1913) is de beeldhouwer. Hij kapt beelden in hout of giet ze in plaaster. De figuratieve delen van de altaarretabels zijn ook van zijn hand. Zijn beeldhouwersatelier Onze Lieve Vrouw Onbevlekt was gelegen rechtover de bedevaartskapel 't Putje in de Putkapelstraat.

Leonard Blanchart (1834-1905) is kunstschilder en zorgt voor de bouw en de ornamentale sculptuur van het kerkelijk meubilair zoals bijvoorbeeld koorgestoelte, een orgelkas, enz. Zijn kunstmeubelatelier St.-Jozef was gelegen op de hoek van de Kapellestraat en de Kortrijkse Steenweg.

Adriaan Hubert Bressers (Tilburg 1835-Gent 1898), de stichter van het Sint-Lucas-schildersatelier verzorgt de polychrome afwerking van de beelden en het meubilair dat door de ateliers Blanchart wordt vervaardigd. Hij huwde

Christine Blanchaert, de zus van Leopold en Leonard en ondertekent van dan af als A.Bressers-Blanchaert.

*De gekruisigde Christus beweend door Maria en de apostel Johannes.
Bovenste deel van het retabel in de Poeselse parochiekerk met
houtsnijwerk van Leopold Branchaert en gepolychromeerd
door Adriaan H. Bressers.
(Foto: André Bollaert)*

Na zijn dood wordt hij opgevolgd door zijn zoon Leon. Na de dood van de ongehuwde Leopold Blanchaert (1913) neemt Leon Bressers diens zaak over en vestigt er zich onder de naam Bressers-Blanchaert. De neogotische productie wordt na de Eerste Wereldoorlog verder gezet, meestal in de context van de wederopbouw maar het zullen vooral eigentijds tendensen zijn, zoals art-deco, die voortaan hun stempel zullen drukken op de nieuwe creaties uit zijn atelier.

André BOLLAERT, Poesele

Bron: KADOC, Inventaris van het neogotische tekeningenarchief Bressers-Blanchaert ca. 1860-1914, door Rie Vermeiren m.m.v. Anna Bergmans.

Met dank aan Mw. Kathleen Lanclus voor het bezorgen van de informatie.

(Dit artikel is verschenen in *Het Land van Nevele*, jg. 37 (2006), afl. 2, p. 157-159.)